

Evropski pokret
Crna Gora

**SPOLJNA POLITIKA I REGIONALNA
SARADNJA U ZEMLJAMA ZAPADNOG
BALKANA (WB6) U VRIJEME KRIZE
2022-2024.**

-
- Visegrad Fund
-
-

Podgorica, 2024.

Evropski pokret
Crna Gora

SPOLJNA POLITIKA I REGIONALNA SARADNJA U ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA (**WB6**) U VRIJEME KRIZE 2022-2024.

-
- Visegrad Fund
-
-

Podgorica, 2024.

SPOLJNA POLITIKA I REGIONALNA SARADNJA U ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA (WB6) U VRIJEME KRIZE 2022-2024.

Izdavač

Evropski pokret u Crnoj Gori

Za izdavača

Momčilo Radulović

Priredio

Momčilo Radulović

Dizajn/Priprema

IMPULS studio

Evropski pokret u Crnoj Gori

Vasa Raičkovića 9, 81000 Podgorica

Tel/Fax: 020/268-651;

Email: office@emim.org

Web: www.emim.org

* * *

Napomena:

Stavovi izraženi u ovom dokumentu su stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove Međunarodnog fonda Višegrad ili Evropskog pokreta u Crnoj Gori..

SADRŽAJ

Autori	6
ALBANIJA	7
BOSNA I HERCEGOVINA	15
CRNA GORA	25
KOSOVO	41
SJEVERNA MAKEDONIJA	47
SRBIJA	58

Albanija – Albanski institut za međunarodne studije – AIIS
Autori: Sadije Mullaymeri i Alba Cela

Bosna i Hercegovina – Centar za kritičko mišljenje
Autori: Nerzuk Ćurak i Sead Turčalo

Crna Gora – Evropski pokret u Crnoj Gori
Autor: Momčilo Radulović

Kosovo – KIPRED
Autor: Ilir Deda

Sjeverna Makedonija – ESTIMA
Autori: Ana Krstinovska Blazeska i Zlatko Simonovski

Srbija – Centar za regionalizam
Autor: Aleksandar Popov

Autori: Sadije Mullaymeri i Alba Cela

ODNOSI SA EVROPSKOM UNIJOM

Albanija je zvanično aplicirala za članstvo u Evropskoj uniji (EU) 2009. godine putem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, dobijajući status kandidata 2014. godine. Uprkos aktivnim naporima da ojača političke i ekonomske veze sa evropskom zajednicom, zemlja se suočila sa izazovima u dobijanju odobrenja od Komisije za pokretanje pregovora o pristupanju tokom četiri uzastopne godine. Pravosudni sistem je smatran sektorom sa najvišim nivoom korupcije u Albaniji. Prema godišnjoj studiji Freedom House-a "Nations in Transit" iz 2018. godine, ocjena Albanije za pravosudni okvir i nezavisnost ostala je nepromijenjena na 4,75¹.

U aprilu 2018. godine, Albanija je pokazala opipljiv napredak rješavajući zabrinutosti vezane za sudije i tužioce, uspostavljanjem nezavisnih pravosudnih struktura kao što su Specijalna struktura za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala (SPAK), Nacionalni istražni biro (NBI) i Ustavni sud, te jačanjem proaktivnih mjera protiv korupcije i kriminala, uključujući slučajeve na visokom nivou². Uprkos značajnom napretku navedenom u godišnjem izvještaju iz 2019. godine prema ispunjavanju uslova koje je postavila EU, Evropski savjet je dva puta odgodio pokretanje pregovora o pristupanju.

U martu 2020. godine, Savjet za opšte poslove EU, prepoznajući sprovođenje reformi u Albaniji, odlučio je da započne pregovore o pristupanju. Međutim, pozitivna odluka bila je uslovljena rješavanjem 15 prioriteta, od kojih šest treba riješiti prije prve međuvladine konferencije³, a preostali prije druge međuvladine konferencije. Albanija vidi evropske integracije kao ključni cilj, a Prva međuvladina konferencija sa EU, održana 19. jula 2022. godine, predstavljala je ključni trenutak na putu Albanije ka članstvu u EU. Dana 15. septembra 2022. godine, u Briselu, Albanija je započela analitičko ispitivanje zakonodavstva EU, poznato kao proces skrininga. Ovaj proces je organizovan u šest tematskih klastera, koji obuhvataju dobro upravljanje, unutrašnje tržište, ekonomsku konkurentnost i povezanost. Prateći novu metodologiju⁴, Albanija je završila skrining proces za prvi, drugi i najnovije, treći klaster. Očekuje se da će nadolazeća druga međuvladina konferencija dodatno ubrzati proces integracije Albanije. Značajno je da je Albanija bila domaćin prvog ikad održanog Samita EU-Zapadni Balkan 6. decembra 2022. godine, van granica države članice EU, kao i Samita Berlinskog procesa 16. oktobra 2023. godine.

1 Freedom House, "Nations in Transit". Albania 2018 Report.

2 European Commission, "Albania 2018 Progress Report". Strasbourg, 17 April 2018. pg.3.

3 Council of European Union, "Intergovernmental Conference at Ministerial level on the Accession of Albania", 19th July 2022: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/07/19/intergovernmental-conference-at-ministerial-level-on-theaccession-of-albania/>

4 European Neighborhood Policy and Enlargement Negotiations (DGNEAR) https://neighbourhoodenlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/albania_en; DG NEAR March 9, 2023 https://twitter.com/eu_near/status/1633863625541828615 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/closing-screening-meetings-competitiveness-and-inclusive-growth-cluster-albania-and-north-macedonia-2023-06-16_en

Retorički, glavne političke strukture u Albaniji, uključujući i vladajuće i opozicione stranke, generalno su podržavale članstvo u EU, smatrajući ga ključnim za socio-ekonomski razvoj, demokratsku konsolidaciju i regionalnu stabilnost. Uprkos ovom zajedničkom cilju, nedovoljan napredak u reformi pravosuđa, izazovi u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala, kao i demokratski zastoji, i dalje su prisutni zbog unutrašnjih političkih sukoba i visoko polarizovane sredine⁵. Uspjeh osnovnih reformi u okviru procesa pristupanja zahtijeva konstruktivan politički dijalog na svim nivoima, s obzirom na stalnu prijetnju koju predstavlja duboko polarizovana politička scena.

Javno mnjenje u Albaniji dosljedno pokazuje snažnu podršku za članstvo u EU, pri čemu ankete kontinuirano bilježe preko 80 procenata podrške. Nedavni događaji povećali su svijest o tehničkim aspektima procesa i vremenu koje će biti potrebno; građani su bolje upoznati sa nivoom pripremljenosti zemlje i imaju veću svijest o odgovornostima ključnih institucija uključenih u proces, koje vide kao nadzorne organe. Značajna prepreka koju su albanski građani identifikovali kao faktor koji doprinosi nečlanstvu zemlje u EU jeste stalni i rasprostranjeni problem korupcije. To ostaje velika briga, sa dalekosežnim posljedicama za efikasno funkcionisanje svih državnih institucija. Građani izražavaju skepticizam⁶ u pogledu spremnosti EU da prihvati Albaniju, pri čemu 51 procenat smatra da je članstvo daleka perspektiva, a 21 procenat vjeruje da EU nikada neće biti spremna. Kada razmatraju alternativne puteve u slučaju neuspjeha integracije, većina (65 procenata)⁷ ne vidi održivu alternativu, dok 27 procenata razmatra opcije poput inicijative Otvoreni Balkan ili saveza usmjerenog na Tursku.

Albanija se u potpunosti usklađuje sa Zajedničkom sigurnosnom i spoljnom politikom EU, uvodeći sankcije protiv Rusije 2014. i 2022. godine. Kao nestalna članica Savjeta bezbjednosti UN-a, Albanija je aktivno osudila ruski napad⁸ na Ukrajinu, saradujući sa SAD-om na rezolucijama i zalažući se za humanitarne akcije. U okviru ove podrške, odobreno je nekoliko odluka, uključujući omogućavanje ukrajinskim građanima da uđu i borave bez boravišne dozvole u Albaniji na period od jedne godine. Od 24. februara do 31. decembra 2022. godine, skoro 32.000 Ukrajinaca ušlo je u Albaniju, od kojih je skoro 29.000 napustilo zemlju. Krajem decembra 2022. godine, procijenjeno je da oko 2.500 Ukrajinaca koji su pobjegli od rata u Ukrajini boravi u Albaniji⁹.

Uprkos svim naporima u sprovođenju domaćih reformi i usklađivanju zemlje sa zakonima EU, napredak je bio neujednačen. Iako je pravosuđe doživjelo određene pozitivne promjene, značajni izazovi i dalje postoje u oblastima vladavine prava, rasprostranjene korupcije, eskalacije organizovanog kriminala (posebno u vezi sa drogom i pranjem novca) i nedostataka u javnoj upravi, koju karakteriše nedostatak profesionalizma, visoki nivoi korupcije i polarizacija¹⁰. Ruska invazija na Ukrajinu donijela je novi politički zamah, uz strahove od uticaja Moskve u regionu. Ovo je pojačalo strateški značaj Zapadnog Balkana za EU. Shodno tome, postoji prilika da se razmotri

5 European Commission (2023, November 8). Key findings of the 2023 Report on Albania. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_23_5612

6 Public Perceptions towards European Integration, Influence of External Actors and Government Performance in Albania, 2022 <https://csdgalbania.org/wp-content/uploads/2023/03/Barometer-2023-Albania-4-Eng.pdf>

7 ibid

8 Ministry for Europe and Foreign Affairs, "FM OltaXhačka statement on Albania's sanctions against Russia", 27th February 2022: <https://punetejashme.gov.al/ministrjaxhacka-prezanton-sanksionet-e-shqiperise-ndaj-rusise/>

9 IOM, "Albania — Needs and Intentions Surveys with Refugees from Ukraine, Round #01 (December 2022): <https://dtm.iom.int/reports/albania-needs-and-intentionssurveys-refugees-ukraine-round-01-december-2022>

10 European Commission (2023, November 8). Key findings of the 2023 Report on Albania. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_23_5612

prijem Albanije i drugih zemalja Zapadnog Balkana u EU više iz geopolitičkih razloga, nego zbog ispunjavanja kriterijuma i završetka reformi.

ODNOSI SA NATO-OM

Albanija je postala članica Sjevernoatlantskog saveza (NATO) u aprilu 2009. godine, što je bio značajan korak koji je zemlji pružio bezbjednosni kišobran i snažnu platformu za pojačanu saradnju sa drugim državama članicama. Osnovni principi NATO-a, uključujući kolektivnu odbranu, demokratske vrijednosti i međusobnu saradnju, savršeno se uklapaju u nastojanja Albanije za stabilnošću, sigurnošću i evroatlantskom integracijom. Od trenutka kada je postala zvanična članica NATO-a, Albanija je aktivno sprovela plan integracije, uvodeći značajne reforme u sektoru bezbjednosti i odbrane kako bi postigla potpunu interoperabilnost sa alijansom.

NATO vazduhoplovna baza u Kučovi je jedina taktička baza za nacionalne operacije i operacije od strateškog značaja za NATO na Zapadnom Balkanu. Taktička vazduhoplovna baza Kučova prošla je kroz transformaciju, postavši značajan simbol prisustva NATO-a sa ključnom ulogom u različitim obučnim i operativnim aktivnostima Alijanse. Pozicionirana kao ekskluzivna taktička baza za nacionalne i strateški značajne operacije NATO-a na Zapadnom Balkanu, investicija u ovu bazu iznosi oko 45,8 miliona eura. Opsežan razvoj obuhvata izgradnju skladišta za naoružanje, skladišta goriva, stanica za naoružanje, parkinga za avione, hitnih i vatrogasnih stanica, kao i rekonstrukciju pista i uspostavljanje kontrolnog tornja. Očekuje se da će NATO vazduhoplovna baza u Kučovi biti inaugurisana sljedećeg mjeseca (marta 2024. godine), a pažnju je privukla tokom zajedničkog saopštenja za štampu američkog državnog sekretara Antonija Blinkena i premijera Edija Rame. Blinken je pohvalio značajan doprinos Albanije NATO-u, ističući ulogu zemlje u očuvanju mira na Kosovu i suprotstavljanju ruskoj agresiji na istočnom krilu Alijanse. Naglašavajući značaj predstojeće inauguracije, Blinken je istakao da ona služi kao dokaz posvećenosti Albanije NATO-u i jača uzajamnu predanost NATO-a prema Albaniji¹¹.

Takođe se vode razgovori između albanske vlade i SAD-a o izgradnji NATO pomorske baze u luci Drač, ali prema Blinkenu, izgradnja će zavisiti od plana Alijanse za raspodjelu sredstava i logistike.

Centralno mjesto u ovom planu integracije zauzima 49 ciljeva koji su trenutno pod operativnom kontrolom Oružanih snaga Albanije (AFA). Ovi ciljevi su osmišljeni da doprinesu operativnim sposobnostima NATO-a, odgovarajući na trenutne i buduće zahtjeve misija. Ključni aspekt ove strategije je formiranje "lake bataljonske grupe", Taktičke grupe koja broji oko 1.000 vojnika. Ova grupa se sastoji od motorizovanog pješadijskog bataljona, podržanog manjim jedinicama na nivou čete ili voda, odgovornim za različite funkcije kao što su obavještajne službe, vatrena podrška, vazдушna zaštita i vojne policijske službe¹². Albanske trupe su služile zajedno sa američkim i NATO snagama u Avganistanu, na Kosovu, u Iraku i Letoniji.

Kako Albanija prelazi iz uloge primaoca bezbjednosti u ulogu pružaoca bezbjednosti¹³, sprovedene su značajne reforme u sektorima bezbjednosti, odbrane i spoljne politike. Zemlja se u potpunosti

11 Ministry of Defense: NATO Air Base in Kuçova to be inaugurated on March 4th Retrieved from: <https://rti.rtsh.al/article/ministry-of-defense-nato-air-base-in-kuçova-to-be-inaugurated-on-march-4th>

12 Ministry Of Defense of the Republic of Albania, Defense Directive (2023). <https://www.mod.gov.al/images/PDF/2023/DM-2023-eng.pdf>

13 Jano, D. (2023). Albania Moving from Security Receiver to Security Provider, in "Peace and Security in the Western Balkans". Taylor & Francis. DOI 10.4324/9781003276661-5 <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/59782>

usklađuje sa zajedničkom odbrambenom i bezbjednosnom politikom Evropske unije, aktivno doprinoseći međunarodnom upravljanju krizama i mirovnim misijama. Albanija nastavlja da igra konstruktivnu i umirujuću ulogu u podsticanju stabilnosti unutar regiona. Međutim, izazovi i dalje postoje, posebno u rješavanju domaćih ranjivosti i nedostataka.

Zvanične ankete odražavaju snažnu podršku NATO-u među albanskim stanovništvom, pri čemu je približno 89% izrazilo podršku 2022¹⁴. godine, dok je 81% zadržalo pozitivan stav u 2023¹⁵. godini. Trajna podrška NATO-u potiče od zabrinutosti zbog potencijalnih sukoba na Kosovu i uplitanja Rusije. Dok 76% vjeruje da je članstvo u NATO-u značajno unaprijedilo bezbjednost Albanije, mišljenja o spremnosti albanske vojske su podijeljena. Iako značajna većina od 76% smatra da je članstvo u NATO-u bitno poboljšalo bezbjednost zemlje, stavovi o spremnosti albanske vojske variraju.

U pogledu spremnosti, ispitanici su bili podijeljeni u svojim stavovima. Ipak, značajnih 77% vjeruje da bi NATO intervenisao u slučaju napada na Albaniju od strane druge države. Samo 7% ima suprotno mišljenje, dok 16% nije sigurno u predanost NATO-a bezbjednosti Albanije. Anketa takođe ukazuje na snažnu solidarnost sa Ukrajinom, jer 76% učesnika pripisuje uzrok sukoba u Ukrajini Rusiji¹⁶.

BILATERALNA SARADNJA

Albanija, strateški pozicionirana za stabilizaciju regiona, igra ključnu ulogu u kontekstu istorijskih etničkih i vjerskih sukoba na Zapadnom Balkanu. Albanija dosljedno zagovara dijalog i stabilnost među državama, doprinoseći opštem cilju integracije Zapadnog Balkana u evropske i međunarodne organizacije. Ova posvećenost ne koristi samo pojedinačnim zemljama, već podstiče i ukupni ekonomski i politički napredak cijelog balkanskog regiona. U skladu sa modelom Višegradskog fonda, u novembru 2015. godine ministri vanjskih poslova Zapadnog Balkana 6 (WB6) potpisali su sporazum o osnivanju Fonda za Zapadni Balkan (WBF), čime su podstaknuti novi duh saradnje u Balkanu, naglašavajući inkluzivnost i regionalno vlasništvo. Njegovo sjedište je u Tirani, a sastavljeno je od eksperata iz cijelog regiona Zapadnog Balkana.

Albanija i Poljska su dosljedno održavale pozitivne odnose, zasnovane na zajedničkoj istoriji prelaska iz komunizma u tržišnu ekonomiju. Kao članice NATO-a, dijele strateške interese i suočavaju se sa zajedničkim prijetnjama unutar Alijanse. Tokom sastanaka na visokom nivou, Poljska pruža podršku Albaniji, proširujući je i van političkog okvira. Uprkos vrhuncu političkih odnosa, ekonomske veze između ove dvije zemlje ostaju relativno skromne, iako postoje znakovi poboljšanja. Poljska bi trebalo da poveća interesovanje za albanske proizvode, posebno u poljoprivrednom sektoru, kao i za naftu i minerale. S druge strane, Albanija bi trebalo da poboljša otvorenost prema poljskim investicijama. Obje zemlje moraju uložiti više napora da efikasno sprovedu brojne ekonomske sporazume koje su potpisale, promovišući širenje trgovine i investicija. Poljska podrška za put Albanije ka EU naglašena je od strane predsjednika Andžeja Duda tokom njegove posjete Tirani i sastanka sa njegovim albanskim kolegom, Bajramom Begajem. Duda je ponovio nedvosmislenu podršku Poljske aspiracijama Albanije za članstvo u EU, obećavši da će tokom predsjedavanja

14 Friedrich Ebert Stiftung (FES) and the Center for the Study of Democracy and Governance (2022). Albanian Security Barometer National Survey. <https://csdgalbania.org/wp-content/uploads/2022/06/ASB-2022-ENG.pdf>

15 Albanian Institute for International Studies (AIIS) National Survey, October 2023

16 Ibid

Poljske EU u prvoj polovini 2025¹⁷. godine prioritet staviti na članstvo Ukrajine i zemalja Zapadnog Balkana, uključujući Albaniju. Iako je prošlo dvije decenije od posljednje zvanične posjete poljskog predsjednika Albaniji, jačanje bilateralnih odnosa odražava zajedničku posvećenost međusobnoj podršci i saradnji.

Tokom godina, Mađarska je aktivno podržavala integraciju Albanije u EU, pomažući grantovima, programima mobilnosti i raznim fondovima za pomoć. U posljednje vrijeme, prisustvo mađarskih kompanija u Albaniji postalo je vidljivije, posebno u ključnim sektorima kao što su bankarstvo, elekomunikacije i turizam¹⁸. Wizz Air, mađarski niskotarifni avio-prevoznik, postao je ključni igrač na albanskom tržištu od početka operacija u aprilu 2017. godine. OTP banka, najveća komercijalna banka u Mađarskoj, stekla je 100% vlasništva nad Societe Generale Bank Albanija 2019. godine, a kasnije, u decembru 2021. godine, preuzela albansku filijalu grčke Alpha Banke. Ovaj potez je značajno ojačao ekonomske veze Mađarske i Albanije i povećao kredibilitet albanskog tržišta među mađarskim investitorima. Mađarska kontinuirana politička podrška Albaniji prvenstveno je vođena ekonomskim interesima i bezbjednosnim razmatranjima. Premijer Viktor Orban naglasio je značaj prisustva OTP banke na albanskom tržištu, smatrajući to ključnim trenutkom u partnerstvu između dvije zemlje, predviđajući da će privući više investitora i doprinijeti razvoju ekonomskog pejzaža Albanije.

Slovenija i Albanija uživaju pozitivne bilateralne odnose, fokusirajući se na integraciju Albanije u EU. Tokom Strateškog foruma u Bledu 2023. godine, državni sekretar Štučin se sastao sa Megi Finom, zamjenicom ministra vanjskih poslova, kako bi razgovarali o bilateralnoj saradnji i evropskim pitanjima. Ministar odbrane Albanije, Niko Peleši, posjetio je Sloveniju, gdje su razgovori naglasili konstruktivnu i bez problema prirodu njihove odbrambene i vojne saradnje. Obje zemlje saraduju u raznim oblastima, uključujući vojne vježbe, regionalne projekte i inicijative u Jugoistočnoj Evropi, kao što su Balkanska medicinska task grupa i vježba Defender 2023.

Saradnja se takođe proširuje na pomorske snage, zaštitu i spasavanje, te pripreme za novi sporazum o saradnji u oblasti katastrofa. Zemlje teže jačanju svojih veza kroz predstojeće bilateralne posjete i stručnu pomoć u zaštiti od katastrofa. Takođe se pojačava saradnja kroz inicijative kao što su NATO Centar izvrsnosti za ratovanje u planinskim uslovima i razvoj kapaciteta za gašenje požara iz vazduha.

Bilateralni odnosi između Albanije i Češke Republike su pozitivni i srdačni. Obje zemlje su članice OEBS-a i NATO-a. Napredni medicinski uređaji koje je donirala Češka Republika predstavljaju nastavak posvećenosti podršci albanskom zdravstvenom sektoru. Tokom godine, Češka je pružila podršku u proizvodnji proteza i donirala bolničke krevete Univerzitetском kliničkom centru Majka Tereza. Češka Republika, poznata po svojoj naprednoj medicinskoj tehnologiji i zdravstvenom sistemu, teži jačanju ekonomskih i trgovinskih veza sa Albanijom kroz saradnju u oblasti zdravstvene zaštite.

17 Alice Taylor. (May 2023). Poland supports Albania's EU path, Albania asks Poland to support Kosovo in NATO. Euractiv.<https://www.euractiv.com/section/politics/news/poland-supports-albanias-eu-path-albania-asks-poland-to-support-kosovo-in-nato/>

18 Albania-Hungary: where do they stand now, July 26, 2022, retrieved from: <https://tiranaobservatory.com/2022/07/26/albania-hungary-where-do-they-stand-now/>

MULTILATERALNA SARADNJA

Od izbijanja sukoba 24. februara, albanski politički establišment brzo je pokazao svoju lojalnost. Umjesto direktne povezanosti sa Ukrajinom, ova sklonost je prvenstveno podstaknuta strateškim savezom sa Sjedinjenim Američkim Državama (SAD). Godina 2022. pružila je značajnu globalnu platformu za albansku politiku zahvaljujući njenom statusu nestalne članice Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (UN) za period 2022-2023. Ovo je omogućilo albanskoj vladi međunarodno priznanje, koje su iskoristili da glasno izraze podršku Ukrajini. Stav članica NATO-a u ovom sukobu je uglavnom unaprijed određen, ali su albanski lideri bili nedvosmisleni u svojoj podršci Ukrajini. Ministarstvo za Evropu i vanjske poslove (MEFA), albanski predstavnici u UN-u i čitav politički spektar Albanije (uključujući desnicu, ljevicu i centar) jednoglasno su osudili Rusiju i izrazili solidarnost sa Ukrajinom. Od jednoglasne osude Rusije u albanskom parlamentu, preko govora Zelenskog u istom, posjete premijera Kijevu, do pružanja utočišta hiljadama Ukrajinaca u zemlji – jasno je gdje Albanija stoji.

U decembru, u Albaniji je održan prvi ikada samit lidera EU i Zapadnog Balkana, na kojem je učestvovalo 26 lidera EU i 44 delegacije, a potpisana su 33 sporazuma. Glavne teme diskusije bile su posljedice sukoba u Ukrajini, intenziviranje političkog i političkog angažmana, jačanje sigurnosti i izgradnja otpornosti protiv stranog uplitanja. Na kraju samita izdata je Tiranska deklaracija, koja pokriva posvećenost EU pomaganju Zapadnom Balkanu pružanjem novog paketa podrške za energiju s ciljem ublažavanja energetske krize, posebno fokusirajući se na pomoć ugroženim porodicama i malim i srednjim preduzećima, te ubrzanje tranzicije regiona ka energetske nezavisnosti kroz inicijative kao što je plan REPower EU. Prema Evropskoj komisiji, samit je bio prilika da se potvrdi ključni značaj strateškog partnerstva između EU i Zapadnog Balkana.

REGIONALNA SARADNJA

Tokom proteklih deset godina, regionalna saradnja na Zapadnom Balkanu (WB6) ostvarila je značajnije uspjehe u poređenju sa nacionalnim reformama ili politikom proširenja EU, iako su te aktivnosti bile pod velikim uticajem EU, kao što su ukidanje rominga, zelene trake, kretanje sa ličnim kartama, te tri sporazuma koja omogućavaju slobodu kretanja i rada.

Posvećenost Albanije regionalnoj saradnji ogleda se u njenom učešću u raznim organizacijama poput CEFTA, Savjeta za regionalnu saradnju (RCC), Berlinskog procesa, Ministarskog sastanka odbrane Jugoistočne Evrope (SEDM); Foruma za saradnju u oblasti odbrane Zapadnog Balkana (SEEC), Šefova obavještajne službe odbrane Zapadnog Balkana (WEBADIC); Centra za sigurnosnu saradnju (RACVIAC); Američko-jadranske povelje; Inicijative za pripremu i prevenciju katastrofa za Jugoistočnu Evropu (DPPISEE); i Čvorišta za kontrolu lakog i malokalibarskog oružja za Jugoistočnu i Istočnu Evropu (SEESAC).

Sve ove različite organizacije unaprijedile su sigurnosni okvir, smanjile sklonost ka konfliktima u regionu i otvorile put za integrisano tržište. Berlinski proces, od 2014. godine, premostio je jaz u odnosima između EU i Zapadnog Balkana, pružajući podsticaj usporenom procesu proširenja dodatnim stimulansima za regionalnu saradnju (Agenda povezanosti, Digitalna agenda, Zelena agenda, RYCO, CIF, CRM). Takođe je mobilisao civilno društvo Zapadnog Balkana da se više angažuje i rješava pitanja koja administracije ne uzimaju adekvatno u obzir, doprinoseći demokratizaciji, pomirenju i usvajanju evropskih vrijednosti u društvima Zapadnog Balkana.

Posvećenost Albanije regionalnoj saradnji najbolje se vidi kroz njeno aktivno učešće u inicijativi Otvoreni Balkan. Ova inicijativa, pokrenuta u julu 2021. godine, bila je dočekan sa velikim entuzijazmom od strane premijera osnivača (Srbije, Albanije i Sjeverne Makedonije) i imala je za cilj uspostavljanje "jedinственog tržišta bez granica"¹⁹, kao dopunu postojećim regionalnim organizacijama poput CEFTA i RCC. Međutim, suočila se sa otporom Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Kosova, kao i skepticizmom političke opozicije, medija i dijelova javnog mnjenja u Albaniji.

Inicijativa Otvoreni Balkan bila je zamišljena kao produžetak Berlinskog procesa, dizajnirana da dopuni i ubrza proces pristupanja Zapadnog Balkana (WB6) usvajanjem pristupa odozdo prema gore. Nasuprot percipiranoj prirodi Berlinskog procesa koji se vodi odozgo, Otvoreni Balkan naišao je na otpor tri regionalne zemlje – Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Kosova. Takođe, Albanija je iskusila skepticizam svoje političke opozicije, značajnih segmenata medija²⁰ i javnosti. Međunarodni odgovor, posebno iz Brisela, Vašingtona i zemalja članica EU, pokazao je promjenjive stavove. Javna podrška u Albaniji za inicijativu Otvoreni Balkan bila je neujednačena, pod uticajem visoko polarizovanih političkih lojalnosti i mišljenja uticajnih figura.

Razumijevanje stavova albanskih građana prema četiri slobode (ljudi, kapital, roba i usluge) i njihove percepcije o tome kako Otvoreni Balkan doprinosi ovim slobodama je ključno. Ove slobode su sastavni dio Zajedničkog tržišta koje sponzorise Berlinski proces i ključne su za integraciju u EU, uzimajući u obzir malu veličinu pojedinačnih zemalja u regionu.

Značajno je da 74 posto Albanaca vjeruje da Otvoreni Balkan promoviše slobodu kretanja, dok 67 posto smatra da olakšava kretanje kapitala, a 73 posto se slaže da pomaže kretanje robe. Nadalje, 61 posto vidi inicijativu kao potencijalno stvaranje novih radnih mjesta. Analiza ko najviše koristi od Otvorenog Balkana prema percepciji albanskih građana pokazuje da 60 posto vjeruje da sve zemlje u regionu imaju koristi, dok 21 posto koristi pripisuje isključivo Srbiji. Samo 4 posto smatra da je Albanija glavni korisnik²¹.

PREPORUKE

- Ojačati politički dijalog: Konstruktivan politički dijalog na svim nivoima je ključan za uspjeh osnovnih reformi unutar okvira pristupanja EU. S obzirom na visoku polarizaciju političkog pejzaža, treba intenzivirati napore za podsticanje saradnje između vladajućih i opozicionih stranaka kako bi se osigurala efikasna implementacija demokratske konsolidacije i drugih ključnih reformi.
- Povećati napore u edukaciji javnosti: Povećati napore u obrazovanju javnosti o tehničkim aspektima procesa integracije u EU kako bi se održala čvrsta podrška za članstvo. Ovo uključuje jasno komuniciranje koraka, izazova i prednosti pristupanja EU, osiguravajući da građani ostanu informisani i angažovani.

19 There are many declarations in the last years by each of the leaders that support this. For a specific reference at the time of inception see: Julia Simic. 2019. "Three countries agree mini-Schengen in the Balkans." Euractiv. October, 2019. Retrieved from: <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/three-countries-agree-mini-schengen-in-the-balkans/>

20 Analiza/ "Open Balkan(s), jovetëmnjënismëjo e zgjuar, por e rrezikshme". 2022. Balkanweb. June 17. Retrieved from: <https://www.balkanweb.com/analize-open-balkans-jo-vetem-nje-nisme-jo-e-zgjuar-por-e-rrezikshme/>

21 Survey on 'Open Balkan' conducted from Albanian Institute for International Studies (AIIS), December 2022

- Ojačati solidarnost sa NATO saveznicima: Ojačati solidarnost sa NATO saveznicima i nastaviti pokazivati podršku principima kolektivne odbrane, naročito u svjetlu zabrinutosti zbog mogućih sukoba i spoljnog uplitanja. Albanija takođe treba da se fokusira na poboljšanje svojih vojnih kapaciteta kako bi se uskladila sa NATO standardima i očekivanjima.
- Prioritetizovati regionalnu saradnju: Nastaviti pružanje pune podrške Berlinskom procesu, što uključuje promovisanje četiri slobode (ljudi, kapital, roba i usluge) u regionu i osiguranje da sve zemlje ravnomjerno koriste ove inicijative.
- Baviti se korupcijom i organizovanim kriminalom: Intensivirati napore u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala, koji su značajni prepreke u procesu pristupanja EU Albanije. Ojačati pravosudni sistem i javnu administraciju, osigurati transparentnost i poboljšati kapacitete sprovođenja zakona su ključni koraci u ovom pogledu.
- Iskoristiti strateške saveze: Koristiti snažne bilateralne odnose, kao što su oni sa Poljskom, Mađarskom i Češkom Republikom, kako bi se privukle investicije, naročito u sektorima kao što su zdravstvo, poljoprivreda i energija. Ovi partneri mogu pomoći u jačanju ekonomije Albanije i podršci njenim naporima za pristupanje EU.
- Promovisati regionalnu stabilnost: Albanija treba da nastavi da zagovara dijalog i stabilnost na Zapadnom Balkanu, koristeći svoju stratešku poziciju za podršku regionalnoj integraciji u evropske i međunarodne organizacije. Ovo će doprineti ekonomskom i političkom napretku širom regiona.

Autori: Nerzuk Ćurak i Sead Turčalo

ODNOSI SA EVROPSKOM UNIJOM

Postoje različiti stavovi unutar političkih struktura u Bosni i Hercegovini u vezi sa članstvom u EU. Dok neki politički subjekti i političari podržavaju članstvo u EU i aktivno rade na tome, ima i onih koji su skeptični ili imaju druge prioritete. U Bosni i Hercegovini još uvijek dominira „nacionalna“ naracija, što znači da su političke stranke grupisane na desnom kraju političkog spektra ili u centru, ali naracija ih skreće ka desnici. Deklarativno, sve političke stranke izražavaju podršku za integraciju u EU, međutim, političke odluke koje donose ne poklapaju se uvijek u potpunosti sa ovim ciljem. Ipak, došlo je do određenih pomaka u odnosu na prethodne periode. U najnovijem Izvještaju Evropske komisije jasno je navedeno da su političke strukture preduzele konkretne korake ka integraciji u EU: „Nakon sticanja statusa kandidata, javna posvećenost političkih stranaka strateškom cilju evropske integracije dala je pozitivne rezultate. Preduzeti su važni koraci ka ispunjavanju ključnih prioriteta, uprkos negativnim zakonodavnim promjenama na nivou entiteta. Činjenica da je koalicija na nivou države formirana rekordnom brzinom predstavlja važan dokaz novog političkog dinamizma i volje“ (Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2023. godinu). Trenutno su političari iz Republike Srpske u fokusu, što su prepoznali lideri iz Republike Srpske, koji šire naraciju javnosti da se ovi odnosi između političara odražavaju u državnoj koaliciji, i da to usporava usvajanje zakona do određene mjere. Nakon sticanja statusa kandidata, javna posvećenost političkih stranaka strateškom cilju evropske integracije dala je pozitivne rezultate. Preduzeti su važni koraci ka ispunjavanju ključnih prioriteta, uprkos negativnim zakonodavnim promjenama na nivou entiteta. Činjenica da je koalicija na nivou države formirana rekordnom brzinom predstavlja važan dokaz novog političkog dinamizma i volje (Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2023. godinu).

Javno mnjenje u Bosni i Hercegovini obično pokazuje podršku članstvu u EU, ali postoji i određeni stepen skepticizma i nedostatka informacija među građanima. Prema nedavnom istraživanju, većina građana Bosne i Hercegovine, 73,3%, podržava članstvo u EU, što se smatra izražavanjem nacionalnog interesa (istraživanje bosanskohercegovačkog think-tanka Atlantic Initiative). Procenat je značajno viši u Federaciji Bosne i Hercegovine, u poređenju sa Republikom Srpskom, gdje još uvijek postoji određeni skepticizam, i ovaj zbirni procenat bi bio mnogo viši ako bismo posmatrali samo entitet - Federaciju Bosne i Hercegovine. Najnovije istraživanje Direkcije za evropske integracije pokazuje određeni pad stavova građana prema EU: „Dok je prethodnih godina mišljenje da evropski put BiH nema alternativu bilo u blagoj prednosti, ove godine su stavovi podijeljeni. U poređenju sa 2021. i 2022. godinom, došlo je do opadanja mišljenja da evropski put BiH nema alternativu (49,2% vs 48% vs 45,4%), blagog porasta mišljenja da postoji alternativa evropskom putu BiH, kao i odbijanja građana da odgovore na ovo pitanje.“ Takođe, jedan od ključnih zaključaka ovog istraživanja je činjenica: „Kao i prethodnih godina, politizacija procesa integracije otežava integraciju Bosne i Hercegovine u EU. „Nevoljnost za promjene“ je u opadanju u 2023. godini u

poređenju sa prethodnim godinama, ali je zabilježen blagi porast „objektivnih prepreka“ (+1,3% u poređenju sa 2022. i +5,7% u poređenju sa 2021) i odgovora „ne znam“ (+3,8% u poređenju sa 2022).

Bosna i Hercegovina je u procesu pridruživanja EU, ali napredak u tehničkom dijelu pregovora može biti spor zbog političkih podjela unutar zemlje i drugih unutrašnjih izazova. Lideri država članica Evropske unije su na svom redovnom sastanku 21. marta odlučili da otvore pregovore o pristupanju sa Bosnom i Hercegovinom.

Glavni problemi u odnosima sa EU uključuju političku nestabilnost, sporiju implementaciju reformi, pitanja vladavine prava i korupciju. EU često zahtijeva napredak u tim oblastima kao uslov za dalji napredak u pregovorima. Trenutno se usvajaju nekoliko zakona koji su ključni za put ka EU, jedan od njih je Zakon o sudovima. Mišljenje Evropske komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za otvaranje pregovora o pristupanju, objavljeno 2019. godine, sadrži 14 preporuka podijeljenih u 4 oblasti: demokratija, vladavina prava, osnovna ljudska prava i javna uprava, a trenutni fokus je na implementaciji tih preporuka.

Stepen usklađenosti i podrške spoljnopolitičkoj politici EU varira u Bosni i Hercegovini, ali postoji određeni stepen koordinacije sa EU o spoljnim pitanjima. Bosna i Hercegovina je postigla određeni nivo spremnosti u oblasti zajedničke spoljne, bezbjednosne i odbrambene politike. Napravljen je određeni napredak jer je zemlja značajno poboljšala svoju usklađenost sa spoljnopolitičkom politikom EU, posebno u vezi sa izjavama i restriktivnim mjerama nakon ruske agresije na Ukrajinu, na inicijativu Ministarstva spoljnih poslova. Usklađenost sa restriktivnim mjerama EU ostaje predmet političkog spora i neka ministarstva su opstruisala njihovu implementaciju. Bosna i Hercegovina treba da se pridruži brojnim međunarodnim instrumentima kontrole naoružanja i ojača režim za praćenje naoružanja i vojne opreme. Bosna i Hercegovina je nastavila svoje učešće u misijama i operacijama upravljanja krizom EU pod Zajedničkom bezbjednosnom i odbrambenom politikom.

Bosna i Hercegovina podržava teritorijalni integritet i suverenitet Ukrajine, ali zbog unutrašnjih političkih podjela teško je koordinisati konkretne akcije. Pomoć Ukrajini trenutno je u formi diplomatske podrške, humanitarne pomoći, ali je ograničena zbog političkih i ekonomskih faktora. Na vanrednoj sjednici Generalne skupštine Ujedinjenih nacija održanoj 2. marta 2022. godine, usvojena je rezolucija koja osuđuje rusku agresiju na Ukrajinu. Rezoluciju je podržalo 141 zemlja, uključujući Bosnu i Hercegovinu, što sugeriše dominantnu naraciju. Kroz Savjet ministara, BiH je alocirala približno 150.000 eura za pomoć Ukrajini. Nekoliko kantona je samostalno odlučilo da pošalje finansijsku pomoć Ukrajini, a nekoliko humanitarnih organizacija kontinuirano pruža podršku Ukrajini. Problem leži u bipolaritetu političkih odluka u kontekstu Ukrajine, jer entitet Republika Srpska ima poseban odnos sa Srbijom, i stoga ima jasnu orijentaciju prema Ukrajini, tj. Rusiji. S druge strane, političke strukture u Federaciji Bosne i Hercegovine imaju jasan stav prema Ukrajini, tj. podržavaju Ukrajinu. Međutim, zbog državne strukture, sve političke odluke na državnom nivou donose se konsenzusom, što je gotovo nemoguće postići u kontekstu Ukrajine i Rusije, što u konačnici usporava sve oblike pomoći upućene Ukrajini. Mnogo je lakše postići ovo na lokalnom nivou, ali takva pomoć je relativno skromna. Mediji takođe imaju bipolarni pristup uslovljen entitetskim paradigmama, što fragmentira javno mnjenje, i tu takođe ne postoji jasan stav. Profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Nerzuk Ćurak, u intervjuu koji smo sprovedi, napravio je snažnu paralelu između događaja u Ukrajini i potencijalno opasne retorike koja se prelijeva u Bosnu i Hercegovinu: „Zbog nesporazuma u ruskim i srpskim geopolitičkim kulturama, suverenitet Ukrajine i Bosne i Hercegovine je trajno izložen degradaciji, tako da novo retoričko, političko i pravno osnaživanje suvereniteta i teritorijalne integriteta kao crvene linije koju agresivne

sile ne mogu preći bez posljedica je najveća korist koju slobodan svijet može učiniti za ova dva nesrećna doma." Ova teza sugerira da bi javnost u Bosni i Hercegovini trebala biti uključena u procese u Ukrajini kako bi predvidela globalne trendove i bolje se pozicionirala u tim odnosima.

ODNOSI SA NATO-OM

Vladajuće političke strukture u Bosni i Hercegovini, posebno unutar Federacije Bosne i Hercegovine, generalno su pokazale podršku članstvu u NATO-u kao strateškom cilju. Na primjer, Stranka demokratske akcije (SDA) i Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) izrazili su podršku integraciji u NATO (iako SDA trenutno nije vladajuća stranka, ima značajan uticaj na ove procese). Stranka ljudi i pravde, Naša stranka i SDP daju безусловnu podršku ovom procesu (oni su trenutno vladajuće stranke u FBiH i na državnom nivou). Međutim, postoje značajne podjele, posebno među entitetima Republike Srpske, gdje Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) i druge nacionalističke stranke protive se članstvu u NATO-u, navodeći zabrinutosti zbog suvereniteta i istorijskih pritužbi. Političke strukture su svjesne uloge NATO-a, ali također razumiju da je evropska integracija uslovljena ovim procesom, pa je narativ usklađen s oba tipa integracija. Međutim, podjele i dalje postoje kada je u pitanju NATO, s obzirom na specifičan odnos Republike Srpske sa Srbijom i Rusijom, sa snažnim vezama i velikim skepticizmom prema procesima integracije u NATO. Ovaj narativ je izražen u svim političkim strukturama Republike Srpske. S druge strane, sve političke stranke u FBiH podržavaju ovaj proces.

Javno mnjenje o članstvu u NATO-u u Bosni i Hercegovini ostaje podijeljeno duž etničkih linija. Istraživanja sugeriraju da postoji generalno veća podrška za integraciju u NATO među Bošnjacima i Hrvatima, dok su Srbi skeptičniji ili otvoreno protiv. Međutim, tokom vremena je bilo fluktuacija u javnom mnjenju, koje su uticajne političkom retorikom, međunarodnim događajima i ekonomskim faktorima. Nedavna anketa bosanskog think-tanka Atlantic Initiative, objavljena u februaru 2024. godine, pokazuje da 39,7% onih koji su protiv članstva Bosne i Hercegovine u NATO-u i dalje biraju NATO kao strateškog partnera kada su alternative Rusija i Kina. Istraživanje takođe otkriva dodatni nedostatak razumijevanja strateškog odnosa između integracija u EU i NATO među domaćim akterima i dubinu greške u prihvatanju narativa toksičnog uticaja puta u NATO na integraciju zemlje u EU. Rezultati pokazuju da, iako većina u entitetu Republike Srpske ne podržava integraciju u NATO, najprevalentnija percipirana korist od članstva u Alijansi, sa 20,6%, jeste približavanje Bosne i Hercegovine članstvu u Evropskoj uniji. Slijede investicije, sa 16%, i regionalna sigurnost, sa 11,8%. „Značajan dio građana zapravo vjeruje da je NATO također put ka EU. Posebno kada su u pitanju oni građani koji nisu zapravo za članstvo u NATO-u, kao neka vrsta podrške toj priči i ubrzavanju BiH na tom putu. U stvari, priča o Euro-atlantskim integracijama treba da bude ponovo povezana, a ne posebno integracije NATO-a i EU.“ Sead Turčalo, Tačno, net.

Bosna i Hercegovina trenutno je članica NATO-ovog Plana akcije za članstvo (MAP), što je korak ka konačnom članstvu. Međutim, napredak ka punom članstvu u NATO-u je spor zbog unutrašnjih političkih sporova i neriješenih pitanja, kao što su vojna imovina i vojne reforme. Bosna i Hercegovina još uvijek nije aktivirala svoj Plan akcije za članstvo zbog neslaganja među njenim konstitutivnim entitetima.

Glavni problemi u odnosima Bosne i Hercegovine sa NATO-om uključuju nedostatak konsenzusa među njenim konstitutivnim entitetima o integraciji, neriješena pitanja vezana za vojnu imovinu i potrebu za sveobuhvatnim vojnim reformama. Za potpuno članstvo u NATO-u, Bosna i Hercegovina,

kao i druge zemlje Zapadnog Balkana, mora pokazati posvećenost demokratskim principima, vladavini prava, civilnoj kontroli vojske i interoperabilnosti sa NATO snagama. Takođe, rješavanje korupcije, jačanje pravosuđa i unaprjeđenje odbrambenih kapaciteta su ključni zahtjevi. Suština svih problema u ovom procesu je politički konsenzus za NATO integraciju Bosne i Hercegovine. Nakon dobijanja političkog odobrenja, gotovo je sigurno da će postojati drugi tip problema, koji je primarno vezan za infrastrukturu, finansiranje, usvajanje pravnih regulativa i slično.

Bosna i Hercegovina, kao članica Partnerstva za mir, izrazila je podršku Ukrajini unutar okvira NATO-a. Međutim, nivoi usklađenosti variraju u zavisnosti od političkih dinamika i unutrašnjih podjela. Pomoć Ukrajini unutar okvira NATO-a uključuje političku podršku, ekonomsku pomoć i vojnu saradnju. Bosna i Hercegovina je učestvovala u zajedničkim NATO vežbama i pružila humanitarnu pomoć Ukrajini, ali nije direktno učestvovala u vojnim operacijama.

BILATERALNA SARADNJA

Bosna i Hercegovina održava bilateralne odnose sa drugim zemljama Zapadnog Balkana, uključujući Srbiju, Crnu Goru, Sjevernu Makedoniju, Albaniju i Kosovo. Ovi odnosi su generalno obuhvaćeni zajedničkim istorijskim i kulturnim vezama, kao i naporima za regionalnu saradnju i integraciju u euroatlantske strukture.

Što se tiče zemalja Višegradske grupe (Češka Republika, Mađarska, Poljska, Slovačka), odnosi između Bosne i Hercegovine i ove grupe variraju. Iako ne postoje istorijske tenzije, nivo angažovanja se razlikuje, pri čemu su neke zemlje V4 pokazale veće interesovanje za pitanja Zapadnog Balkana od drugih. Generalno, postoji potencijal za povećanje saradnje, posebno u ekonomskom i kulturnom sektoru.

Bosna i Hercegovina održava diplomatske odnose sa svim zemljama Zapadnog Balkana i zemljama Višegradske grupe. Politički odnosi se često odvijaju putem diplomatskih kanala, uz povremene sastanke na visokom nivou radi rasprave o različitim bilateralnim i regionalnim pitanjima, kao i o EU integracijama i drugim zajedničkim interesima.

Politički odnosi između Bosne i Hercegovine i Srbije su kompleksni i oblikovani različitim faktorima, uključujući istorijske, etničke, političke i ekonomske aspekte. Istorija Balkana je obilježena konfliktima, ali i periodima saradnje. Bosna i Hercegovina i Srbija su dijelile zajedničku istoriju kao deo bivše Jugoslavije, ali su bile uključene i u konflikte tokom raspada Jugoslavije, posebno tokom ratova 1990-ih. Bosna i Hercegovina je multinacionalna zemlja sa tri konstitutivna naroda: Bošnjacima, Srbima i Hrvatima. S druge strane, Srbija je zemlja sa većinskim srpskim stanovništvom. Etničke tenzije i politička rivalstva iz prošlosti su uticala na odnose između država. Politika i diplomatija igraju ključnu ulogu u odnosima između BiH i Srbije. Tenzije između njih se povremeno javljaju, posebno kada se radi o pitanjima regionalne stabilnosti, granica ili prava manjina. Ono što je posebno važno istaknuti je činjenica da su između ove dvije zemlje potpisani brojni važni sporazumi: jedinstveni uređaj za naplatu putarina u obje zemlje, IPA III sporazum potpisan između Srbije i Bosne i Hercegovine, sporazum između Srbije i Bosne i Hercegovine o upravljanju rijekama Drinom i Savom, potpisan sporazum o elektronskoj razmjeni podataka...

Odnos između Bosne i Hercegovine i Crne Gore oblikovan je različitim faktorima, uključujući istorijske veze, političke interese, ekonomske odnose i regionalnu saradnju. BiH i Crna Gora su bile dijelovi bivše Jugoslavije, što je stvorilo istorijske veze između ove dvije zemlje. Tokom perioda Jugoslavije, postojala je saradnja i razmjena između njih, a te istorijske veze još uvijek utiču na njihov odnos.

Bosna i Hercegovina i Crna Gora imaju diplomatske odnose i redovno saraduju na bilateralnom i multilateralnom nivou. Obje zemlje su članice različitih regionalnih inicijativa i organizacija kao što su Regionalni savjet za saradnju (RCC) i Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi (SEECP), gdje zajedno rade na pitanjima od zajedničkog interesa. Trgovina i ekonomska saradnja između BiH i Crne Gore igraju važnu ulogu u njihovom odnosu. Postoje različite prilike za unapređenje ekonomske saradnje, posebno u oblastima kao što su turizam, energija i transport. Kulturna razmjena između BiH i Crne Gore takođe doprinosi jačanju njihovih veza. BiH i Crna Gora su dio iste balkanske regije i stoga imaju zajedničke interese u regionalnoj stabilnosti, sigurnosti i ekonomskom razvoju. Sporazumi između BiH i Crne Gore: uspostavljena direktna plaćanja, potpisan sporazum o razmjeni podataka između Instituta MIO/PIO i Fonda PIO Crne Gore, lakši prelaz granice za putnike i robu između BiH i Crne Gore...

Odnos između Bosne i Hercegovine i Albanije oblikovan je različitim faktorima, a njihova interakcija ima nekoliko ključnih elemenata. BiH i Albanija održavaju diplomatske odnose i imaju otvorene ambasade u svojim glavnim gradovima. Redovno razmjenjuju diplomatske delegacije i podržavaju međusobne inicijative unutar međunarodnih organizacija. BiH i Albanija su članice različitih regionalnih inicijativa kao što su Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi (SEECP) i Regionalna trgovinska komisija (RCT). Ova saradnja omogućava zajedničke akcije na regionalnim pitanjima, jačanje regionalne stabilnosti i razvoja. Postoji potencijal za unapređenje ekonomske saradnje između BiH i Albanije, posebno u oblastima kao što su trgovina, turizam i energija. Primjeri uključuju potencijalnu saradnju na razvoju turističkih ruta koje povezuju dvije zemlje ili razmjenu iskustava u oblasti obnovljivih izvora energije, iako to trenutno nije dovoljno iskorišćeno. BiH i Albanija često podržavaju stavove jedni drugih na međunarodnoj sceni, posebno u pitanjima od zajedničkog interesa kao što su prava manjina ili regionalna stabilnost. Obje zemlje često podržavaju jedna drugu unutar međunarodnih organizacija kao što su UN ili EU.

Odnosi između Bosne i Hercegovine i Sjeverne Makedonije karakteriše tradicionalno snažno prijateljstvo, identični stavovi u vezi sa međunarodnom i regionalnom saradnjom te zajednički strateški ciljevi: mir i stabilnost u regionu i integracija u euroatlantske bezbjednosne strukture. Republika Sjeverna Makedonija kontinuirano podržava suverenitet i teritorijalni integritet BiH na sve moguće načine. Bosna i Hercegovina i Sjeverna Makedonija su potpisale nekoliko sporazuma, od kojih se izdvaja trgovinski i ekonomski sporazum. Politički stavovi ove dvije zemlje su izuzetno stabilni, i nije uočeno da postoje različiti politički narativi između političkih struktura iz ove dvije zemlje. Između Bosne i Hercegovine i Republike Sjeverne Makedonije zaključeno je više od pedeset bilateralnih i deset multilateralnih sporazuma, što predstavlja dobar pravni osnov za uspješnu saradnju u različitim oblastima od obostranog interesa.

Odnosi između Bosne i Hercegovine i Hrvatske su veoma kompleksni, jer pored istorijskog nasljeđa koje ih povezuje, postoje i brojna otvorena pitanja, prvenstveno teritorijalna, kao što je slučaj sa Srbijom, ali i druga politička pitanja na koja Hrvatska ima direktan uticaj na Bosnu i Hercegovinu, a ovdje se prvenstveno odnosi na promjenu Izbornog zakona, za koju HDZ zagovara i za koju ima direktnu podršku političara iz Hrvatske. U posljednje vrijeme je uočljiv narativ „konflikta“, koji posebno ističe premijer Andrej Plenković. S druge strane, imamo otvorenu podršku hrvatskog predsjednika Zorana Milanovića u procesu EU integracija za BiH. Trgovinski odnosi su jasno izraženi između ove dvije zemlje, a postoji i jasna povezanost u kulturnom stvaralaštvu. Takođe, saradnja u oblasti turizma između ove dvije zemlje je izražena, i postoji mnogo sporazuma između njih u pomenutim oblastima. Odnosi su dodatno pogoršani nakon što je Međunarodni sud pravde u Hagu

izrekao konačnu presudu u slučaju takozvanih Herceg-Bosanskih Šest, i presudio da je postojala Zajednička kriminalna organizacija protiv Bosne i Hercegovine. Godinama je Hrvatska najavljivala početak izgradnje Pelješkog mosta, na šta je zvanična politika Bosne i Hercegovine snažno protestovala, što je dodatno „pokvarilo“ odnose između ove dvije zemlje. Sporazumi: Sporazum između Vlade Republike Hrvatske i Savjeta ministara Bosne i Hercegovine o rekonstrukciji mosta Gunja (RO) - Brčko (BiH) na DC 214 (RO) / M14.1 (BiH), Dodatak Sporazumu između Vlade Republike Hrvatske i Savjeta ministara Bosne i Hercegovine o održavanju i rekonstrukciji cestovnih mostova na državnoj granici, Memorandum o sporazumu između Ministarstva finansija Republike Hrvatske, Carinske uprave i Uprave za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine o elektronskoj razmjeni podataka, Memorandum o sporazumu između Ministarstva finansija Republike Hrvatske, Carinske uprave i Uprave za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine o međusobnoj razmjeni podataka i informacija.

Jedina zemlja na Zapadnom Balkanu koja nije priznala Kosovo je Bosna i Hercegovina (BiH). Iako institucije Bosne i Hercegovine nisu priznale Kosovo, građani Kosova mogu posjetiti Bosnu i Hercegovinu uz važeću vizu. Isto važi i za građane BiH koji posjećuju Kosovo. S obzirom na neprepoznavanje Kosova od strane Bosne i Hercegovine, institucionalna saradnja između dvije zemlje ne postoji. Međutim, saradnja između političkih entiteta iz obje zemlje, kao i posjete profesora, akademika i novinara, nisu odsutne. Premijer Kosova, Albin Kurti, često se sastaje sa političkim predstavnicima Bosne i Hercegovine. Među njima su poslanici Šemsudin Mehmedović, Sabina Čudić i članovi predsjedništva Denis Bećirović i Željko Komšić. Teme ovih sastanaka bile su regionalna saradnja i način implementacije potpisanih sporazuma o mobilnosti. Pored ove vrste saradnje, postoji i ekonomska saradnja. Iako BiH ne uvozi mnogo iz Kosova, izvoz BiH u Kosovo je značajan. Tako su u 2018. i 2022. godini izvozi u Kosovo dostigli više od 60 miliona eura za svaku od navedenih godina. Ključni sporazum između ove dvije zemlje je ukidanje viza.

Bosna i Hercegovina ima stabilne odnose sa Mađarskom, što se najbolje odražava u spoljnotrgovinskoj razmjeni. Iako rast stranog trgovinskog prometa pokazuje pozitivne trendove, negativni trendovi u Bosni i Hercegovini su izraženi kada je u pitanju odnos uvoza i izvoza. Što se tiče političkih odnosa, Mađarska ima intenzivniju saradnju sa Republikom Srpskom, što donekle ugrožava suverenitet BiH, jer pregovori se odvijaju između države i entiteta, što nije u skladu sa principima diplomatije.

Odnosi između Bosne i Hercegovine i Slovačke su izuzetno dobri, jer je Slovačka među najvećim pristalicama prijema Bosne i Hercegovine u punopravno članstvo Evropske unije. Slovačka je prva članica NATO-a koja je u okviru paketa za razvoj odbrambenih kapaciteta Bosne i Hercegovine (DCB) pružila konkretnu pomoć od 20.000 eura Oružanim snagama Bosne i Hercegovine. Nedavno je saradnja između Slovačke i Bosne i Hercegovine značajno intenzivirana u kontekstu odbrane i zajedničkih vojnih aktivnosti.

Češka Republika takođe podržava BiH u procesu EU integracija i jasno je posvećena očuvanju teritorijalnog suvereniteta BiH. Kroz svoje fondove, Češka Republika pruža podršku u vidu grantova, posebno u oblasti poljoprivrede.

Diplomatski odnosi između Poljske i Bosne i Hercegovine uspostavljeni su 22. decembra 1995. Na osnovu Sporazuma između Vlade Republike Poljske i Savjeta ministara Bosne i Hercegovine o pravnom naslijeđu Bosne i Hercegovine u vezi sa sporazumima potpisanim između Republike Poljske i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, potpisanog u Sarajevu 22. decembra 2006. godine, ostaju na snazi: 1. Sporazum o naučnoj i tehničkoj saradnji između Narodne Republike Poljske i Federativne Narodne Republike Jugoslavije, potpisan 14. novembra 1955. u Varšavi, kao i

Protokol o izmjeni Sporazuma, potpisan u Varšavi 25. marta 1965. godine; 2. Sporazum između Vlade Narodne Republike Poljske i Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije o višegodišnjoj saradnji u oblasti saobraćaja, potpisan u Varšavi 25. oktobra 1979. godine. Trgovina između dvije zemlje sistematski raste iz godine u godinu.

MULTALERALNA SARADNJA

Bosna i Hercegovina, zajedno sa drugim zemljama Zapadnog Balkana i zemljama V4, generalno je osudila agresiju Rusije na Ukrajinu i podržala međunarodne napore za pronalaženje mirnog rješenja sukoba. Međutim, nivo uključenosti i javne izjave mogu se razlikovati među pojedinim zemljama u zavisnosti od njihovih spoljno-političkih prioriteta i odnosa sa Rusijom. Bosna i Hercegovina, kao članica NATO-ovog Programa partnerstva za mir, izrazila je solidarnost s Ukrajinom, ali nije direktno učestvovala u vojnim operacijama ili sankcijama protiv Rusije.

Neke od ključnih izjava o ovom pitanju su:

Predsednik RS Milorad Dodik je izjavio da je predsednica Savjeta ministara, Borjana Kristo, na samitu Ukrajina-Jugoistočna Evropa u Tirani izrazila svoje lične stavove o, kako je rekao, "posebnoj vojnoj operaciji u Ukrajini", a ne zvaničan stav Bosne i Hercegovine.

Ambasada Ruske Federacije u Sarajevu je prošle nedelje upozorila Bosnu i Hercegovinu da može očekivati posledice za "neprijateljski čin", kako je nazvala posjetu dva člana Predsedništva Ukrajini. U Bosni i Hercegovini, uglavnom nije bilo reakcija na oštiri stav Rusije nego ranije. Tokom debate u Savetu bezbjednosti UN, Bosna i Hercegovina se pridružila izjavi koju je u ime Evropske unije, zemalja kandidata, potencijalnih kandidata i partnerskih zemalja dao ambasador EU pri UN Olof Skoog.

Dragan Čović je na Twitteru pozvao na "odmah obustavljanje vatre, solidarnost i dijalog", ali bez specifičnog osude Rusije. "Postoji značajan ruski uticaj u celoj regiji, kao i u BiH. I ovo, kada je riječ o BiH, treba biti jak signal za sve one koji su obavezni da podrže BiH, očuvaju mir i stabilnost u BiH i Dejtonski mirovni sporazum", rekao je član Predsjedništva BiH Šefik Džaferović za BHRT

REGIONALNA SARADNJA

Bosna i Hercegovina aktivno učestvuje u regionalnim inicijativama unutar Zapadnog Balkana, smatrajući ih ključnim mehanizmima za jačanje stabilnosti, izgradnju povjerenja i promovisanje zajedničkih interesa u regionu. Ova saradnja pokriva širok spektar oblasti, uključujući sigurnost, ekonomski razvoj, infrastrukturu, kulturu i obrazovanje. Bosna i Hercegovina je učestvovala u Berlinskom procesu od samog početka, ali unutar zemlje ne postoji dovoljan stepen saglasnosti za uključivanje zemlje u inicijativu Otvoreni Balkani - oni koji su „za“ identifikuju Otvoreni Balkani kao veliku razvojnu priliku, dok drugi nisu uvjereni u održivost i kredibilitet ove inicijative. Učestvovanje Bosne i Hercegovine u Berlin procesu, čiji je cilj povezivanje zemalja Zapadnog Balkana i njihova brža integracija u Evropsku uniju, blokirano je nakon što je parlament Republike Srpske podržao veto na ratifikaciju sporazuma o slobodi kretanja u regionu i međusobnom priznavanju profesionalnih kvalifikacija. Na samitu u Berlinu novembra 2022. godine, premijeri su potpisali sporazum koji omogućava građanima zemalja Zapadnog Balkana da prelaze granice sa ličnim kartama i sporazum o priznavanju univerzitetskih diploma i sertifikata o stečenim profesionalnim kvalifikacijama. Shodno tome, u ovom kontekstu, ne postoje jedinstveni stavovi političara u Bosni i Hercegovini.

Ključne izjave koje bliže govore o statusu:

“Berlinski proces je igrao ključnu ulogu u podsticanju dijaloga, poboljšanju infrastrukture, jačanju ekonomske saradnje i rješavanju regionalnih izazova. To pokazuje posvećenost EU u pružanju podrške Zapadnom Balkanu na našem putu ka evropskoj integraciji,” rekao je ministar Konaković.

U kontekstu Berlin procesa, lider SNSD-a, Milorad Dodik, rekao je: “Povlačimo se iz ranijeg sporazuma o prihvatanju dokumenata privremenih vlasti iz Prištine”, rekao je Dodik.

Kroz učešće u različitim dokumentima i sporazumima, Bosna i Hercegovina pokazuje svoju posvećenost procesu regionalne saradnje. Sofijska Deklaracija, potpisana na Samitu Zapadnog Balkana 2018. godine, naglašava značaj regionalne saradnje u kontekstu evropske perspektive regiona. Takođe, Višegodišnji akcioni plan za Regionalnu ekonomsku oblast u Zapadnom Balkanu usmjeren je na promovisanje tržišne integracije, olakšavanje trgovine i privlačenje investicija u cilju stimulacije ekonomskog razvoja regiona. Paralelno sa Berlinskim procesom, postoji i tendencija formiranja Otvorenog Balkana. Albanija i Srbija su posebno posvećene ovom konceptu, i shodno tome, političke strukture u Bosni i Hercegovini imaju bipolarni pogled na ova dva procesa. Političari u FBiH su dominantno za Berlinski proces, dok s druge strane imamo suprotan stav političara iz RS-a.

Kroz Berlinski proces, Bosna i Hercegovina aktivno učestvuje u inicijativama koje promovišu povezanost i ekonomski razvoj regiona. Ovo uključuje projekte kao što su izgradnja infrastrukture, poboljšanje energetske efikasnosti i podsticanje saradnje mladih kroz obrazovne i programe razmjene. Regionalni savjet za saradnju igra ključnu ulogu u koordinaciji ovih aktivnosti i osiguravanju njihove usklađenosti sa prioritetima Evropske unije i drugih relevantnih aktera. Stav Bosne i Hercegovine prema “Otvorenom Balkanu” odražava njen oprezan stav prema novim inicijativama unutar regiona. Dok neki vide potencijalne koristi ove inicijative u smislu poboljšanja ekonomske saradnje i regionalne integracije, drugi izražavaju zabrinutost zbog mogućeg dupliciranja postojećih struktura i podjela unutar regiona. Suštinski, ovi stavovi su trenutno teški za pomirenje zbog političke strukture. Ono što je posebno problematično je činjenica da su procesi za koje je bilo početnog pristanka blokirani u određenim trenucima.

Bosna i Hercegovina, zajedno sa drugim zemljama Visegradske grupe, jasno je izrazila podršku suverenitetu i teritorijalnom integritetu Ukrajine tokom ruske agresije. Kroz javne izjave i saopštenja, ove zemlje naglašavaju važnost poštovanja međunarodnog prava i principa teritorijalne integriteta u cilju osiguravanja stabilnosti i sigurnosti Evrope.

PREPORUKE

- Regionalna stabilnost i integracija: Bosna i Hercegovina, kao ključni akter u zapadnobalkanskom regionu, igra značajnu ulogu u jačanju regionalne stabilnosti i integracije. Učešće u Berlin procesu i drugim regionalnim inicijativama pokazuje njenu posvećenost povezivanju zemalja Zapadnog Balkana i naporima za bržu integraciju u Evropsku uniju. Međutim, unutrašnje političke razlike i neslaganja otežavaju postizanje jednoglasnosti i mogu usporiti napredak u ovom pogledu. Bosna i Hercegovina treba raditi na prevazilaženju tih razlika kako bi poboljšala svoju regionalnu saradnju i doprinos stabilnosti regiona.
- Politička kohezija i nacionalna strategija: Politika Bosne i Hercegovine prema regionalnim inicijativama i međunarodnim sporazumima često je pogođena unutrašnjim političkim tenzijama i različitim stavovima među entitetima. Da bi ojačala svoju poziciju i ostvarila

maksimalne koristi od regionalnih procesa, Bosna i Hercegovina treba raditi na izgradnji političke kohezije i konsenzusa među ključnim akterima. Ova kohezija će omogućiti zemlji da se efektivnije uključi u regionalne i međunarodne procese, poboljšavajući tako svoje šanse za bržu integraciju u EU i druge međunarodne organizacije.

- **Ekonomska saradnja i razvoj:** Bosna i Hercegovina ima značajan potencijal za ekonomski razvoj kroz regionalne saradnje, uključujući projekte u okviru Berlinskog procesa. Iako je učestvovala u brojnim inicijativama, unutrašnje političke prepreke i sporovi oko određenih sporazuma mogu ograničiti ekonomske koristi. Fokusiranje na unapređenje infrastrukture, energetske efikasnosti i trgovine unutar regiona može poboljšati ekonomsku situaciju i doprinijeti dugoročnom razvoju zemlje. Aktivno uključivanje u ekonomske projekte i inicijative može doprinijeti jačanju ekonomske povezanosti i privući dodatne investicije.
- **Podrška Ukrajini i Međunarodni Status:** Bosna i Hercegovina je pokazala svoju podršku suverenitetu i teritorijalnom integritetu Ukrajine kroz međunarodne forume. Dok je pružila političku podršku, veće angažovanje u humanitarnoj pomoći i međunarodnim naporima za rešavanje sukoba može dodatno poboljšati njen međunarodni status. Aktivno učestvovanje u međunarodnim mirovnim misijama i pružanje dodatne pomoći Ukrajini mogu ojačati njen položaj kao odgovorne članice međunarodne zajednice i povećati njen uticaj na globalnom nivou.
- **Unapređenje regionalnih inicijativa:** Iako Bosna i Hercegovina učestvuje u različitim regionalnim inicijativama, postoji potreba za usklađivanjem i unapređenjem regionalnih strategija. Bosna i Hercegovina treba nastaviti rad na prevazilaženju unutrašnjih političkih nesuglasica i raditi na jačanju uloge u regionalnim inicijativama kako bi bolje odgovarala na regionalne izazove i poboljšala svoje šanse za EU integraciju. Usmjeravanje pažnje na efikasnije implementiranje regionalnih sporazuma može doprinijeti većoj stabilnosti i prosperitetu u regionu.

Linkovi:

- <https://www.vecernji.hr/vijesti/bih-sama-sebe-blokirala-u-berlinskom-procesu-u-rs-u-ne-zele-suradnju-s-kosovom-1691046>
- <https://federalna.ba/nato-fokusiran-na-sigurnosnu-situaciju-u-bih-o2hq>
- <https://europa.eu/eurobarometer/screen/home>
- <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2023/6/28/rs-blokirao-ucestvovanje-bih-u-berlinskom-procesu-zbog-kosova>
- <https://tacno.net/sead-turcalo-buducnost-balkana-ovisi-o-kulturi-sjecanja/>
- <https://avaz.ba/vijesti/bih/719287/nerzuk-curak-o-ukrajini-i-bih-dvije-nesretne-zemlje>
- <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2023/6/28/rs-blokirao-ucestvovanje-bih-u-berlinskom-procesu-zbog-kosova>
- <https://dnevnievropskiservis.rs/7-eu-i-zapadni-balkan/113-analize-i-stavovi/18161-berlinski-proces-treba-unaprediti-kako-bi-dao-bolje-rezultate>
- https://www.researchgate.net/publication/326551273_Bosna_i_Hercegovina_i_Berlinski_proces_Analiza_stanja_kljucnih_procesa_u_BiH_pred_londonsku_konferenciju_2018_Poglavlje_Strategija_Evropske_Unije_za_Zapadni_Balkan
- <https://n1info.ba/vijesti/bih-na-raskrsnici-otvoreni-balkan-ili-berlinski-proces/>
- <https://vpi.ba/wp-content/uploads/2022/11/56.pdf>
- <https://www.slobodnaevropa.org/a/specijalni-izaslani-njemacke-berlinski-proces-bih/32580892.html>

- <https://mvep.gov.hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-dvostranih-medjunarodnih-ugovora-republike-hrvatske-po-drzavama/21905?country=17>
- <https://eu-monitoring.ba/trenutni-problemi-u-politickim-odnosima-bosne-i-hercegovine-i-hrvatske/>
- <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/lzvje%C5%A1taj%20o%20Bosni%20i%20Hercegovini%20za%202023.%20-%20BHS%20prijevod%20%28002%29.pdf>

Autor: Momčilo Radulović

ODNOSI SA EVROPSKOM UNIJOM

Pozicija vladajućih i opozicionih političkih struktura prema članstvu u EU

U Crnoj Gori, političke strukture se uglavnom slažu oko strateškog cilja članstva u Evropskoj uniji, ali postoje značajne razlike u pristupima i prioritetima između vladajućih i opozicionih partija. Vladajuća koalicija, na čelu sa partijom koja podržava evropsku agendu, formalno je posvećena procesu pristupanja, iako se ponekad čini da se veći stepen evroentuzijazma može primjetiti kod opozicije. Opozicione partije često kritikuju sporost u sprovođenju reformi, te smatraju da trenutna vlast koristi proces integracija više kao politički alat nego kao istinski cilj. U nekim vladajućim krugovima postoji i skepsa prema EU, kao istinski pravom razvojnom cilju Crne Gore, imajući u vidu orijentaciju ka zapadu.

Zato i ne čudi činjenica da od 2020. godine, kada je u Crnoj Gori na vlast došla politička struktura suštinski prevashodno desno orijentisanih partija, ukorijenjenih u mitovima o velikoj Srbiji i bespogovornih odnosa sa Ruskom Federacijom, Crnoj Gori je trebalo četiri godine da, uz snažan pritisak, pažnju i otvorenost EU i partnera pokrenu novu fazu pregovaračkog procesa. Zbog toga se sve više u javnom narativu može čuti da je novu fazu pregovaračkog procesa zaslužila EU mnogo više od zvanične Podgorice. Danas crnogorsku javnu političku scenu karakteriše disfunkcionalnost institucija, akumulirana energija zapošljavanja upravo u takvim institucijama, autoritet političkih partija, inflacija samovolje, etnonacionalizam kao društveno prihvatljiv model razmišljanja i djelovanja, nizak nivo građanskog udruživanja i solidarnosti u civilnim formatima i niz drugih socio-političkih devijacija.

Posmatrano tehnički, samo u odnosu na trenutni sastav rekonstruisane 44. Vlade, ne prepoznaje se da je Crna Gora ikada u istoriji svog višepartizma bila više posvećena razvoju vanjske politike i evropske integracije. Danas na ključnim pozicijama u Vladi (potpredsjednika ili ministra) Crna Gora ima četiri osobe zadužene za vanjsku politiku: potpredsjednik Vlade za vanjske i evropske poslove; potpredsjednik Vlade za međunarodne odnose i ministar vanjskih poslova; ministar evropskih poslova i ministar dijaspore.

S političko-operativnog aspekta tako glomazna politička birokratija možda i ne bi bila problem ni za malu Crnu Goru, ako se izuzme činjenica da su sve četiri osobe potpuno različite političke profilacije: od prozapadnih do anti NATO i proruskih.

Najnoviji rezultati istraživanja javnog mnjenja o pitanjima vezanim za EU

Prema najnovijim istraživanjima javnog mnjenja, podrška građana Crne Gore za članstvo u EU ostaje visoka, što implicira i činjenicu da i određene političke snage koje se istinski ne zalažu za evropsku

integraciju Crne Gore, ipak izbjegavaju takav narativ i iskazuju deklarativan stav posvećenosti članstvu Crne Gore u EU.

Prema istraživanju CEDEM-a „Političko javno mnjenje Crne Gore“, sprovedenog u periodu od 5. do 19. marta 2024. godine, nakon istorijskog minimuma od 54%, u avgustu 2020. godine, 78% građana podržava članstvo Crne Gore u EU, 11% protivi i 11% nema određeno mišljenje. Isto istraživanje pokazuje da, ukoliko bi se raspisao referendum o članstvu Crne Gore u EU, 88% građanama glasalo za članstvo. Ovo istraživanje pokazuje i da građani imaju viši nivo povjerenja u Delegaciju Evropske unije nego u Predsjednika države, Vladu ili Skupštinu, ali ipak niže nego u Srpsku pravoslavnu crkvu. Po navedenom istraživanju za građane prvi izborni prioriteti spoljne politike je članstvo Crne Gore u EU (71,4%), a zatim članstvo Crne Gore u NATO (34,6%), kao drugi izbor.

Po istraživanju javnog mnjenja Agencije DAMAR, iz jula 2024. godine, 51% građana smatra da glavni oslonac Crne Gore u spoljnoj politici treba da bude Evropska unija, dok su na drugom i trećem mjestu Srbija (17%) i (Rusija 11%), a zatim SAD (6,1%) i Njemačka (3,2%). Da aktuelna Vlada može da završi pregovore sa EU smatra 41,7%, dok je 38% građana dalo negativan odgovor, uz 20,3% neodređenih.

Prema istraživanju Digitalnog dorezičkog centra (DFC), iz aprila 2024. godine, na pitanje koliko uticaja imaju određeni akteri u Crnoj Gori, 76,1% građana je odgovorilo da EU ima uticaj, zatim NATO (63,3%), SAD (60,8%), Srpska pravoslavna crkva (55,3%), Srbija (52,1%), Rusija (45,2%), Turska (35,8%) i Kina (33,8%). Na pitanje koji akter ima pozitivan uticaj, 70,4% građana smatra da ima EU, zatim Kina (63,2%), turska (55,6%), Srpska pravoslavna crkva (53,4%), Srbija (51,8%), NATO (47,8%), Rusija (47,3%) i SAD (41,8%).

Trenutni status tehničkog dijela pregovora sa EU

Crna Gora je do sada otvorila sva pregovaračka poglavlja sa EU, a privremeno zatvorila njih tri. 26. juna 2024. godine, nakon dužeg perioda, u Briselu je održana Međuvladina konferencija, na kojoj je Crna Gora dobila pozitivan Izvještaj o ispunjenosti privremenih mjerila za oblast vladavine prava (IBAR). Tako je Crna Gora postala prva država kandidat za članstvo u Evropskoj uniji koja je dobila pozitivan Izvještaj o procjeni ispunjenosti mjerila za poglavlja 23 i 24 (IBAR), nakon usvajanja nove Metodologije od strane EU. Na osnovu trenutne metodologije proširenja, usvajanje IBAR-a znači da Crna Gora sada može pristupiti procesu stvaranja uslova za zatvaranje pregovora u drugim pregovaračkim poglavljima.

Prema zvaničnim informacijam resornog Ministarstva evropskih poslova, Crna Gora sprovodi aktivnosti na pripremi mapa puta za svako poglavlje. Kada je riječ o internoj spremnosti, evidentno je da u protekle četiri godine nova vladajuća struktura nije posvećivala značajniju pažnju pregovaračkom procesu, pa se kao i prije 2020. godine, i dalje u zvaničnim informacijama resornog ministarstva ističe da postoji interna spremnost jedino za poglavlja 10 (Informatičko društvo i mediji) i Poglavlje 20 (Preduzetništvo i industrijska politika). Plan Vlade je da, uz navedena poglavlja, do kraja Mađarskog predsjedavanja privede kraju pripreme za zatvaranje pregovora u poglavljima 5 (Javne nabavke), 6 (Privredno pravo) i 7 (Pravo intelektualne svojine).

Ujedno, u januaru 2024. godine, Vlada je usvojila novu Odluku o uspostavljanju pregovaračke strukture. U skladu sa Novom metodologijom pristupnih pregovora s EU, Vlada Crne Gore je imenovala šest pregovarača za vođenje pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji, za šest tematskih klastera u okviru kojih su svrstana 33 pregovaračka poglavlja. Imajući u vidu da

je za rukovodioce određenog broja klastera imenovano nekoliko državnih sekretara resornih ministarstava, a da je došlo do smjene pojedinih ministara, te samim tim i prestanka mandata državnim sekretarima, za očekivati je da vrlo brzo dođe do nove izmjene pregovaračke strukture.

Paralelno, iako se bilježi vrlo nizak transparentnosti procesa vođenja pregovora, iz zvaničnih medijskih nastupa nadležnih institucija, utvrđuje se da su nadležna ministarstva otpočela aktivnosti na izradi akcionih planova za ispunjavanje završnih mjera za poglavlja 23 i 24, koja sadrže po tri završna mjerila, uz 17 podmjerila u Poglavlju 23 i sedam podmjerila, odnosno indikatora u Poglavlju 24.

Prema izjavama najviših državnih zvaničnika, cilj Vlade je da Crna Gora sprovede sve neophodne aktivnosti i okonča pregovore o članstvu u Evropkoj uniji najkasnije do 2028. godine.

Glavni problemi u odnosima sa EU i glavni zahtjevi EU za ubrzanje procesa pristupanja

Glavni problemi u odnosima Crne Gore sa EU odnose se na nedostatak napretka u ključnim reformama, posebno u oblastima vladavine prava. EU naglašava i potrebu za depolitizacijom državnih institucija, jačanjem nezavisnosti pravosuđa i boljom zaštitom ljudskih prava, kao pitanjima koja u sve većoj mjeri doprinose paljenju crvenih lampica kod briselske administracije. Zato i ne čudi što Evropska unija zahtijeva od Crne Gore da demonstrira veći napredak u ovim oblastima kao ključni uslov za zatvaranje pregovaračkih poglavlja.

U sve većoj mjeri, uzimajući u obzir fluidnu crnogorsku regionalnu politiku, država sebe dovodi u probleme sa susjedima, posebno Republikom Hrvatskom kao državom članicom EU (više detalja u Poglavlju „Regionalna i bilateralna saradnja”).

Pored toga, od Crne Gore se očekuje da implementira dugoročnu strategiju za ekonomski razvoj, kako bi i Plan rasta za Zapadni Balkan, kao važan instrument za sprovođenje ključnih reformi na evropskom putu i ubrzanje ekonomskog rasta, bilo moguće nesmetano implementirati, a Crna Gora obezbijedila skoro 400 miliona eura podrške od strane EU, iako veći dio u vidu kreditnog zaduženja.

Posmatrano s tehničkog aspekta, Crna Gora u protekle četiri godine nije učinila značajne korake u procesu pregovora, uprkos veoma vidljivim šansama i spremnosti EU da Crnu Goru još jednom prepozna kao pouzdanog partnera i dobar primjer na Balkanu, čemu je upravo Crna Gora najmanje doprinijela, a više geopolitičke prilike, posebno stagnacija politike proširenja EU uslijed nepostojanja „dobrog đaka“ i agresija Rusije na Ukrajinu.

Iz civilnog sektora u sve većoj mjeri se ukazuje na kontinuirano povećanje stepena netransparentnosti pregovaračkog procesa i isključivanje zainteresovane javnosti iz pregovora s EU. S druge strane, i istraživanja pokazuju nizak stepen ispunjenosti obaveza institucija u procesu pregovora, i to u odnosu na planove koje su samostalno utvrdile. Tako rezultati istraživanja Centra za građansko obrazovanje (CGO), pokazuju da je tokom prve polovine 2024. godine ispunjeno je 49% obaveza koja je Vlada sama sebi utvrdila za ovaj period kroz Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji (PPCGEU) za period 2024 - 2027. godina, uz velike razlike u učincima među organima (od 102 obaveze u prvoj polovini 2024. godine, nadležne institucije su realizovale svega 50, iako su direktno u nadležnosti Vlade 72 obaveze (podzakonski akti i strateška dokumenta, dok 28 obaveza podrazumijeva i usvajanje zakona od strane Skupštine). I ova nevladina organizacija utvrđuje da je usvojen niz zakona koji su uticali na dobijanje IBAR-a, ali da su u pojedine zakonske tekstove ugrađivane

ozbiljne konstrukcione rupe zarad partijskih i partikularnih interesa, a sve zloupotrebljavajući važan momenat i otvorenost EU prema Crnoj Gori.

Nivo usklađenosti i podrške za vanjsku politiku EU

Kada je riječ o Zajedničkoj vanjskoj i bezbjednosnoj politici, Crna Gora se generalno smatra liderom u regionu Zapadnog Balkana kada je u pitanju usklađivanje sa vanjskom politikom EU. Ova zemlja dosljedno podržava sve vanjskopolitičke deklaracije i mjere EU, uključujući i sankcije protiv Rusije nakon aneksije Krima i početka agresije Rusije na Ukrajinu.

Stav prema ruskoj agresiji na Ukrajinu i oblici pomoći Ukrajini

Crna Gora je jasno osudila rusku agresiju na Ukrajinu i pridružila se sankcijama koje je EU uvela Rusiji. Pitanje ruske agresije na Ukrajinu u Crnoj Gori se posmatra i kroz prizmu mogućih implikacija u širem geopolitičkom kontekstu, zbog čega je i u javnom narativu ova tema vrlo aktuelna i eksploatisana. Zato i ne čudi što je tadašnji premijer Crne Gore, Dritan Abazović, u Evropskom parlamentu, 19.05.2022. godine, izjavio da Zapadni Balkan može postati nova Ukrajina za nekoliko godina, na šta se nadovezuje i izjava ambasadorke SAD u Crnoj Gori Džudi Rajzing Rajnke, tokom obilaska smještajnog kapaciteta u kojem borave izbjeglice iz Ukrajine u Sutormu: „Crna Gora kao zemlja treba da bude svjesna da će snositi posljedice rata u Ukrajini ako Ukrajina ne uspije da se odupre ruskoj agresiji.“

Imajući u vidu ulogu Srpske pravoslavne crkve za dio javnosti u Crnoj Gori, kao važnog svjetovnog, a ne samo duhovnog činioca, na navedni kontekst vezuje se i izjava glavnog predstavnika tog vjerskog subjekta u Crnoj Gori Joanikija Mićovića: „Događaji u Ukrajini posljedica su bezbožništva koje se bilo ukorijenilo i Crna Gora je projektovana da bude mala Ukrajina“.

Aktuelni Predsjednik Crne Gore i predsjednik Vlade takođe su u više navrata izrazili solidarnost sa građanima Ukrajine, dok je 27. jula 2022. godine Skupština Crne Gore glasovima svih poslanika, osim poslanika proruskog i prosrpskog Demokratskog fronta (čiji lider je trenutno predsjednik Skupštine), usvojila Rezoluciju o osudi vojne agresije Rusije na Ukrajinu, kao dokument koji nije političko, već moralno pitanje odnosa prema agresoru, odnosno Rusiji, kako je saopštio podnosilac inicijative, Danijel Živković, lider opozicione Demokratske partije socijalista.

Prema istraživanju CEDEM-a iz maja 2024. godine, 32,6% građana sukob između Rusije i Ukrajine vidi kao agresiju Rusije na Ukrajinu, 29% građana sukob vidi kao odbranu Rusije od širenja NATO, dok 38,6% građana nema stav. Na pitanje o tome ko po njihovom mišljenju je odgovoran za početak rata u Ukrajini, 25,7% građana je odgovorilo da su svi krivi, 24,2% da su to Rusija i Vladimir Putin, 19,6% građana nema stav, za 16,7% građana zbog sukoba je kriva Amerika i njihova agresivna politika, dok je za njih 8,9% kriv NATO. Za 4,9% građana zbog agresije Rusije na Ukrajinu krivi su Ukrajina i Volodimir Zelenski.

Za državu kao što je Crna Gora, koja je primila izbjeglice iz Ukrajine skoro koliko je trećina njenog stanovništva, što je bio slučaj i tokom izbjegličkog talasa uslijed rata na Kosovu 1999. godine, neinformisanost i neaktivnost državnih institucija u predstavljanju uzroka, problema i izazova koje donosi agresija Rusije na Ukrajinu je veliki problem i zahtijeva holistički pristup svih nosilaca javne riječi.

ODNOSI SA (UNUTAR) NATO

Pozicija vladajućih i opozicionih političkih struktura prema članstvu u NATO

Crna Gora je punopravna članica NATO-a od 2017. godine. Kao članica, Crna Gora aktivno učestvuje u operacijama NATO-a i doprinosi kolektivnoj bezbjednosti kroz učešće u vojnim misijama i saradnju s drugim saveznicima. Zemlja redovno učestvuje u vojnim vježbama i doprinosi zajedničkim obrambenim naporima Alijanse. Crna Gora je takođe posvećena ispunjavanju svojih finansijskih obaveza prema NATO-u, iako je još uvijek u procesu jačanja svojih odbrambenih kapaciteta u skladu s NATO standardima.

Članstvo Crne Gore u NATO-u i dalje izaziva podijeljene stavove među političkim strukturama. Opozicione stranke, koje su vodile proces učlanjenja i podržale članstvo, smatraju NATO ključnim za sigurnost zemlje i stabilnost u regionu. One naglašavaju važnost strateškog partnerstva s NATO-om, koje doprinosi jačanju odbrambenih kapaciteta Crne Gore i omogućava aktivno učešće u kolektivnoj sigurnosti.

Partije s prosrpskim i proruskim stavovima, i dalje izražavaju skepticizam prema NATO-u. Danas, kada su u vlasti, u mnogo manjem intezitetu, navode da članstvo udaljava od tradicionalnih saveznika, poput Rusije. Nasuprot članstvu u EU, za koje je opredijeljeno oko 80% građana, za članstvo u NATO je to značajno manji broj, što prosrpskim i proruskim političkim snagama, koje trenutno čine okosnicu vladajuće većine u Crnoj Gori, daje prostor da i dalje direktno, iako politički korektnijim rječnikom, izražavaju negativan stav prema poziciji Crne Gore u NATO savezu.

Najnoviji rezultati istraživanja javnog mnjenja o pitanjima vezanim za NATO

Najnovija istraživanja javnog mnjenja pokazuju da je podrška građana Crne Gore za članstvo u NATO-u stabilna, ali ne i visoka, na nivou od 49,5% (istraživanje CEDEM, mart 2024), dok se značajan dio populacije, 30,7%, i dalje protivi članstvu. Ostatak građana je neodlučan. Ova podijeljenost u javnom mnjenju odražava političke i etničke podjele u zemlji, gdje su građani srpske nacionalnosti i oni koji se identifikuju s proruskim stavovima skloniji negativnom stavu prema NATO-u.

Međutim, navedeni nivo podrške članstvu Crne Gore u NATO najveći je od 2008. godine, a ujedno je i dio trenda nagle podrške članstvu od avgusta 2020. godine, kada su političke strukture prosrpske i proruskog profilacije preuzele vlast u Crnoj Gori.

Dodatno, prema istraživanju Agencije DAMAR, iz maja 2024. godine, 53% građana podržava članstvo Crne Gore u NATO, dok je 39% protiv, a 7,6% nema stav. Nalazi istraživanja pokazuju da birači opozicionih partija, koje su u najvećoj mjeri građanski orijentisane, većinski podržavaju članstvo u NATO (u rasponu od 79 do 97%), dok birači partija koje trenutno čine većinu su većinski protiv članstva Crne Gore u NATO (PES, Demokrat, SNP, DNP, NSD).

Glavni problemi u odnosima s NATO

Glavni izazov u odnosima Crne Gore s NATO-om odnosi se na unutrašnje političke podjele koje utiču na stabilnost zemlje i potencijalno mogu oslabiti njen doprinos Alijansi. Međutim, u širem

smislu, Crna Gora za sada nema sistemskih problema u odnosima s NATO-om, s obzirom na svoju jasnu posvećenost članstvu.

Nivo usklađenosti s NATO politikom u vezi sa podrškom Ukrajini i oblici pomoći Ukrajini

Crna Gora se, kao članica NATO-a, u potpunosti uskladila s politikom Alijanse u vezi s podrškom Ukrajini. Zemlja je podržala sve mjere koje je NATO preduzeo u odgovoru na rusku agresiju. Crna Gora je, u okviru svojih kapaciteta, pružila humanitarnu i vojnu pomoć Ukrajini, uključujući medicinske zalihe i logističku podršku. Crna Gora je poslala Ukrajini 95,3 hiljade humanitarne i 11,7 miliona eura vrijednosti vojne pomoći, kroz program CAP NATO Alijanse.

U skladu sa odlukom Skupštine Crne Gore o angažovanju pripadnika u aktivnostima NATO-a na istočnim granicama alijanse, Vojska Crne Gore angažuje do 60 pripadnika. Pripadnici Vojske Crne Gore, takođe u skladu sa odlukama Skupštine Crne Gore, učestvuju i u misiji KFOR-a na Kosovu, NMI misiji u Iraku, UN misiji MINURSO u Zapadnoj Sahari i EU misiji ATALANTA u vodama Adenskog zaliva.

REGIONALNA I BILATERALNA SARADNJA

Opis političkih i institucionalnih odnosa između Crne Gore i drugih zemalja Zapadnog Balkana (WB) i Višegradske grupe (V4)

Prema zvaničnoj informaciji Ministarstva vanjskih poslova, od obnove nezavisnosti 2006. godine, Crnu Goru su priznale 182 države, sa kojima su uspostavljene i diplomatski odnosi.

Crna Gora je, kao članica NATO-a i kandidat za članstvo u EU, opredijeljena za ispunjavanje svojih međunarodnih obaveza i učestvovanje u globalnim naporima za očuvanje mira i stabilnosti. Iako postoje unutrašnje političke razlike, generalni kurs vanjske politike, makar deklarativno, ostaje usklađen s evropskim i evroatlantskim partnerima. Ova posvećenost potvrđena je kroz kontinuirano učešće u zajedničkim inicijativama, bilateralnim i multilateralnim projektima, kao i jasnom stavu prema globalnim pitanjima poput ukrajinske krize.

Međutim, ograničeni kapaciteti, nivo znanja i nepostojanje jasno vjerujućeg i utemeljenog vanjskopolitičkog kursa, uslijed političke strukture koja čini aktuelnu većinu u Crnoj Gori, crnogorska vanjska politika je na infuziji i održava se isključivo zahvaljujući: (1) recidivima politike od 2006. godine do danas i (2) zainteresovanosti zapadnih partnera da svoju NATO članicu definitivno ne prepusti aktivnom talasu zainteresovanosti drugih globalnih političkih igrača.

Sljedstveno navedenom, neophodno je konstatovati da aktuelna ukupna politička distorzija u Crnoj Gori nije zaobišla ni sektor vanjske politike, pa je tako netrpeljivost političkog liderstva rezultirala i činjenicom da ionako mala mreža diplomatsko-konzularnih predstavništava (ukupno 37 DKP) ne funkcioniše u punom kapacitetu. Umjesto da je sprovedeno širenje DKP mreže i jačanje pozicije Crne Gore, posebno među državama članicama EU, Crna Gora je bez ambasadora u 27 država, uključujući i najvažnije centre, poput: SAD, Njemačke, Kine, Rusije, UK, države regiona, ali i međunarodne organizacije poput UN i NATO.

Neimenovanje ambasadora, nefunkcionalnost diplomatsko-konzularnih predstavništava u punom mandatu i upitnost suštinske jedinstvenosti i usaglašenosti vanjske politike nijesu temelji na kojima se mogu sprovesti aktivnosti ispunjenja vanjskopolitičkih prioriteta, a posebno ne članstva Crne Gore u Evropskoj uniji za koje je neophodna snažna i jasna diplomatska ofanziva i prisutnost u mjestima odlučivanja.

Kada je riječ o saradnji sa državama Zapadnog Balkana, bilježi se da bilateralni odnosi od 2020. godine idu silaznom putanjom i da je pitanje vremena kada će kod svih država iz okruženja Crna Gora imati upaljenu crvenu lampicu. Bilateralne odnose možemo posmatrati i kroz analizu zvaničnih bilateralnih posjeta najviših državnih zvaničnika državama regiona, koje su minimalne i sadržajno vrlo upitne, a izvještaj sa svake posjete sadržinski nije donio nijednu novu vrijednost saradnje, već aktiviranje otvorenih pitanja. Zato i ne čudi što je Ministarstvo vanjskih poslova Crne Gore u protekle četiri godine, umjesto da bude motor razvoja dobrosusjedskih odnosa, postalo sanduče protestnih nota iz susjednih zemalja.

Albanija

Odnosi s Albanijom trenutno nisu u disbalansu, već su na nivou komunikacije kao sa svakom drugom državom na svijetu, ali ne kao sa susjednom državom. Još u februaru 2023. godine, nakon 3 godine, Vlade Albanije i Crne Gore održale su drugu zajedničku sjednicu vlada u Podgorici, potvrdivši tada dobre i prijateljske odnose dviju država. Ovom prilikom potpisana je zajednička deklaracija, a zatim i niz sporazuma u oblastima: obrane, infrastrukture, energetike, ribarstva, socijalne zaštite, zdravstva, poljoprivrede, sporta i kulture. Dvije zemlje potpisale su i bilateralni Sporazum o izgradnji mosta na rijeci Bojani koji će povezivati obalna područja Ulcinja (Crna Gora) i Velipoja (Albanija) te najavili otvaranje graničnog prelaza Sveti Nikola – Pulaj.

Iako nije bilo službenih susreta između proruskih nosilaca najviših funkcija iz Crne Gore i predstavnika Albanije, predsjednik Skupštine Crne Gore Andrija Mandić reagirao je, iz Beograda, na novogodišnju izjavu premijera Albanije, Edija Rame, koji je najavio sporazum "bez granice", nakon Kosova, i s ostalim zemljama regiona. "Mi smo s Predsjednikom Vučićem pokrenuli temu ukidanja granica između srpskih zemalja, odnosno između onih zemalja u kojima živi srpsko stanovništvo. Ideja ukidanja granica s Albanijom ide u pravcu stvaranja Velike Albanije", rekao je Mandić.

Sjeverna Makedonija

Bilateralni odnosi Crne Gore i Sjeverne Makedonije održavaju se bez proizvodnje otvorenih pitanja, niti zadržavanja intenziteta suštinske suradnje u onoj mjeri u kojoj je to moguće. Bilježi se kontinuirana komunikacija zvaničnika na različitim nivoima.

U februaru 2023. godine održan je sastanak između Predsjednika Sjeverne Makedonije i premijera Crne Gore na marginama WEF-a u Davosu i održane su političke konsultacije između ministarstava vanjskih poslova. Susreti su organizovani i na marginama sastanka Jadranske povelje u martu 2023. i Delphi ekonomskog foruma u martu 2023. Crna Gora i Sjeverna Makedonija potpisale su Program saradnje u kulturi za 2023-2026. godinu.

Bosna i Hercegovina

Odnose Crne Gore i Bosne i Hercegovine potrebno je posmatrati kroz dvije prizme: jednu sa službenim Sarajevom i drugu s Banja Lukom.

Postoji mnogo sporazuma i programa koji se provode između dvije zemlje. Na primjer, u decembru 2022. godine Vijeće ministara Bosne i Hercegovine i Vlada Crne Gore potpisali su Memorandum o razumijevanju i saradnji na sprovođenju infrastrukturnih projekata. U februaru 2023. godine ministar vanjskih poslova Bosne i Hercegovine boravio je u službenoj posjeti Podgorici.

Učešće crnogorskih ministara financija i pravosuđa 9. januara 2023. na svečanosti u Banja Luci povodom obilježavanja neustavnog dana BiH entiteta Republika Srpska izazvalo je oštre reakcije i polemike u Crnoj Gori i regionalno.

Posljednju protestnu notu Bosna i Hercegovina uputila je Crnoj Gori zbog navoda iz govora predsjednika Skupštine Andrije Mandića na "Svesrpskom saboru" u Beogradu 8. juna 2024. godine.

Prethodna protestna nota Ministarstva vanjskih poslova BiH iz februara 2024. godine odnosila se na sastanak u Skupštini Crne Gore Andrije Mandića i predsjednika BiH entiteta Republika Srpska Milorada Dodika, kada nije istaknuta zastava BiH, već samo srpska trobojka.

Hrvatska

Egzaktan primjer pogrešne regionalne politike Crne Gore vidljiv je u odnosu prema Republici Hrvatskoj. Nije bilo napretka u vezi s utvrđivanjem granice između dviju zemalja. Spor dvije države oko vlasništva nad jedrenjakom "Jadran" se nastavlja. U avgustu 2023. hrvatsko Ministarstvo vanjskih poslova uputilo je oštru protestnu notu Crnoj Gori zbog crnogorske proslave 90. godišnjice broda Jadran.

Neki od najviših državnih zvaničnika: predsjednik Skupštine, potpredsjednik Vlade i čelnik stranke koja ima ministre u aktuелnoj Vladi proglašeni su personama non grata od strane ove članice EU. Ovakva aktivnost Hrvatske samo je jedna tačka ove vrste komunikacije s Crnom Gorom, a uzrokovana je ponašanjem dijela crnogorske političke scene koji sada čini parlamentarnu većinu.

Republika Hrvatska uputila je protestnu notu crnogorskim vlastima i u oktobru 2023. godine, zbog kampanje 'Ponosni što smo Srbi', kada su prosrpski subjekti pozivali građane da se nacionalno izjasne kao Srbi, predstavljajući Ruđera Boškovića i Valtazara Bogišića kao Srbe.

Protestnom notom službena Hrvatska reagovala je prema službenoj Crnoj Gori i povodom usvajanja Rezolucije o Jasenovcu u Skupštini Crne Gore, ocijenivši da se na taj način žrtvama Jasenovca manipuliše u političke svrhe. Tom je prilikom jasno naznačeno da "Ministarstvo vanjskih i evropskih poslova Hrvatske osuđuje pokušaje instrumentalizacije Hrvatske na bilo koji način u unutrašnje političke svrhe, te ističe očekivanje da se Crna Gora i njene institucije suzdrže od poteza koji bi mogli negativno uticati na budućnost bilateralnih odnosa, kao i evropski put Crne Gore". Time se jasno implicira da bi u sljedećim aktivnostima Crne Gore odnosi mogli eskalirati na način da to dovede do blokade daljeg procesa pregovora o članstvu Crne Gore u Evropskoj uniji.

Kosovo

Čak i ako ne postoje zvanično otvorena bilateralna pitanja između Kosova i Crne Gore, odnosi s Kosovom održavaju se na niskom nivou zbog političkih promjena u Crnoj Gori od avgusta 2020. godine. Saradnja se razvija u određenim sektorskim politikama na nivou bilateralnih sporazuma, kao što je Memorandum o razumijevanju i saradnji na sprovođenju infrastrukturnih projekata. Bilo je protokolarnih službenih posjeta i susreta na marginama međunarodnih i regionalnih događaja, ali bez konkretnih rezultata.

Ponašanje službene Crne Gore, predvođene deklarativno proevropskim Pokretom „Evropa Sad“ i prosrpskim i proruskim Demokratskim frontom (strankama koje su činile ovaj politički subjekt), kulminiralo je na sjednici Odbora Savjeta Evropi kada se glasalo o članstvu Kosova u ovoj panevropskoj organizaciji.

Zastupnica Demokratskog fronta, odnosno Demokratske narodne partije, tada poslanica u Skupštini, a sada ministarka saobraćaja Maja Vukićević glasala je protiv prijema Kosova u Savjet Evrope, dok je zastupnik Pokreta „Evropa Sad“, koji predvodi sadašnji premijer Miloško Spajić, gospodin Vasilije Čarapić bio uzdržan. Ovakav potez ne čudi, s obzirom na to da je u političkom programu Demokratskog fronta, koji su sada koalicioni partneri Pokreta „Evropa Sad“, kao jedan od programskih ciljeva navedeno povlačenje priznanja nezavisnosti Kosova, koje nazivaju „lažnom državom“ i „privremeno okupiranom teritorijom“.

Oslanjajući se na takvo ponašanje svojih stranačkih kolega, predsjednik Opštine Pljevlja Dario Vraneš takođe je odbio učešće na Međunarodnom sajmu u Prištini u aprilu, saopštivši takvu odluku izjavom da „tzv. država Kosovo ne postoji, nego je to srpska pokrajina Kosovo i Metohija“.

Srbija

Kao što je slučaj s ostalim zemljama Zapadnog Balkana, s Crnom Gorom Srbija već dugo nema partnerske odnose. Do 2020. godine ti su se odnosi održavali na minimumu dostojanstvene diplomatske komunikacije, uz snažne hibridne napade u političkom i svakom drugom kontekstu Srbije na Crnu Goru, dok od avgusta 2020. jačaju hegemonističke pretenzije Srbije i pokušaj da se Kosovo kompenzira Crnom Gorom dobija svoj konkretan oblik.

Aktuelnu Vladu Crne Gore čine stranke koje slijede službenu hegemonističku politiku Srbije, predvođene sadašnjim predsjednikom Aleksandrom Vučićem, koje svoj politički program temelje na: stvaranju Velike Srbije, čiji je dio i Crna Gora, negiranju nezavisnosti Kosova, negiranju genocida u Srebrenici, anti-NATO politici i podređivanju interesima Srbije, umjesto interesima vlastitih građana.

Nakon pokušaja terorizma 2016. godine, uz podršku Rusije, a potom i djelovanjem na društvenu destabilizaciju i direktnim miješanjem u politički život Crne Gore preko svog predstavnika Srpske pravoslavne crkve, jedan od posljednjih primjera paternalističkog odnosa Srbije prema Crnoj Gori je nalog parlamentarnoj većini Skupštine Crne Gore da usvoji Rezoluciju o Jasenovcu, odmah nakon donošenja Rezolucije o genocidu u Srebrenici.

Otvoreno miješanje službene Srbije u politička i ukupna društvena zbivanja u Crnoj Gori odavno je izašlo iz okvira klasičnih propagandnih metoda. Najprije iz Beograda, a sada sve češće kroz medije u Crnoj Gori, koji su formalno ili manje formalno uglavnom pod kontrolom službene Srbije, mogle su se čuti teze koje tretiraju veliku snagu Srbije, njenu nadmoć nad Crnom Gorom i Crnu Goru kao srpsku pokrajinu. Zato i ne čudi što su ključne TV emisije u Srbiji danonoćno posvećene događanjima u Crnoj Gori, kako u vrijeme najmanjih lokalnih izbora (primjer emisije „Bitka za Nikšić“, koja je svakodnevno organizovana na jednoj srbijanskoj TV stanici), ali i u vezi sa sistemskim i neviđenim napadom na svakog pojedinca ili organizaciju iz Crne Gore koji se suprotstavlja nedoličnom ponašanju službene Srbije.

Zvanične vlasti u Crnoj Gori, čak i pod pritiskom javnosti, ne reaguju na takvo ponašanje službenog Beograda, već svojom ćutnjom i podrškom dozvoljavaju Crnoj Gori, kao članici NATO-a i budućoj članici EU, da prima protestne note iz susjednih država, članica EU, da su njeni zvaničnici proglašeni personama non grata od strane članice EU i da se zbog takvog ponašanja Podgorice otkazuju

posjete najviših zvaničnika EU (primjer: otkazivanje posjete predsjednika Evropskog savjeta Šarla Mišela Crnoj Gori nakon usvajanja Rezolucije o Jasenovcu u crnogorskom parlamentu).

Zemlje Višegradske grupe

Sa zemljama Višegradske grupe (V4), koje uključuju Mađarsku, Poljsku, Češku i Slovačku, Crna Gora razvija partnerske odnose, posebno u kontekstu evropskih integracija. Zemlje V4 su značajan partner Crnoj Gori u kontinuitetu, nudeći i pružajući političku, tehničku i ekspertsku podršku na njenom putu ka EU. Ovi odnosi su uglavnom fokusirani na prenos znanja i iskustava iz procesa integracija, razvoj ekonomske saradnje, i podršku kroz različite projekte finansirane od strane EU i drugih fondova.

Jedan od takvih fondova je i Fond za Zapadni Balkan (WBF), koji je nastao po ugledu i uz podršku Međunarodnog višegradskog fonda i zemalja Višegradske grupe, koja je ideju o stvaranju projektno-orijentisanog mehanizma na Zapadnom Balkanu inicirala 2012. godine. Na zajedničkim sastancima šefova diplomatija V4 i Zapadnog Balkana 2014. i 2015. godine usvojena je Deklaracija o osnivanju WBF sa sjedištem u Tirani i potpisan Sporazum o osnivanju Fonda. WBF je zvanično inaugurisan 5. septembra 2017. na Bledu.

Ovaj dan se obilježava kao dan WBF. Fond za Zapadni Balkan čini šest zemalja: Crna Gora, Srbija, Albanija, Sjeverna Makedonija, Bosna i Hercegovina i Kosovo. Fond je u tzv. "regionalnom vlasništvu" i predstavlja prvi mehanizam koji je nastao na osnovu dogovora ministara vanjskih poslova. Misija Fonda je razvoj intenzivnije saradnje između zemalja ZB i olakšanje integrativnih procesa kroz projektne aktivnosti u oblastima kulturne saradnje, naučne razmjene, istraživanja, obrazovanja, održivog razvoja i pitanja mladih. Sjedište Sekretarijata je u Tirani.

Kada je riječ o komunikaciji na najvišem političkom nivou, bilježi se redovan nivo komunikacije i zvaničnih posjeta. U nastavku je dat izvod iz pregleda posjeta na najvišem političkom nivou:

- Januar 2021: Posjeta Predsjednika Crne Gore Mađarskoj.
- Januar 2022: Službena posjeta predsjednika Crne Gore Albaniji.
- Maj 2022: Posjeta ministra vanjskih poslova Mađarske Crnoj Gori.
- Septembar 2022: Sastanak premijera Crne Gore i Srbije.
- Januar 2023: Zvanična posjeta predsjednika Vlade Republici Albaniji.
- Februar 2023: Zvanična posjeta premijera Češke Crnoj Gori.
- Februar 2023: Službena posjeta ministra vanjskih poslova BiH Crnoj Gori.
- Februar 2023: Zvanična posjeta Predsjednika Kosova Crnoj Gori.
- April 2023: Radna posjeta predsjednika Vlade Republici Kosovo.
- Maj 2023: Službena posjeta ministra vanjskih poslova Sjeverne Makedonije Crnoj Gori.
- Jul 2023: Zvanična posjeta Predsjednika Crne Gore Republici Srbiji.
- Septembar 2023: Zvanična posjeta Predsjednika Crne Gore Republici Hrvatskoj.
- Oktobar 2023: Učešće predsjednika Vlade na Samitu Berlinskog procesa u Tirani.
- Decembar 2023: Zvanična posjeta ministra vanjskih poslova Crne Gore Republici Hrvatskoj.
- Januar 2024: Ministar za Evropu i vanjske poslove Republike Albanije u zvaničnoj posjeti Crnoj Gori.

Osim zvaničnih političkih kontakata, kroz veći broj bilateralnih, regionalnih i međunarodnih projekata Crna Gora ostvaruje saradnju sa državama Zapadnog Balkana i Višegradske grupe, u različitim oblastima od značaja za društveno-ekonomski razvoja. Ilustracije radi, u nastavku je predstavljen određeni broj takvih aktivnosti:

- Projekat regionalne saradnje u oblasti energetike između Crne Gore i Srbije, usmjeren na poboljšanje energetske efikasnosti i razmjenu tehnologija.
- Zajednički kulturni program između Crne Gore i Poljske, koji uključuje razmjenu umjetnika i organizaciju kulturnih manifestacija.
- Ekonomski forum između Crne Gore i Mađarske u Podgorici, fokusiran na razvoj turizma i poljoprivredne saradnje.
- Međunarodna studentska konferencija između Crne Gore i Slovačke, tema: "Mladi i evropska integracija".
- Zajednički sportski događaj Crne Gore i Bosne i Hercegovine, organizovan u cilju promovisanja regionalne saradnje.
- Ekonomski susreti u saradnji sa Poljskom, tema: "Investicije u Crnu Goru: Mogućnosti i izazovi".

Učešće Crne Gore u inicijativama za regionalnu saradnju u okviru Zapadnog Balkana

Crna Gora od obnove nezavisnosti postala je članica, afirmisala je i učestvuje i svim inicijativama regionalnog karaktera koje imaju za cilj jačanje regionalne saradnje, partnerstva i povjerenje, uvažavajući sve članice. Neke od ključnih regionalnih inicijativa u okviru kojih Crna Gora učestvuje su:

- Centralnoevropska inicijativa (CEI)
- Savjet za regionalnu saradnju (RCC)
- Fond za Zapadni Balkan (WBF)
- Jadransko-jonska inicijativa (JJI)
- Višegradska grupa (V4)
- Regionalna kancelarija za saradnju mladih (RYCO)
- ReSPA | Welcome
- RACVIAC - Centre for Security Cooperation
- Zdravstvena mreža Jugoistočne Evrope (SEEHN)
- MARRI – Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative
- Regionalna Anti-korupcijska Inicijativa (RAI)
- Unija za Mediteran (UzM)
- Fondacija Ana Lindt
- Američko-Jonska povelja (A5)
- Odbrambena saradnja zemalja Srednje Evrope (Central European Defense Cooperation – CEDC) i država Zapadnog Balkana (CEDC+WB).

Učešće Crne Gore u Berlinskom procesu

Crna Gora je aktivan učesnik u Berlinskom procesu od njegovog osnivanja 2014. godine. Tokom ovog perioda, Crna Gora je učestvovala u nizu aktivnosti usmjerenih na jačanje regionalne saradnje, uključujući projekte infrastrukturne povezanosti, energetske efikasnosti i digitalne transformacije. Crna Gora je bila aktivna i u radu Regionalnog savjeta za saradnju (RCC), organizacije koja pruža podršku regionalnoj saradnji i implementaciji zajedničkih projekata.

U okviru inicijative Berlinski proces, Vlada je 24. II 2023. usvojila tri sporazuma o mobilnosti koja su potpisana na devetom Samitu Berlinskog procesa 3. XI 2022. godine:

1. Sporazum o slobodi kretanja na ZB uz ličnu kartu,
2. Sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija doktora medicine, doktora stomatologije i arhitekata u kontekstu Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA) i
3. Sporazum o priznavanju kvalifikacija u oblasti visokog obrazovanja).

Vlada je 4. V 2023, obrazovala Radni tim za koordinaciju aktivnosti u okviru Berlinskog procesa, dok je 31. V 2023. imenovala članove za zajedničke radne grupe RCC/CEFTA, koje su zadužene za implementaciju predmetnih sporazuma i izradu poslovnika.

U toku 2023, održani su sastanci nacionalnih koordinatora za Berlinski proces (Sherpas) 18. IV u Briselu, 9. V (online), 19. V u Tirani, 23. VI (online sastanak sa predstavnicima Evropske komisije o novom Planu rasta za ZB), 21. VII (online), 11. IX (online) i 5. X u Tirani. Deseti Samit Berlinskog procesa u okviru albanskog predsjedavanja, održan je 16. X 2023. u Tirani i to po prvi put van granica EU, u regionu zapadnog Balkana.

Na Samitu je potpisan Sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za medicinske sestre, veterinare, farmaceute i babice u kontekstu CEFTA-e između lidera ZB, dok je na marginama Samita potpisan Sporazum o osnivanju Centra za sajber kapacitete ZB sa sjedištem u Podgorici.

Takođe, potpisan je bilateralni sporazum između Koledža Evrope iz Briža i R. Albanije o osnivanju trećeg Koledža Evrope i usvojeno više deklaracija o saradnji u oblasti klime i zagađenja plastikom, WiFi programu za ZB, trgovini i saobraćaju, pridruživanju SEPA-i i uspostavljanju Opservatorije za konvergenciju, kao i zaključci sa ministarskih sastanaka i foruma koji su prethodili Samitu.

Samitu Berlinskog procesa prethodili su odvojeni sastanci ministara unutrašnjih poslova (14. IX 2023. u Tirani), ministara zaduženih za integraciju Roma (22. IX 2023. u Skoplju) i ministara ekonomskog razvoja (26. IX 2023. u Tirani), te sastanak ministara vanjskih poslova, 6. X 2023. u Tirani. Vlada je 11. XII 2023., usvojila sva tri sporazuma o mobilnosti, dok je Skupština ratifikovala ove sporazume 18. XII 2023. Četvrti Sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija medicinskih sestara opšte njege, doktora veterinarske medicine, farmaceuta i babica u kontekstu CEFTA-e je usvojen od strane Vlade 15. XII 2023, dok je ratifikovan u Skupštini 29. XII 2023.

Crna Gora je 2023. predsjedavala CEFTA-i. Predsjedavanje je završeno organizacijom događaja u okviru CEFTA Week 7. XII u Podgorici (predsjedavanje je preuzela Srbija). Prema zvaničnim informacijama Ministarstva vanjskih poslova, u toku crnogorskog predsjedavanja, nije usvojeno 10 odluka CEFTA-e koje su na tehničkom nivou usaglašene, niti je zaključen Dodatan protokol 7 (DP7) o rješavanju sporova unutar CEFTA-e, kao obaveze iz Akcionog plana za Zajedničko regionalno tržište – ZRT.

Stavovi Crne Gore prema inicijativi “Otvoreni Balkan”

Crna Gora je imala rezervisan stav prema inicijativi “Otvoreni Balkan”, kojoj su u inicijalnoj fazi pristupile Srbija, Albanija i Sjeverna Makedonija. Iako zvanična politika Crne Gore ne isključuje mogućnost priključenja, vlada je izrazila zabrinutost zbog potencijalnog dupliranja napora s Berlinskim procesom i straha da bi “Otvoreni Balkan” mogao oslabiti EU perspektivu regiona. Dodatno, pojedine analize su pokazale i da je ulogu u širenju inicijative Otvoreni Balkan imala i Rusija, koja je kroz svog glavnog proksija na Zapadnom Balkanu – Republiku Srbiju, težila povezivanju zapadnobalkanskog tržišta i jačanju svoje ulogu i u ekonomskom kontekstu – jačajući dalje ulogu Srbije i tako kontrolišući, odnosno usporavajući ukupan evrointegracioni put svake druge države ka ZB ka Evropskoj uniji.

U odnosu na inicijativu Otvoreni Balkan, uprkos određenim ad hoc ekskursima novog političkog liderstva, Crna Gora je ipak ostala pri stavu da preferira da regionalna saradnja bude usklađena s evropskim integracijama i da se sve inicijative razvijaju u okviru postojećih regionalnih platformi kao što je Berlinski proces.

Aktivnosti i odnos Crne Gore u vezi sa dokumentima međunarodnih multilateralnih organizacija vezanih za agresiju na Ukrajinu

Crna Gora je dosljedno i bez zadržke podržavala sve ključne međunarodne dokumente koji osuđuju rusku agresiju na Ukrajinu. Ovaj stav je u skladu sa njenom vanjskom politikom usmjerenom na integraciju u EU i NATO, te na održavanje principa međunarodnog prava i zaštite suvereniteta i teritorijalnog integriteta država.

U nastavku je određeni broj primjera podrške Crne Gore u međunarodnim multilateralnim organizacijama:

1. Ujedinjene nacije (UN): Crna Gora je glasala za sve relevantne rezolucije Generalne skupštine UN-a koje osuđuju rusku agresiju na Ukrajinu. Posebno je podržala rezoluciju iz marta 2022. godine, koja je osudila invaziju i zahtijevala hitno povlačenje ruskih trupa iz Ukrajine. Takođe, Crna Gora je podržala rezolucije koje osuđuju kršenje ljudskih prava u kontekstu ruske agresije, kao i one koje zahtijevaju međunarodnu humanitarnu pomoć Ukrajini.
2. Evropska unija (EU): Kao zemlja kandidat za članstvo u EU, Crna Gora je u potpunosti uskladila svoju vanjsku politiku sa politikom EU, uključujući i politiku prema Rusiji i Ukrajini. To uključuje uvođenje i implementaciju sankcija protiv Rusije, kao i podršku svim zajedničkim izjavama i deklaracijama EU koje osuđuju rusku agresiju. Crna Gora je aktivno podržavala i inicijative EU za pružanje pomoći Ukrajini, uključujući humanitarnu, ekonomsku i vojnu pomoć.
3. NATO: Kao članica NATO-a, Crna Gora je aktivno učestvovala u zajedničkim izjavama i rezolucijama koje osuđuju rusku agresiju na Ukrajinu. Crna Gora je podržala i odluke NATO-a koje se odnose na jačanje odbrambenih kapaciteta članica NATO-a u istočnom krilu saveza, kao odgovor na rusku agresiju.
4. Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OSCE): Crna Gora je podržala sve odluke i deklaracije OSCE-a koje osuđuju rusku agresiju i koje pozivaju na poštovanje međunarodnog prava, posebno u pogledu ljudskih prava i humanitarne situacije u Ukrajini.

5. Savjet Evrope: Crna Gora je podržala sve rezolucije i odluke Savjeta Evrope koje osuđuju rusku agresiju na Ukrajinu i koje pozivaju na odgovornost za kršenje ljudskih prava i međunarodnog prava. Crna Gora je također glasala i za suspenziju članstva Rusije u Savjetu Evrope, što je bio jedan od najoštrijih odgovora ove organizacije na rusku agresiju.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Zaključci

Uzimajući u obzir geostratešku poziciju Crne Gore, aktuelnu politički devijantnu situaciju na unutrašnjem planu i nestabilnost političkih prilika, vanjska politika Crne Gore u kontekstu EU i NATO integracije WB zemalja, regionalne saradnje i podrške Ukrajini je od ključnog značaja za stabilnost i dalji napredak države.

Vladu Crne Gore čine različite političke partije, koje imaju suprotstavljene političke programe i stavove o spoljnim odnosima Crne Gore. Iako je uopšteno orijentacija Vlade Crne Gore ka integraciji u EU i NATO politiku, ostaje pitanje koliko je to zaista slučaj u praksi, s obzirom na to da u Vladi učestvuju političke partije i političari koji nemaju iste stavove o NATO-u, Rusiji i regionalnoj politici.

Proces pridruživanja Crne Gore Evropskoj uniji je intenziviran od početka godine, a diskusija o proširenju postaje sve prisutnija kako među crnogorskim zvaničnicima, tako i među predstavnicima EU. Novonastali događaji izazvani ratom u Ukrajini podstakli su EU da se ponovo fokusira na politiku proširenja. Mnogi zvaničnici EU su ocijenili da je Crna Gora ostvarila napredak u sprovođenju reformi tokom proteklih mjeseci. To je presudno uticalo i na dobijanje pozitivnog izvještaja IBAR i ulazak Crne Gore novu, završnu fazu pregovora, po novoj Metodologiji EU, uprkos činjenici da tzv. track record nije značajnije unaprijeđen u protekle četiri godine. Pozitivan izvještaj daje vjetar u leđa, koji treba biti iskorišten, ali za konačan uspjeh je neophodna konsolidacija svih političkih i društvenih struktura i zajednički rad, kako bi se ostvario postavljeni Vladin prioritet da najkasnije do 2028. godine Crna Gora postane članica Evropske unije, iako takav signal zvanično još nije dobijen od strane Evropske unije.

Crna Gora je od obnove nezavisnosti gradila dobrosusjedske odnose, gdje su razvoj saradnje, međusobno razumijevanje i podrška uvijek bili iznad mogućih otvorenih pitanja. Međutim, u protekle dvije godine su se pojavili nespornosti između Crne Gore i susjeda, koji su proizašli iz različitih stavova i razmišljanja političara i političkih partija koje čine vladu (Morinj, Srebrenica, Jasenovac, članstvo Kosova u Savjetu Evrope...).

U saradnji sa članicama Višegradske grupe, Crna Gora održava kvalitetne odnose i prati dinamiku realizacije dogovorenih aktivnosti, koristeći u mjeri u kojoj joj kapaciteti dozvoljavaju podršku država članica ove inicijative.

Crna Gora se zalaže za intenziviranje regionalne saradnje među državama Zapadnog Balkana kao ključnog faktora za stabilnost i razvoj regije. Učestvuje u inicijativama poput Berlinskog procesa i Savjeta za regionalnu saradnju, koje imaju za cilj unaprjeđenje ekonomske povezanosti, izgradnju infrastrukture i osnaživanje međusobne političke i sigurnosne saradnje.

Po pitanju odnosa prema ruskoj agresiji na Ukrajinu, Crna Gora je dosljedno i bez zadržke podržavala sve ključne međunarodne dokumente koji osuđuju rusku agresiju na Ukrajinu, ali je i kroz različite

inicijative, posebno NATO program, u kontinuitetu obezbijevala humanitarnu, vojnu i finansijsku podršku Ukrajini.

PREPORUKE

- **Politička situacija:** Crna Gora treba da postigne veći stepen političkog jedinstva i koherentnosti među ključnim akterima u vlasti. Trenutna situacija, u kojoj su ključne pozicije u Vladi podijeljene između osoba različitih političkih profilacija – od prozapadnih do antinativovskih i proruskih – dovodi do neefikasnosti i usporavanja reformskog procesa. Preporučuje se formiranje jedinstvene i jasne strategije u okviru koje bi svi politički akteri, bez obzira na različitost političke orijentacije, bili obavezani da se fokusiraju na stvarnu i kontinuiranu implementaciju evropskih reformi, a ne na politizaciju procesa integracija. Potrebno je jačati institucije i depolitizovati administraciju kako bi se smanjio uticaj etnonacionalizma i političkih partija na proces donošenja odluka, čime bi se osigurala stabilnost i održivost integracija Crne Gore u Evropsku uniju, ali i politička stabilnost, koja je preduslov društveno-ekonomskog razvoja i sprovođenja neophodnih reformi.
- **Vanjska politika:** Crna Gora ne smije dozvoliti da aktuelna politička distorzija i raznolikost političkih aktera koji čine parlamentarnu većinu i Vladu Crne Gore utiče na promjenu ili zamagljenje dosadašnjih vanjskopolitičkih prioriteta države. Uz jasan konsenzus, bez kompromisa, Crna Gora treba da pokaže političku zrelost i odgovornost u vođenju vanjske politike, od jedinstvenog nastupa kompletnog političkog vrha, do uspostavljanja kvalitetne diplomatsko-konzularne mreže na nivou ambasadora i diplomata koji su sposobni da kvalitetno i profesionalno implementiraju neophodne aktivnosti.
- **EU:** Crna Gora treba nedvosmisleno da postigne transparentnost u radu i realizaciji aktivnosti iz EU agende, uključujući zainteresovanu javnost u svaki segment procesa, nedvosmisleno radeći na ispunjavanju preuzetih obaveza i sistematično pristupajući planiranju i realizaciji aktivnosti koje podrazumijevaju ispunjavanje završnih mjerila / indikatora za zatvaranje pregovora u svim klasterima po novom EU Metodologiji. Tako pokazujući posvećenost i realne, mjerljive rezultate, Crna Gora treba da izbjegava fingiranje evrointegracionog procesa i sa forme dođe do suštine – da proces integracije znači uspostavljanje sistema koji građanima obezbijeduje ravnopravnost, sigurnost i bolji životni standard, posebno u odnosu na pitanje djelovanja institucionalnog sistema.
- **NATO:** Crna Gora treba da se ponaša kao aktivna i posvećena članica NATO Alijanse, ne dozvoljavajući da u bilo kom trenutku bude doživljena kao ruski proksi na Balkanu i u NATO Alijansi. Prateći politiku NATO u odnosu na Ukrajinu, u potpunosti kao što prati ZBSP EU, Crna Gora treba da pokaže da je pouzdan partner, koji dijeli vrijednosti modernih zapadnih civilizacija.
- **Bilateralni odnosi:** Crna Gora treba pažljivo da kreira svoju vanjsku politiku prema državama regiona, uz jasnu zaštitu svojih interesa, ali i poštovanje međunarodnih standarda i prava, te razumijevanje interesa država regiona – fokus na saradnju umjesto fokusa na otvorena pitanja treba da bude prioritet crnogorske vanjske politike prema susjedima. Na isti način treba da postupa u bilateralnim odnosima i prema drugim državama, prethodno imajući jasno i iskreno određene vanjskopolitičke prioritete, koje prati iskreno posvećena politička podrška i kvalitetno uspostavljanje diplomatska mreža.

- **Regionalna saradnja:** Crna Gora treba da nastavi da afirmiše, ali i koristi potencijale regionalne saradnje, u okviru postojećih regionalnih inicijativa pod okriljem EU, NATO i njihovih država članica.
- **Višegradaska grupa:** Crna Gora treba da nastavi svoju saradnju sa Višegradskom grupom, multilateralno i bilateralno, ne samo kroz WBF Fond, već i kroz kontinuiranu diplomatsku aktivnost i traženje pojedinačne podrške ovih država za članstvo Crne Gore u EU.
- **Ukrajina:** Crna Gora bi trebala razmotriti mogućnosti za dalje povećanje humanitarne, vojne, političke i tehničke pomoći, u skladu sa politikom NATO i EU i svojim kapacitetima, te nastaviti podržavati međunarodne sankcije protiv Rusije i napore za postizanje mira i stabilnosti u Ukrajini. Dodatno, zvanična Crna Gora bi trebala povećati nivo informisanja javnosti o negativnim posljedicama ruske agresije na Ukrajinu i potencijalnim negativnim reperkusijama na Crnu Goru i Zapadni Balkan ukoliko bi Ukrajina bila poražena.

ODNOSI SA EVROPSKOM UNIJOM

Pad komunizma u bivšoj Jugoslaviji 1989. godine, uključujući ukidanje autonomnog statusa Kosova, doveo je do osnivanja političkih partija koje su postigle puni politički konsenzus o evroatlantskim integracijama. Ovaj "nacionalni konsenzus" i danas opstaje – sve političke partije, kako u vlasti tako i u opoziciji, uključujući i partije zajednica koje nisu većinske, snažno podržavaju članstvo u EU. Ovo se odražava i u podršci za članstvo u EU – 89% građana bi glasalo za pridruživanje EU, dok bi samo 2% glasalo protiv²².

Odnosi Kosova sa EU su bili drugačiji od odnosa drugih zemalja Zapadnog Balkana. EU je postala odgovorni akter za ekonomski razvoj u periodu od 1999. do 2008. godine, kroz upravljanje ekonomskim pitanjima u okviru četvrtog stuba Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK). Svi zakoni na Kosovu morali su biti usklađeni sa zakonodavstvom EU, što je isti zahtjev koji važi i danas. Nakon proglašenja nezavisnosti 2008. godine, uloga EU se razvila. S obzirom na nedostatak jedinstva među državama članicama EU u pogledu priznanja nezavisnosti Kosova – gdje 22 članice priznaju nezavisnost, dok 5 ne – EU je uspostavila Kancelariju EU na Kosovu (umjesto delegacije). Šef Kancelarije EU je takođe i Specijalni predstavnik EU (EUSR), koji „nudi savjete i podršku Vladi Kosova, koordinira prisustvo EU i promoviše ljudska prava i osnovne slobode“²³. Pored toga, 2008. godine, EU je rasporedila najveću misiju Zajedničke bezbjednosne i odbrambene politike (CSDP) – Misiju vladavine prava EU na Kosovu (EULEX) – koja „pruža podršku institucijama vladavine prava“ kako bi se postigla nezavisnost, održivost, usklađenost sa standardima ljudskih prava i najboljim evropskim praksama²⁴.

Proces stabilizacije i pridruživanja (SAP) je evropski politički okvir za odnose između EU i Zapadnog Balkana, uključujući Kosovo, sve dok država ne pristupi EU. SAP se zasniva na tri stuba – političkoj stabilizaciji i tranziciji ka tržišnoj ekonomiji, regionalnoj saradnji i pripremi za pristupanje EU. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SAA) potpisan je 2015. godine i stupio je na snagu 1. aprila 2016²⁵. Od tada, EU redovno održava sastanke sa vladom Kosova u okviru okvira Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, dok se godišnje praćenje napretka vrši kroz godišnje izvještaje koji su strukturirani prema poglavljima pregovora o pristupanju²⁶.

22 <https://www.iri.org/resources/western-balkans-regional-poll-february-march-2024-full/>

23 <https://www.iri.org/resources/western-balkans-regional-poll-february-march-2024-full/>

24 https://www.eeas.europa.eu/kosovo/eu-and-kosovo_en?s=321

25 <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/EU-KS%20FS.pdf>

26 https://www.eeas.europa.eu/kosovo/eu-and-kosovo_en?s=321

Glavni problem u odnosima sa EU je podjela EU u vezi sa statusom Kosova. Kosovo je 15. decembra 2022. godine podnijelo zahtjev za članstvo u EU, koji još uvijek nije razmatran zbog nejedinstva oko statusa. U tom smislu, Kosovo je navedeno kao “potencijalni kandidat” za članstvo, i u velikom je nepovoljnom položaju u odnosu na druge zemlje Zapadnog Balkana kada su u pitanju beneficije iz statusa zemalja kandidata. Dok EU ne postigne jedinstvenu poziciju o statusu Kosova, zemlja neće biti u mogućnosti da napreduje u procesu pristupanja EU.

S obzirom na to da Kosovo formalno nije u procesu pristupanja EU, Evropska komisija (EK) ne prati usklađivanje Kosova sa spoljnom politikom EU. Međutim, Kosovo to usklađivanje vrši jednostrano.

Kosovo je osudilo rusku agresiju na Ukrajinu. Usvojilo je iste mjere kao i EU u vezi sa sankcijama protiv Rusije. U početku, Kosovo je ponudilo da primi ukrajinske novinare, uključujući finansijsku humanitarnu pomoć Ukrajini. Dana 6. aprila 2024. godine, vlada Kosova je odlučila da ponudi dva paketa pomoći Ukrajini – prvi paket koji se sastoji od taktičkih kamiona, taktičkih vozila i vojnih oklopnih vozila, dok se drugi paket sastoji od minobacačkih granata od 120, 81 i 60 milimetara²⁷.

ODNOSI SA NATO-OM

Cijeli politički spektar na Kosovu, uključujući partije na vlasti i u opoziciji, kao i političke partije koje predstavljaju zajednice koje nisu većinske, podržavaju članstvo u NATO-u. Nedavno istraživanje Međunarodnog republikanskog instituta (IRI) pokazalo je da 89% građana Kosova podržava punopravno članstvo, dok se 2% protivi²⁸. Još veći broj pozitivno ocjenjuje ulogu NATO-a u svijetu – 80% smatra da je uglavnom pozitivna, dok 11% smatra da je donekle pozitivna.

Kosovo nema formalne odnose sa NATO-om, jer četiri NATO članice ne priznaju nezavisnost Kosova (Španija, Grčka, Slovačka i Rumunija). Zbog ovog nedostatka jedinstva oko statusa Kosova, zemlja ne može napredovati ni u Partnerstvu za mir (PfP) niti u bilo kojem drugom formalnom odnosu.

Međutim, NATO je prisutan na Kosovu kroz mirovnu misiju putem Kosovskih snaga (KFOR), od kraja kampanje protiv Savezne Republike Jugoslavije i Srbije. KFOR ima mandat na osnovu Rezolucije 1244 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (1999) i Vojno-tehničkog sporazuma između NATO-a, Savezne Republike Jugoslavije i Srbije²⁹. Prvobitni ciljevi KFOR-a bili su spriječiti obnavljanje neprijateljstava, uspostaviti sigurno okruženje i osigurati javnu bezbjednost i red, demilitarizovati Oslobođilačku vojsku Kosova, podržati međunarodne humanitarne napore i koordinisati se sa međunarodnim civilnim prisustvom³⁰.

Danas KFOR nastavlja da doprinosi održavanju sigurnog i bezbjednog okruženja na Kosovu i slobodi kretanja za sve.

S obzirom na nedostatak formalnih odnosa sa NATO-om, podrška Kosova Ukrajini ne može se ocijeniti kroz politiku NATO-a u vezi sa ovom podrškom, niti unutar NATO okvira.

27 <https://www.dukagjini.com/maqedonci-pakoja-e-pare-me-ndihma-ushtarake-nga-kosova-per-ne-ukraine-do-te-der-gohet-kete-jave/>

28 <https://www.iri.org/resources/western-balkans-regional-poll-february-march-2024-full/>

29 https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm

30 https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm

BILATERALNA SARADNJA

Politički i institucionalni odnosi između Kosova i ostatka Zapadnog Balkana su složeni zbog nepriznavanja nezavisnosti od strane Srbije i Bosne i Hercegovine. Šest zemalja Zapadnog Balkana zajedno sjede i saraduju u okviru Berlinskog procesa i desetina regionalnih organizacija. Ova multilateralna saradnja nije unaprijedila bilateralne odnose, posebno sa dvije zemlje koje ne priznaju Kosovo. Politička saradnja između Kosova i većine zemalja Zapadnog Balkana bila je udaljena u periodu 2023-2024, ali to nije uticalo na stepen institucionalne saradnje. Kosovo je miješalo bilateralnu saradnju sa zemljama Zapadnog Balkana sa svojim stavovima o Inicijativi "Otvoreni Balkan", dijalogu sa Srbijom i saradnji unutar Regionalnog savjeta za saradnju i CEFTA-e.

Kosovo i Albanija imaju široku institucionalnu saradnju, iako politički napetu u pojedinim trenucima. Dvije zemlje su potpisale preko 30 sporazuma i protokola³¹, uključujući njih 10 u posljednje dvije godine, paralelno sa sporazumima Albanije sa zemljama Inicijative "Otvoreni Balkan" – Srbijom i Sjevernom Makedonijom. Ovi sporazumi olakšavaju uklanjanje barijera unutar "četiri slobode" između dvije zemlje. Udaljeni politički odnosi između dva premijera su zasjenili bilateralnu saradnju i postali mjera odnosa između dvije zemlje. Ove tenzije su uglavnom rezultat različitih stavova o dijalogu između Kosova i Srbije koji se vodi uz posredovanje EU.

Kosovo i Bosna i Hercegovina nemaju bilateralnu političku ili institucionalnu saradnju zbog nepriznavanja statusa Kosova. Premijer Kosova se sastao sa bošnjačkim i hrvatskim članovima Predsjedništva Bosne i Hercegovine, što je bilo osporeno od strane srpskog člana Predsjedništva i entiteta Republika Srpska. Nije bilo pokušaja u prošlosti da se postepeno uspostavi okvir za saradnju, čak ni na radnom nivou. Jedini prostor za kontakte je unutar Berlinskog procesa, samita EU-Zapadni Balkan, regionalnih organizacija i zajedničkih obaveza i sporazuma koji su rezultat regionalne saradnje.

Nema otvorenih bilateralnih sporova između Kosova i Crne Gore. Bilateralno, zemlje su imale nizak nivo posjeta i sporazuma. Ovo je rezultat političkih promjena u Crnoj Gori i reakcija Kosova na njih. Bez obzira na to, postoji dobra saradnja u oblasti turizma i transporta, jer su u toku novi bilateralni infrastrukturni planovi.

Kosovo i Sjeverna Makedonija nemaju otvorenih bilateralnih pitanja. Sjeverna Makedonija je jedan od najvećih trgovinskih partnera Kosova, kao i u oblasti turizma. Stabilni odnosi su se promijenili tokom protekle godine, posebno zbog neslaganja premijera Kosova sa etničkim Albancem u vladi Sjeverne Makedonije oko Inicijative "Otvoreni Balkan", koju Kosovo odbija, kao i ponašanja Kosova u dijalogu sa Srbijom. Ovo je rezultiralo direktnim miješanjem Kurtija u nacionalne i predsjedničke izbore u Sjevernoj Makedoniji, gdje su pod njegovim pokroviteljstvom albanske opozicione stranke bile ujedinjene u cilju svrgavanja vladajućih glavnih albanskih stranaka, prvenstveno Demokratske unije za integraciju (DUI) i Albanske demokratske partije (PDSH) koje su podržane od strane premijera Albanije Edija Rame. Ovo je takođe dovelo do udaljavanja odnosa sa tada vladajućim Savezom socijaldemokrata Makedonije (SDSM), koji je izgubio na posljednjim nacionalnim i predsjedničkim izborima.

31 ⁹https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm

Odnosi Kosova sa Srbijom se vode u okviru dijaloga između Kosova i Srbije uz posredovanje EU. Visoki predstavnik/potpredsjednik (HR/VP) Josep Borell je više puta opisao dijalog između Kosova i Srbije kao "upravljanje krizom", naglašavajući složenost situacije³². Sporazum EU o putu ka normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije (poznat i kao Ohridski sporazum) i njegov aneks za implementaciju³³, postignuti u februaru i martu 2023. godine, nisu dali očekivane rezultate zbog neslaganja oko redosleda koraka implementacije. Ovaj sporazum je inspirisan Osnovnim sporazumom između dvije Njemačke iz 1972. godine i predviđa, između ostalog, da Kosovo obećava da će "osigurati odgovarajući nivo samoupravljanja za srpsku zajednicu", uključujući osnivanje Zajednice opština sa srpskom većinom (ZSO) – obavezu iz 2013. godine – dok se Srbija ne protivi članstvu Kosova u međunarodnim organizacijama. Gotovo nijedna od obaveza nije sprovedena. Nova pitanja, koja imaju potencijal da dodatno destabilizuju situaciju, se gomilaju.

Politički odnosi Kosova sa Višegradskim zemljama su višedimenzionalni – kroz EU, V4 i bilateralno. Bilateralno, Kosovo nema predstavništvo u Slovačkoj, dok su sa Poljskom diplomatski odnosi potpuno uspostavljeni nakon ruske agresije na Ukrajinu. Sa Mađarskom i Češkom su diplomatski odnosi uspostavljeni nakon priznanja nezavisnosti Kosova od strane obje zemlje, ali prostor za unapređenje punih bilateralnih političkih, ekonomskih i kulturnih odnosa nije maksimalno iskorišten u proteklih nekoliko godina.

Takođe, u proteklih nekoliko godina nije bilo visokih posjeta između Kosova i zemalja Višegradske grupe. U septembru 2022. godine, predsjednica Mađarske Katalin Novak posjetila je Kosovo, gdje ju je primila predsjednica Kosova Vjosa Osmani. Nisu organizovane slične visoke posjete sa drugim zemljama V4, niti na vladinom nivou. Saradnja sa Mađarskom je takođe bila pod uticajem dijaloga između Kosova i Srbije uz posredovanje EU. Kako se politička uloga Mađarske na Zapadnom Balkanu povećavala tokom proteklih godina, Mađarska je bila sklona da podrži stav Srbije protiv pokušaja Kosova da postane član međunarodnih organizacija. Ovo, međutim, nije uticalo na rezultat priznanja nezavisnosti Kosova od strane Mađarske. Sve zemlje V4 su jednoglasno podržale Sporazum o putu ka normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije, uključujući inicijativu da se obaveze iz Sporazuma učine pravno obavezujućim za obje zemlje u okviru njihovih procesa pristupanja EU.

Najznačajniji okvir za saradnju Kosova sa zemljama Višegradske grupe ostaje multilateralna platforma za saradnju između V4 i Zapadnog Balkana. U okviru ovog okvira, V4 podržava opsežnu regionalnu saradnju, dobrosusjedske odnose i pomirenje na Zapadnom Balkanu, takođe putem grantova Međunarodnog višegradskog fonda (Visegrad+ grantovi), programa stipendija ili pomoći Fondu za Zapadni Balkan. Ovo takođe uključuje saradnju unutar Međunarodnog višegradskog fonda, koji redovno podržava organizacije civilnog društva Kosova u promovisanju demokratskih vrijednosti i ljudskih prava, pored stipendija i programa za studente koji su upisani na univerzitete u V4 zemljama, kao i akademske razmjene između V4 i Kosova.

32 European External Action Service, 'Kosovo-Serbia: Press Remarks by High Representative/Vice-President Josep Borell after the crisis management meetings with Prime Minister Kurti and President Vučić', June 2023 (https://www.eeas.europa.eu/eeas/kosovo-serbia-press-remarks-high-representativevice-president-josep-borrell-after-crisis-management_en).

33 12 See more (https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia_en) and (https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-implementation-annex-agreement-path-normalisation-relations-between_en).

REGIONALNA SARADNJA NA ZAPADNOM BALKANU

Kosovo igra aktivnu ulogu u regionalnim mrežama za razvoj i saradnju. Zemlja je dio svake značajne međuvladine inicijative iz raznih oblasti kao što su trgovina, pravosuđe, borba protiv korupcije, javna uprava, lokalna samouprava, energetske reforme, EU integracije itd. Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA), Regionalna inicijativa za migracije, azil i izbjeglice (MARRI), Mreža udruženja lokalnih vlasti Jugoistočne Evrope (NALAS), Regionalna inicijativa za borbu protiv korupcije (RAI), Inicijativa za demokratiju Zapadnog Balkana (WBDI), Regionalna škola za javnu upravu (ReSPA), Regionalna kancelarija za saradnju mladih (RYCO), Fond za Zapadni Balkan (WBF), kao i saradnja sa Inicijativom za reformu obrazovanja Jugoistočne Evrope (ERI SEE), samo su neke od inicijativa koje uključuju većinu zemalja Zapadnog Balkana u kojima Kosovo aktivno učestvuje i doprinosi. Kosovo je takođe dio Energetske zajednice, koja je platforma preko koje sve zemlje Zapadnog Balkana, uključujući Kosovo, dobijaju podršku u ispunjavanju EU zahtjeva o održivoj proizvodnji i korišćenju energije.

Kosovo je takođe dio Savjeta za regionalnu saradnju (RCC), u kojem učestvuje i grupa VG4. RCC je centralna regionalna organizacija koja vodi i olakšava regionalnu saradnju ka uspostavljanju Zajedničkog regionalnog tržišta (CRM). Pod pokroviteljstvom ove organizacije potpisano je nekoliko ključnih dokumenata koji su sada na snazi – Deklaracija o romingu iz 2022. godine koja omogućava smanjenje troškova rominga između EU i Zapadnog Balkana od 1. oktobra 2023, kao i Sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija medicinskih sestara, veterinarara, farmaceuta i babica iz 2023. godine. Oba dokumenta su inicirana u okviru Berlinskog procesa.

Najvažniji dokument koji je proistekao iz Berlinskog procesa u 2022. godini je Deklaracija o energetske sigurnosti i zelenoj tranziciji na Zapadnom Balkanu, kao i tri sporazuma o mobilnosti u okviru Zajedničkog regionalnog tržišta (putovanje s ličnim kartama unutar regiona, priznavanje akademskih kvalifikacija i priznavanje kvalifikacija za određene profesije). Tokom Samita u Tirani 2023. godine potpisan je Zajednički sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija medicinskih sestara, veterinarara, babica i farmaceuta, zajedno sa nekoliko deklaracija kao što su Deklaracija o regionalnom klimatskom partnerstvu, Deklaracija o jedinstvenom području plaćanja u eurima na Zapadnom Balkanu, Deklaracija o olakšavanju trgovine i transporta, kao i Deklaracija o uspostavljanju opservatorije za konvergenciju na Zapadnom Balkanu.

Od juna 2023. godine, Sporazum o slobodnom kretanju na Zapadnom Balkanu sa ličnim kartama, Sporazum o priznavanju visokih obrazovnih kvalifikacija i Sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija ljekara, stomatologa i arhitekata stupili su na snagu. Postoji mogućnost da će tokom narednog samita Berlinskog procesa, koji se očekuje da se održi u Njemačkoj povodom obilježavanja 10. godišnjice ove inicijative, biti potpisan još jedan sporazum o mobilnosti – "Sporazum o prijemu i pristupu studiranju na Zapadnom Balkanu"³⁴, koji će dodatno unaprijediti mobilnost studenata na Zapadnom Balkanu, koji će biti tretirani kao domaći studenti u svakoj od zemalja.

Što se tiče saradnje unutar CEFTA-e, Kosovo je blokiralo usvajanje skoro deset sporazuma unutar CEFTA-e u pokušaju da pokrene rasprave o svom direktnom predstavljanju unutar organizacije. Kosovo je u CEFTA-i predstavljeno preko UNMIK-a, iako je to formalno predstavljanje, predstavnici vlade Kosova učestvuju u donošenju odluka i tehničkim pregovorima.

34 <https://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/v4-statement-on-the-190912>

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Uspostavljanje mehanizma godišnjih političkih sastanaka između Kosova (kao i regiona Zapadnog Balkana) i zemalja Višegradske grupe (V4) u formatu samita, kako bi se osigurale redovne prilike za saradnju i redovne konsultacije o spoljnopolitičkim, bezbjednosnim pitanjima, ključnim transatlantskim temama i drugim oblastima od interesa u vezi sa EU integracijama;

- Nedvosmislena podrška Višegradske grupe za napredak Kosova u NATO-u, uključujući podršku za pridruživanje Kosova Partnerstvu za mir (PfP);
- Identifikovanje oblasti za dalju trgovinsku razmjenu, uključujući mogućnosti za investicije;
- Snažna podrška Višegradske grupe za potpuno uspostavljanje Zajedničkog regionalnog tržišta i uključivanje Kosova u Zajedničko regionalno tržište kroz Savjet za regionalnu saradnju;
- Proširenje saradnje u mobilnosti studenata i profesionalaca između Zapadnog Balkana i zemalja Višegradske grupe;
- Nastavak političke, vojne i ekonomske podrške Kosova Ukrajini;
- Istraživanje mogućnosti uspostavljanja programa za prihvatanje ukrajinskih izbjeglica u region.

Autorka: Ana Krstinovska Blazeska

ODNOSI SA EVROPSKOM UNIJOM

Od sticanja nezavisnosti Sjeverne Makedonije početkom 90-ih godina, postoji čvrsta posvećenost u čitavom makedonskom političkom spektru za članstvo u NATO-u i EU. To je potvrđeno u više navrata u protekle tri decenije kroz političke izjave i manifeste stranaka. Na primjer, 1998. godine makedonska skupština je usvojila Deklaraciju o razvoju odnosa između (tadašnje) Republike Makedonije i Evropske unije, dok je 2000. godine usvojena Deklaracija o daljem razvoju odnosa sa Evropskom unijom. U ovim dokumentima, težnja za punopravnim članstvom u EU je naglašena kao ključna, uz političku odlučnost da se nacionalno zakonodavstvo uskladi sa *acquis-em* EU³⁵. Posljednja slična deklaracija usvojena je 2017. godine, s ciljem podsticanja reformi neophodnih za punopravno članstvo i u EU i u NATO³⁶.

Međutim, u više navrata ove deklaracije su bile osporavane u praksi zbog bilateralnih pitanja koja je Sjeverna Makedonija imala u prošlosti i koja ima danas. Na primjer, nakon grčkog veta na članstvo Sjeverne Makedonije u NATO-u tokom samita u Bukureštu 2008. godine, VMRO DPMNE, najveća desničarska i vladajuća stranka do 2016. godine, izjavila je da je promjena ustavnog imena države „veliki zalogaj“ koji se ne može progutati ni po cijenu članstva u EU i NATO-u³⁷. Stranka i dalje zadržava ovaj stav, tvrdeći da je promjena imena 2019. godine imala visoku cijenu za makedonski identitet i da zemlja zauzvat nije napredovala prema članstvu u EU³⁸. S druge strane, SDSM, stranka koja je vodila vladu potpisnicu Prespanskog sporazuma sa Grčkom, kojim je okončan skoro tri decenije dug spor, tvrdi da je zemlja značajno profitirala ulaskom u NATO i otvaranjem pregovora o pristupanju EU³⁹. Ipak, odjeci i nesuglasice iz prošlosti mogu se čuti i danas.

Dana 19. jula 2022. godine, EU je održala svoju prvu međuvladinu konferenciju sa Sjevernom Makedonijom, ali je šampanjac imao gorak ukus. Godine 2020. Bugarska je stavila veto na otvaranje pregovora o pristupanju Sjeverne Makedonije zbog svojih tvrdnji o „neefikasnoj“ implementaciji Sporazuma o dobrosusjedskim odnosima, prijateljstvu i saradnji, posebno u pogledu pitanja vezanih za interpretaciju istorije, „rasprostranjene anti-bugarske propagande u zemlji“, kao i problema

35 Assembly of North Macedonia, available at: <https://www.sobranie.mk/sobranieto-i-eu.nspx>

36 Ibid

37 Do we have a reference to this? The Prespa agreement is unacceptable for VMRO-DPMNE, Mickoski replied to the USA in a letter to Mitchell, SDK, available at: <https://sdk.mk/index.php/makedonija/dogovorot-od-prespa-e-neprifatliv-za-vmro-dpmne-im-odgovori-mitskoski-na-sad-vo-pismo-do-michel/>

38 Nikoloski: The citizens were first humiliated by the name change, now with their personal documents, A1.on available at: <https://www.slobodenpecat.mk/nikoloski-gragjanite-prvo-bea-ponizheni-so-promena-na-imeto-sega-so-lichnite-dokumenti/>

39 In a meeting with Jorn Fleck from the Atlantic Council, Maricic confirmed his commitment to European integration. Frontline, available at: <https://frontline.mk/2024/01/22/marichi-na-sredba-so-orn-flek-od-atlantskiot-sovet-a-potvr-di-posvetenosta-na-evrointegraciite/>

koje Bugarska ima sa formulacijom makedonskog jezika⁴⁰. Nakon nekoliko neuspješnih inicijativa od strane EU predsjedništava koje su predvodile Portugal i Slovenija, kao i pojedinačnih napora njemačke vlade, 2021. godine, tokom francuskog predsjedavanja, postignut je dogovor između makedonske i bugarske vlade koji je otvorio put za prvu međuvladinu konferenciju. Međutim, uslov za daljnje konferencije predviđa ponovno mijenjanje makedonskog Ustava kako bi se bugarska manjina dodala u Preambulu, uz brzo dostavljanje i rezultate bilateralne istorijske komisije o različitim tumačenjima u vezi sa raznim istorijskim periodima. Vladajuća koalicija predvođena socijaldemokratama je uvjeravala da je to dobar dogovor, ali je opozicija snažno protivila ovom rješenju. Njihovo nezadovoljstvo je bilo efikasno; opozicija nije podržala inicijativu za ustavne promjene i stoga međuvladina konferencija o prvom klasteru Fundamentalnih pitanja nije održana kako je prvobitno planirano krajem 2023. godine.

Blokade koje su prvobitno dolazile iz Grčke, a potom iz Bugarske⁴¹, značajno su uticale na entuzijazam i poverenje javnosti da je punopravno članstvo moguće u bliskoj budućnosti. Rekordno nizak procenat od 43% građana u 2023. godini veruje da će EU biti spremna da prihvati nove zemlje iz regiona Zapadnog Balkana, uključujući Severnu Makedoniju, što je polovinu procenata iz 2014. godine kada je ta podrška dostigla 80%.⁴²

Međutim, obaveze i očekivani rezultati iz bilateralnih sporazuma nisu jedini izazovi sa kojima se Severna Makedonija suočava u pogledu pristupanja EU. Neuvjerljive borbe protiv korupcije, umereno pripremljena javna administracija, kao i neefikasnost pravosuđa i njegova izloženost političkim uticajima ostaju najveći problemi istaknuti u najnovijem izveštaju o napretku Evropske komisije⁴³. Jedno od retkih polja u kojem Komisija ocenjuje Severnu Makedoniju visokom ocenom je usklađenost njene nacionalne spoljne politike sa Zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU. Naime, procenat usklađenosti zemlje sa relevantnim izjavama visokog predstavnika u ime EU i relevantnim odlukama Saveta je od 2022. godine 100%.

Visoka ocena je takođe rezultat stava Severne Makedonije prema ruskoj agresiji u Ukrajini. Deklaracija u podršku teritorijalnoj celokupnosti i suverenitetu Ukrajine usvojena je u Sbranju Makedonije u martu 2022. godine. Pored toga, zemlja se pridružila EU u njenim sankcijama protiv Rusije, dok je pomoć Ukrajini pružana u nekoliko navrata. Iako pretežno vojna, prema Ministarstvu odbrane Makedonije, u periodu od marta 2022⁴⁴. do decembra 2023. godine realizovane su 11 donacija, uključujući tenkove, avione, municiju, kao i specijalizovanu obuku za članove ukrajinske vojske. Takođe, obezbeđeno je sigurno prebivalište za oko 6000 izbeglica iz Ukrajine⁴⁵.

40 Bulgaria officially vetoed the start of negotiations between Macedonia and the EU, Kanal 5, available at: <https://kanal5.com.mk/bugarija-i-oficijalno-stavi-veto-za-pochetok-na-pregovori-na-makedonija-so-eu/a448437>

41 In addition to the French veto on enlargement more generally in 2019, which stalled the process until a new Methodology was adopted.

42 EU integrations in the shadow of internal processes – Analysis of public opinion for 2023, available at: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://idsos.org.mk/wp-content/uploads/2023/12/MKD-26-2023.pdf>

43 North Macedonia 2023 Report, available at: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/north-macedonia-report-2023_en

44 Do we have a reference for this? The Sобрание adopted the declaration of condemnation of the military attacks in Ukraine. 360°, available at: <https://360stepeni.mk/sobraniето-ja-usvoi-deklaratsijata-za-osuda-na-voenite-napadi-vo-ukraina/>

45 Bloomberg Macedonia, available at: <https://mk.bloombergadria.com/ekonomija/makedonija/24083/rabotnici-nema-a-na-begalcite-ne-im-davame-rabotni-dozvoli/news>

ODNOSI SA NATO-OM

Dana 27. marta ove godine (2024), Sjeverna Makedonija obilježiće četvrtu godinu od pristupanja NATO savezu, dok je 2021. godine zemlja završila ukupnu vojnu integraciju u skladu sa NATO standardima i strukturama⁴⁶. Najrelevantnije političke partije u makedonskom spektru, kako iz vladajuće koalicije, tako i iz opozicije, ostaju snažno pro-NATO orijentisane i dijele mišljenje da članstvo Makedonije u NATO-u pruža jake garancije kako za nacionalnu, tako i za regionalnu sigurnost i stabilnost, posebno u svjetlu ruske agresije na Ukrajinu.

Međutim, Levica, jedna od opozicionih partija koja ostvaruje solidne rezultate u nedavnim anketama i od koje se očekuje veća zastupljenost u narednom sastavu Sobraja (Skupštine) nego što je to slučaj sa trenutna 2 poslanika, otvoreno se protivi članstvu Makedonije u Savezu. Po njihovom mišljenju, NATO je agresor (argument zasnovan na unutrašnjim partijskim zapažanjima u vezi sa NATO intervencijom u Srbiji 1999. godine), dok je u manifestu njihove partije navedeno da „... mi se protivimo pristupanju Makedonije NATO paktu⁴⁷ i učešću naših vojnika u njihovim nehumanim misijama.“ Ove pozicije dovele su do toga da su neke političke partije javno najavile da su spremne da uđu u koaliciju samo sa pro-EU i pro-NATO partijama, iako će situacija postati jasnija nakon opštih izbora zakazanih za ovo proljeće (8. maja 2024. godine).

Visoka podrška članstvu Sjeverne Makedonije u NATO-u djeluje kao odjek iz prošlosti imajući u vidu rekordnih oko 81% građana sa pro-NATO raspoloženjem iz 2014. godine⁴⁸. Prema NATO istraživanju publike: rezultati ankete prije samita 2023. godine, kada su ispitanici iz Sjeverne Makedonije upitani „Ako biste mogli glasati za ili protiv članstva u NATO-u, kako biste glasali?“, 59% je odgovorilo DA, 29% je odgovorilo NE, dok je 17% uzdržano od davanja odgovora (Ne znam).

Ovo predstavlja nivo podrške koji je 11% niži u poređenju sa prosjekom članica NATO-a od 70%⁴⁹. Nacionalni stav Sjeverne Makedonije o međunarodnim pitanjima poklapa se sa zvaničnom politikom NATO-a, što je potvrđeno tokom posljednje posjete generalnog sekretara NATO-a u novembru prošle godine kada je istakao da je „Sjeverna Makedonija cijenjeni saveznik NATO-a... i savez može računati na Sjevernu Makedoniju.“⁵⁰

Zemlja podržava dalje proširenje NATO-a, što je dokazano brзом ratifikacijom protokola o pristupanju i za Finsku i za Švedsku u Skupštini. Pored toga, zemlja snažno podržava članstvo Ukrajine u Savezu i bila je među devet zemalja iz Centralne i Istočne Evrope koje su potpisale zajedničku izjavu o prihvatanju zahtjeva Ukrajine za članstvo u NATO-u⁵¹. Kao što je gore navedeno, zemlja je pružila vojnu podršku Ukrajini sa tenkovima, avionima, municijom, kao i obukom za pripadnike ukrajinske vojske. Međutim, vrijedi napomenuti da je posljednji zahtjev Ukrajine za vojnu pomoć u decembru 2023. godine odbijen. Kako je rekla Slavjanka Petrovska, ministarka odbrane, „oprema

46 Shtit, December 2021, available at: <https://mod.gov.mk/storage/2021/12/Shtit-146.pdf>

47 Levica Manifesto, available at: <https://levica.mk/za-nas/platforma/>

48 More than 81 percent of Macedonians want NATO membership, available at: <https://meta.mk/poveke-od-81-protsent-od-makedontsite-sakaat-chlenstvo-vo-nato/>

49 NATO Audience Research: pre-Summit polling results 2023, available at: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/2300707-pre-summit-research-2023.pdf

50 Stoltenberg: North Macedonia can rely on NATO, DW, available at: <https://www.dw.com/mk/stoltenberg-severna-makedonija-moze-da-se-potpre-na-nato/a-67511791>

51 Macedonia is among the 10 countries that approve Ukraine's entry into NATO, Faktor, available at: <https://faktor.mk/makedonija-megju-10-te-zemji-koi-odobruvat-vlez-na-ukraina-vo-nato>

koju je Ukrajina tražila je potrebna i koristi se u Sjevernoj Makedoniji“, ali zemlja ostaje otvorena za pružanje dalje podrške, poput novog ciklusa obuke za ukrajinske vojnike⁵².

BILATERALNA SARADNJA

Sjeverna Makedonija održava stabilne odnose sa svim zemljama Zapadnog Balkana, bez otvorenih ili preostalih bilateralnih sporova. Isto se može reći i za odnose zemlje sa Višegradskom grupom, koja je pružila snažnu i stalnu saradnju i podršku Sjevernoj Makedoniji u njenim evroatlantskim i evropskim perspektivama od sticanja nezavisnosti. Otvaranjem makedonske ambasade u Bratislavi 2021. godine, sada zemlja ima kompletnu i efikasnu diplomatsku mrežu u svim zemljama V4⁵³. Detaljnije govoreći, nakon što je Srpska pravoslavna crkva priznala autonomni status Makedonske pravoslavne crkve – Ohridske arhiepiskopije u maju 2022. godine i prihvatila njeno formalno reintegriranje u Vaseljensku patrijaršiju iste godine, Sjeverna Makedonija više nema politička otvorena pitanja sa ovom zemljom⁵⁴. Iako je u prošlosti priznanje Kosova od strane Sjeverne Makedonije bilo trnovito bilateralno pitanje, danas to ne izaziva poremećaje u saradnji i interakciji sa Srbijom⁵⁵. Tokom predsjedavanja Sjeverne Makedonije OEBS-om, u martu 2023. godine, makedonsko ministarstvo vanjskih poslova u partnerstvu sa EU i SAD preuzelo je inicijativu za domaćinstvo još jednog uzastopnog sastanka Beograd-Priština dijaloga u Ohridu⁵⁶. Sastanak je rezultirao dogovorom o takozvanom Aneksu za sprovođenje Sporazuma o normalizaciji između Kosova i Srbije. Makedonsko ministarstvo vanjskih poslova bilo je posebno ponosno što je ova inicijativa bila plodna i najavilo je da će tokom predsjedavanja preduzeti slične aktivnosti sa Armenijom i Azerbejdžanom (što se nije desilo), kao i promovisanjem Ohrida u okviru OEBS-a kao centra za medijaciju i pregovore za strane u sukobu.

Dobri odnosi bili su očigledni u podršci koja je dolazila iz Srbije tokom pandemije kada su u nekoliko navrata serije vakcina donirane Sjevernoj Makedoniji. Uz istorijske veze između dvije zemlje, nije iznenađujuće da se Srbija percipira kao najprijateljskija susjedna zemlja, što je navelo 45,3% građana⁵⁷. Tokom posljednje posjete Skoplju povodom Svetog Save, nacionalnog praznika Srbije, kao i Srba u Sjevernoj Makedoniji, predsjednik Srbije Aleksandar Vučić rekao je da „za Srbe nema bližih prijatelja od Makedonaca“⁵⁸. Srbija je tradicionalno značajan trgovinski partner Sjeverne Makedonije: nalazi se na drugom mjestu, odmah iza Njemačke, kao najveće izvozno tržište za makedonsku robu i četvrti je uvoznik⁵⁹.

52 North Macedonia rejected Ukraine's request for a donation of military equipment, Radio Free Europe, available at: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/32750677.html>

53 Macedonia opens an embassy in Slovakia, for the first time after 30 years of independence, TV 21, available at: <https://mk.tv21.tv/makedonija-otvora-ambasada-vo-slovachka-za-prvpat-po-30-godini-nezavisnost/>

54 EXCLUSIVE: The Ecumenical Patriarchate recognized the MOC-OA and established canonical unity, Religija, available at: <https://religija.mk/ekskluzivno-vselenskata-patrijarshija-ja-prizna-mpc-oa-i-vospostavi-kanonsko-edinstvo/>

55 Levica is the only major political party still openly advocating to withdraw the recognition of Kosovo.

56 Bujar Osmani wants to reconcile Armenia and Azerbaijan in Ohrid, Faktor, available at: <https://faktor.mk/bujar-osmani-sakada-gi-pomiruva-ermenija-i-azerbejdzan-vo-ohrid>

57 Serbia is the friendliest country for Macedonians, and the USA has the biggest contribution to democracy, Nova Makedonija, available at: <https://novamakedonija.com.mk/makedonija/srbija-e-najprijateljska-zemlja-za-makedoncite-a-sad-ima-najgolem-pridones-vo-demokratijata/>

58 Do we have a reference for this? Vucic: The Serbs have no closer nation than Macedonians. Sitel TV, available at: <https://sitel.com.mk/vuchikj-srbite-nemaat-poblizok-narod-od-makedoncite-video>

59 Link

Sjeverna Makedonija takođe održava dobre odnose sa Kosovom i Albanijom, što se vidi kroz konstantan rast trgovine i turizma. Naime, Kosovo je najveće izvozno tržište za makedonsku robu jer je izvoz skoro četiri puta veći od uvoza⁶⁰. Postoji i redovna komunikacija i saradnja sa albanskim zvaničnicima. Godine 2021. otvoren je Kulturno-informativni centar Sjeverne Makedonije u Tirani s ciljem približavanja makedonske kulture i umjetnosti građanima Albanije, a u januaru 2024. uslijedilo je otvaranje centra za makedonski jezik na Univerzitetu u Tirani⁶¹. Iako se dobrim bilateralnim vezama dijelom može pripisati otprilike 25% građana Makedonije albanske nacionalnosti, s vremena na vrijeme manjinska pitanja izlaze na površinu i izazivaju stabilne odnose. To je posebno vidljivo kada predstavnici partija makedonskih Albanaca obavljaju konsultacije sa zvaničnicima u ovim dvjema zemljama, kao što je bio slučaj sa takozvanom Tiranskom platformom 2017. godine ili nedavnim sastankom premijera Albina Kurtija i nekoliko partija iz etničkog albanskog spektra, što su Makedonci doživjeli kao „pokušaj uplitanja u nacionalne poslove“⁶². S druge strane, Sjeverna Makedonija se bori da očuva identitet male makedonske manjine u Albaniji uslijed sve većeg pritiska Bugarske da ih predstavi kao Bugare, što često uključuje snažne poticaje poput ponude da im se obezbijedi pasoš EU⁶³.

Odnosi sa Bosnom i Hercegovinom su stabilni i korektni, bez otvorenih pitanja ili različitih stavova, osim pitanja vezanog za priznavanje Kosova. Pored toga, prošle godine je uspostavljena direktna avio-linija Skoplje-Sarajevo koju je operisala grčka nacionalna avio-kompanija⁶⁴, dok su nadležna ministarstva ekonomije potpisala sporazume o ekonomskoj saradnji i unapređenju turizma⁶⁵. Ambasador BiH u Sjevernoj Makedoniji redovno prisustvuje okupljanjima, konferencijama i sastancima sa lokalnim zvaničnicima. Međutim, barem u javnosti i službeno, intenzitet sastanaka i angažmana na zvaničnom nivou nije toliko primjetan.

Tradicionalno dobri odnosi se takođe održavaju sa Crnom Gorom, posebno kada je riječ o razmjeni iskustava u vezi sa procesom evropskih integracija, turizmom, kulturom i trgovinom. Kada se govori o intenzitetu zvaničnih posjeta, primjetna je dinamična saradnja i sa zemljama Zapadnog Balkana, kao i sa Višegradskom grupom. Pregledom zvaničnog arhiva Vlade i web stranice predsjednika Sjeverne Makedonije, u 2022. godini možemo primijetiti najmanje pet zvaničnih bilateralnih posjeta u zemlji ili u inostranstvu sa kolegama iz Srbije, Albanije i Kosova. Iz ove grupe, sastanci sa premijerom ili predsjednikom Srbije izgledaju najčešći, dok u 2022. godini nisu zabilježene značajne posjete sa zvaničnicima iz Crne Gore ili Bosne i Hercegovine. Kada govorimo o tematskom fokusu ovih angažmana u 2022. godini, naša analiza sadržaja pokazuje da su ekonomski odnosi, trgovina, energetika i poljoprivreda glavne teme od interesa. Dinamika je u 2023. godini još veća; održano je najmanje šest sastanaka makedonskog premijera sa njegovim kolegama iz Albanije, Srbije i Kosova. Takođe je održana zajednička sjednica vlade sa Albanijom, Srbijom i Kosovom, gdje su ekonomska

60 Стоковна размена со странство, јануари – ноември 2023 година

61 Cultural and information center of Macedonia opened in Tirana, Nezavisen, available at: <https://nezavisen.mk/otvoren-kulturno-informativen-centar-na-makedonija-vo-tirana/>; <https://telma.com.mk/2024/01/18/svecheno-otvoranje-na-lektorat-po-makedonski-jazik-literatura-i-kultura-vo-tirana/>.

62 The leader of Kosovo against Ali Ahmeti: DUI complains about interference in the internal affairs of the Albanians in Macedonia. Metro, available at: <https://metro.mk/prviot-chovek-na-kosovo-protiv-ali-ahmeti-dui-se-zhali-za-meshanje-vo-vnatreshnite-raboti-na-albancite-vo-makedonija/>

63 <https://www.dw.com/mk/identitetska-bitka-vo-pustec-lugeto-veke-ne-znaat-dali-da-se-cuvstvuvaa-kako-bugari-ili-makedonci/a-68012202>

64 Link

65 <https://economy.gov.mk/mk-MK/news/bektesi-i-kosarac-potpisaa-dogovori-za-ekonomska-sorabotka-i-sorabotka-vo-turizmot-pomegu-severna-makedonija-i-bih.nspk>

saradnja, trgovina i energetska sigurnost ponovo bile najčešće teme. Pored toga, vino i plasman vina u regionu su jedna od specifičnih tema o kojima se raspravljalo prošle godine. Kada je riječ o agendi predsjednika, on je imao zvanične sastanke sa svojim crnogorskim kolegom i 2022. i 2023. godine.

S druge strane, zauzeti rasporedi i za kabinet premijera i predsjednika mogu se primijetiti u pogledu njihove saradnje sa Višegradskom grupom. U 2022. godini, predsjednik Slovačke je zvanično posjetio Sjevernu Makedoniju, kao i predsjednik Predstavničkog doma Parlamenta Češke Republike. Predsjednik je ugostio svog mađarskog kolegu i zvanično posjetio Poljsku 2022. godine. Jedan od prvih radnih sastanaka predsjednika u 2024. godini bio je sastanak sa ambasadorima Višegradske grupe. Makedonski premijer je imao zvanične sastanke sa premijerima Slovačke i Češke Republike, kao i sastanak sa ministrom vanjskih poslova Poljske. Održan je i niz sastanaka između nižih zvaničnika.

Na ministarskom nivou, makedonski ministar odbrane i češki ambasador potpisali su Okvirni sporazum 2023. godine koji osigurava pravovremenu nabavku rezervnih dijelova i usluge popravke iz Češke Republike za avione i helikoptere makedonske vojske⁶⁶. Kada je riječ o tematskom fokusu saradnje i temama od interesa, evropska perspektiva Sjeverne Makedonije je glavno pitanje koje se diskutuje, uz trgovinu, energetiku i evropsku sigurnost⁶⁷. Na nivou ambasadora, kulturna baština i turizam su takođe oblasti u kojima je zabilježena saradnja sa nacionalnim ministarstvima i agencijama. Različite institucije takođe održavaju bilateralnu saradnju sa različitim akterima iz Višegradske grupe, pri čemu je nedavno potpisani memorandum između makedonskih i slovačkih revizorskih kancelarija dobar primjer⁶⁸.

Jedna posebnost koju treba spomenuti u odnosima sa Mađarskom su dva formalna zahtjeva vlasti Sjeverne Makedonije upućena Mađarskoj za izručenje bivšeg premijera Nikole Gruevskog, koja su odbijena, dok je treći zahtjev najavljen prošle godine. Gruevski je osuđen na tri i po godine zatvora zbog dvije optužnice za korupciju i zloupotrebu moći, ali su mu navodno bliski odnosi sa mađarskim premijerom osigurali politički azil u Budimpešti⁶⁹.

Jedan od vidova saradnje je i Međunarodni Višegradski fond, koji redovno pruža podršku makedonskim organizacijama civilnog društva u promovisanju demokratskih vrijednosti i ljudskih prava, kao i stipendije i grantove za univerzitetske studente upisane na univerzitetima u zemljama Višegradske grupe⁷⁰. Govoreći o visokom obrazovanju, ovo je oblast u kojoj se odvija dinamična saradnja sa partnerskim univerzitetima iz Poljske, Slovačke i Češke na temama vezanim za slavističke studije. Početkom 2024. godine, trojica poljskih akademika nagrađena su Ordenom za zasluge Republike Sjeverne Makedonije kao priznanje za njihov doprinos u promovisanju i proučavanju makedonskog jezika, kulture i folklor⁷¹. Što se tiče trgovine, prema podacima Zavoda za statistiku Sjeverne Makedonije, tri zemlje Višegradske grupe su među 20 najvažnijih trgovinskih partnera Sjeverne Makedonije, pri čemu je Mađarska rangirana na 9. mjestu, Poljska na 12. (sa značajnijim uvozom nego izvozom), dok je Češka na 13. mjestu.

66 <https://novamakedonija.com.mk/makedonija/makedonija-kje-nabavi-delovi-za-helikopteri-i-avioni-od-cheshka/>

67 <https://vlada.mk/node/35305>

68 <https://dzt.mk/mk/231107-potpishan-memorandum-za-sorabotka-so-vri-republika-slovachka>

69 Hungary does not give Gruevski, DW, available at: link

70 35 years of Macedonian studies at the University of Silesia in Poland, Umno, available at: <https://umno.mk/35-godini-makedonistika-na-sleziskiot-univerzetet/>

71 Ceremony of honoring six Macedonians with the Order Merit of the Republic of North Macedonia, Embassy of Poland in Skopje, available at: <https://www.gov.pl/web/severnamakedonija/-----2>

MULTILATERALNA SARADNJA

Osim usklađivanja nacionalne vanjske politike sa politikom EU u vezi sa sankcijama protiv Rusije, Sjeverna Makedonija je bila aktivna i u drugim oblastima kada je riječ o pružanju podrške Ukrajini. U februaru 2024. godine, zemlja se pridružila Međunarodnoj koaliciji za povratak ukrajinske djece, koja ima za cilj koordinaciju zajedničkih napora i saradnje između Ukrajine i partnerskih država u rješavanju problema nezakonite deportacije i prisilnog preseljenja ukrajinske djece od strane Ruske Federacije⁷². Prošle godine, Sjeverna Makedonija je potpisala inicijativu Savjeta Evrope o uspostavljanju Registra štete za Ukrajinu kao prvog koraka ka međunarodnom mehanizmu za nadoknadu štete žrtvama ruske agresije⁷³. U julu 2023. godine, zemlja je otvoreno podržala Zajedničku deklaraciju G7 o podršci Ukrajini, što je pozdravio ukrajinski predsjednik Volodimir Zelenski⁷⁴.

Prije zvaničnog početka predsjedavanja Sjeverne Makedonije Organizacijom za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS), makedonski ministar vanjskih poslova izjavio je da će situacija u Ukrajini biti jedan od glavnih fokusa tokom predsjedavanja. Realizovano je nekoliko posjeta i sastanaka sa ukrajinskim zvaničnicima, dok je ruska agresija bila jedna od glavnih tema tokom 30. Ministarskog savjeta OEBS-a u Skoplju krajem 2023. godine. Naime, osuda ruske agresije je početni paragraf Izjave delegacije Luksemburga, koju su potpisale i druge 32 zemlje, uključujući SAD, uz snažno reafirmisanje podrške Ukrajini:

„Nikada nećemo priznati pokušaje Rusije da nezakonito i nelegitimno aneksira teritorije, uključujući Krim. U potpunosti podržavamo pravo Ukrajine na samoodbranu i na izbor sopstvenih bezbjednosnih aranžmana. Budućnost Ukrajine je u NATO-u. Ostat ćemo postojani u jačanju političke i praktične podrške Ukrajini koliko god bude potrebno.”⁷⁵

Samit je izazvao mnogo kontroverzi jer je to bila prva prilika nakon ruske agresije na Ukrajinu i uvođenja sankcija Rusiji kada je ruski visoki zvaničnik bio prisutan na većem međunarodnom skupu, pretežno sa zemljama koje su uvele sankcije. Ruski ministar vanjskih poslova, Sergej Lavrov, prisustvovao je samitu nakon što su makedonske i bugarske vlasti ukinule zabranu preleta ruskih aviona, što je, s druge strane, izazvalo bojkot delegacija Ukrajine i baltičkih zemalja⁷⁶. Važno je napomenuti da je Sjeverna Makedonija brzo reagovala odmah nakon ruske agresije na Ukrajinu potpisivanjem zajedničke deklaracije Prvog parlamentarnog samita Međunarodne platforme za Krim u Zagrebu 2022. godine⁷⁷.

72 Ambassador Dir: We thank North Macedonia for joining the International Coalition of Countries for the Return of Ukrainian Children, Civil media, available at: link

73 Macedonia among 44 countries that formed the Registry for damages in Ukraine caused by Russian aggression, SDK, available at: link

74 <https://telma.com.mk/2023/08/15/zelenski-blagodaren-na-severna-makedonija-shto-se-prikluchi-kon-deklaracijata-na-g7-za-poddrshka-na-bezbednosnite-garancii-za-ukraina/>

75 Statement by the Delegation of Luxembourg, OSCE, available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/559839.pdf>

76 The reason is Lavrov: Not only Ukraine, but also the Baltic countries will boycott the OSCE Ministerial Meeting in Skopje, Faktor, available at: <https://faktor.mk/prichina-e-lavrov-ne-samo-ukraina-tuku-i-baltichkite-zemji-kje-go-bojkotiraat-ministerskiot-sostanok-na-obshe-vo-skopje>

77 Joint declaration of the participants of the First Parliamentary Summit of the International Crimea Platform, Sobranie, available at: <https://www.sobranie.mk/ns-newsarticle-zaednicka-deklaracija-na-ucesnicite-na-prviot-parlamentaren-samit-na-megunarodnata-krimska-platforma.nspk>

REGIONALNA SARADNJA

Sjeverna Makedonija ima aktivnu ulogu u regionalnim mrežama za razvoj i saradnju, kako kao inicijator, tako i kao participativni član. Zemlja je dio svake značajne međuvladine inicijative iz različitih oblasti kao što su trgovina, pravosuđe, borba protiv korupcije, javna administracija, lokalna samouprava, energetske reforme, integracija u EU i dr. Srednjoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA), Regionalna inicijativa za migracije, azil i izbjeglice (MARRI), Mreža asocijacija lokalnih vlasti u jugoistočnoj Evropi (NALAS), Regionalna antikorupcijska inicijativa (RAI), Inicijativa za demokratiju na Zapadnom Balkanu (WBDI), Regionalna škola za javnu administraciju (ReSPA), Regionalni ured za saradnju mladih (RYCO), Fond za Zapadni Balkan (WBF), Inicijativa za reformu obrazovanja jugoistočne Evrope (ERI SEE), samo su neke od inicijativa koje uključuju većinu zemalja Zapadnog Balkana i u kojima zemlja aktivno učestvuje i doprinosi.

Sjeverna Makedonija je takođe dio Savjeta za regionalnu saradnju (RCC), kao i Srednjoevropske inicijative (CEI) – inicijativa u kojima takođe učestvuje grupa V4. Kada je riječ o RCC, vrijedi pomenuti da su pod pokroviteljstvom ove organizacije potpisana dva ključna dokumenta koja su sada na snazi – Deklaracija o roamingu iz 2022. godine, koja omogućava smanjenje roaming troškova između EU i Zapadnog Balkana od 1. oktobra 2023⁷⁸, kao i Sporazum iz 2023. godine o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za medicinske sestre, veterinarske ljekare, farmaceute i babice. Ova dva dokumenta inicirana su u okviru Berlinskog procesa (objašnjeno u nastavku)⁷⁹. U 2020. godini, nakon rješenja spora o imenu, zemlja je pristupila Jadransko-jonskoj inicijativi⁸⁰, dok Energetska zajednica predstavlja čvrstu platformu preko koje zemlje Zapadnog Balkana, uključujući Severnu Makedoniju, dobijaju podršku u ispunjavanju zahtjeva EU za održivu proizvodnju i upotrebu energije. Kada je riječ o inicijativnoj ulozi, u nedavnom intervjuu, potpredsjednik vlade za dobra upravljanja je izjavio da zemlja započinje proces uspostavljanja Regionalne akademije za dobra upravljanja, sa sjedištem u Skoplju, koja će služiti kao platforma i alat za rješavanje raširene korupcije i problema integriteta u regionu⁸¹.

Međutim, najvažnije inicijative u kojima Severna Makedonija učestvuje su Otvoreni Balkan i Berlinski proces. Kada je riječ o prvom, koji pored Severne Makedonije uključuje i Srbiju i Albaniju, u posljednje dvije godine potpisano je devet memoranduma i pet sporazuma. Memorandumima se odnose na zajedničku saradnju u oblasti turizma, poreskih uprava, kulturne saradnje, izvoza i uvoza dobara, mobilnosti na tržištu rada, saradnje u oblasti kinematografije i audiovizuelnih aktivnosti, rudarstva i energetike, prekogranične mobilnosti i politike zajedničkih platnih alata. Pored toga, potpisani su sljedeći sporazumi:

- Sporazum o saradnji u Zapadnom Balkanu u oblasti međusobnog priznanja diploma i naučnih stepeni koje izdaju visokoobrazovne institucije i druge ovlašćene institucije;
- Sporazum o uslovima za slobodan pristup tržištu rada u Zapadnom Balkanu;
- Sporazum o međusobnoj povezanosti sistema za elektronsku identifikaciju građana Zapadnog Balkana;

78 RCC, available at: <https://www.rcc.int/news/792/significant-reduction-of-data-roaming-prices-between-western-balkans-and-eu-to-start-as-of-1-october-2023>

79 RCC, available at: <https://www.rcc.int/news/848/bregu-another-agreement-prepared-by-the-rcc-signed-today-in-tirana>

80 Ministry of Foreign Affairs, available at: <https://www.mfa.gov.mk/mk/page/9/regionalni-inicijativi>

81 Grkovska announced the establishment of a Regional Academy for good governance to deal with corruption, Lokalno, available at: <https://lokalno.mk/grkovska-najavi-formiranje-na-regionalna-akademija-za-dobro-upravljanje-za-spravuvanje-so-korupcijata/>

- Sporazum o saradnji u oblasti veterine, bezbjednosti hrane i hrane za životinje i fitosanitarne bezbjednosti u Zapadnom Balkanu; i
- Sporazum o mehanizmima bezbjednosti hrane u Zapadnom Balkanu⁸².

Vlade Severne Makedonije kontinuirano promovišu prednosti Otvorenog Balkana, tvrdeći da će ova inicijativa poslužiti kao „tereni za zagrijavanje“ prije pridruživanja EU. Vlada je veoma glasna kada je riječ o koristima koje se odnose na trgovinu. Naime, prema bivšem premijeru Dimitaru Kovačevskom, trgovinska razmjena između Severne Makedonije, Albanije i Srbije povećana je za 25%. Pored toga, ističe da je samo prošle godine razmjena sa Albanijom porasla za 40%, dok je sa Srbijom porasla za 50%. Kada je riječ o trgovini sa Srbijom, ona je premašila 1,1 milijardu €, što je najviši nivo trgovine u posljednjih 17 godina između dve zemlje⁸³.

Severna Makedonija je takođe aktivna u Berlinski proces. Slično kao i za inicijativu Otvoreni Balkan, makedonski zvaničnici ovu platformu smatraju čvrstom osnovom za dalji razvoj regionalne saradnje, posebno u ekonomiji⁸⁴. U 2020. godini, Severna Makedonija je zajedno sa Bugarskom bila domaćin Samita Berlinskog procesa, iako je to bilo tokom pandemije, što je rezultiralo manjom vidljivošću⁸⁵. Berlinski proces se doživljava kao dodatna prilika za raspravu o regionalnim trendovima i razvoju između ministarstava spoljnih poslova i parlamenata u pogledu bezbjednosti i dobrosusedskih odnosa, kao što je bio slučaj 2023. i 2022. godine tokom ministarskog sastanka i međuparlamentarnog dijaloga.

Najvažniji dokument koji je proizašao iz Berlinskog procesa 2022. godine bio je Deklaracija o energetske bezbjednosti i zelenoj tranziciji na Zapadnom Balkanu, kao i tri sporazuma o mobilnosti u okviru Zajedničkog regionalnog tržišta (ID putovanja unutar regiona, priznavanje akademskih kvalifikacija i priznavanje kvalifikacija za određena zanimanja)⁸⁶. U 2023. godini, tokom Samita u Tirani, potpisan je Zajednički sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija medicinskih sestara, veterinarskih ljekara, babica i farmaceuta, zajedno sa nekoliko deklaracija, kao što su Namjera o regionalnom klimatskom partnerstvu, Deklaracija o regionalnom klimatskom partnerstvu, Deklaracija o jedinstvenoj evropskoj platnoj oblasti Zapadnog Balkana, Deklaracija o olakšavanju trgovine i transporta kao i Deklaracija o uspostavljanju Opservatorije za konvergenciju u Zapadnom Balkanu⁸⁷. Od juna 2023. godine, na snagu su stupili Sporazum o slobodnom kretanju u Zapadnom Balkanu sa ličnim kartama, Sporazum o priznavanju visokoobrazovnih kvalifikacija i Sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija ljekara, stomatologa i arhitekata⁸⁸. Postoji mogućnost da tokom sljedećeg samita Berlinskog procesa, koji se očekuje da će se održati u Njemačkoj povodom 10. godišnjice ove inicijative, Severnu Makedoniju predstavlja nova vladina koalicija nakon izbora zakazanih za maj ove godine, ali se očekuje da će doprinos i spremnost za regionalnu saradnju ostati, imajući u vidu da skoro sve relevantne političke stranke širom spektra podržavaju ove i slične mehanizme.

82 Open Balkan. Government of Republic of North Macedonia, available at: <https://vlada.mk/Otvoren-Balkan>

83 Wine routes of the Balkan countries are becoming world destination, Nova Makedonija, available Link

84 Debate: Benefits of the Berlin Process, lower roaming tariffs a basis for more ambitious undertakings, MIA, available at: Link

85 Berlin Process, available at: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2020>

86 Berlin Process, available at: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2022>

87 Ibid. available at: <https://www.berlinprocess.de/>

88 The three agreements within the framework of the Berlin process enter into force, MFA, available at: <https://mfa.gov.mk/mk/page/13/post/3435/stapuvaat-vo-sila-trite-dogovori-vo-ramki-na-berlinski-proces>

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Sjeverna Makedonija održava redovne i dobre bilateralne odnose kako sa zemljama Zapadnog Balkana, tako i sa zemljama Višegradske grupe. Trenutno nijedna otvorena ili bilateralna sporova ne opterećuje komunikaciju sa ovim dvama regijama, posebno nakon što je Srpska pravoslavna crkva priznala autonomni status Makedonske pravoslavne arhiepiskopije Ohrid.

Sjeverna Makedonija takođe aktivno učestvuje i doprinosi regionalnoj i multilateralnoj saradnji. Zemlja je dio gotovo svih regionalnih i međuinstitucionalnih mehanizama i platformi za podsticanje regionalne saradnje, kao i dijaloga sa Evropskom unijom, prvenstveno u okviru Otvorenog Balkana i Berlinskog procesa. Pored toga, zemlja preuzima ulogu inicijatora za uspostavljanje sličnih platformi i kanala, posebno u smislu usmjeravanja regionalnih napora na borbu protiv korupcije i unaprjeđenje institucionalnog integriteta, kao što je ideja o osnivanju regionalne akademije za dobro upravljanje koja je promovisana prošle godine.

Takođe, zemlja održava redovnu komunikaciju sa zemljama Višegradske grupe, kako bilateralno, tako i u okviru multilateralnih foruma. V4 je ujedinjena u promovisanju integracije Zapadnog Balkana i stoga pruža kontinuiranu podršku aspiracijama Severne Makedonije da se pridruži EU. Kada je reč o nacionalnom stavu u vezi sa ruskom agresijom u Ukrajini, zemlja je pokazala posvećenost usklađivanju svojih stavova sa EU, kako u smislu osuđivanja agresije, tako i u smislu sankcija. Pored toga, Sjeverna Makedonija je u nekoliko navrata pružila vojnu pomoć Ukrajini u vidu tenkova, helikoptera, municije, kao i obuke za ukrajinske vojnike.

Međutim, u vremenima krize, stav, inicijativa i doprinos Sjeverne Makedonije mogu biti još vidljiviji i glasnjiji s ciljem podsticanja regionalne saradnje, saradnje sa V4, kao i odbrane evropskih vrijednosti u poštovanju ljudskih prava, teritorijalne cjelokupnosti, suvereniteta i slobode izbora u članstvu u multilateralnim organizacijama. Ovo može uključivati, ali nije ograničeno na:

- Podsticanje razmjene mladih i uvođenje zajedničkih obrazovnih programa među studentima iz regiona s ciljem unaprjeđenja dijaloga o trenutnim izazovima i rizicima za Zapadni Balkan i Evropu;
- Proširenje regionalne saradnje između zemalja Zapadnog Balkana i susjednih članica EU u Jugoistočnoj Evropi, kao što su Grčka, Bugarska i Hrvatska, kako bi se doprinjelo smanjenju (od dna ka vrhu) napetosti između zemalja Zapadnog Balkana i njihovih susjeda članica EU koje su rezultirale obustavom evropske integracije Zapadnog Balkana u različitim prilikama;
- Veće uključivanje civilnog društva sa Zapadnog Balkana u regionalni dijalog, kao što je slučaj sa Forumom civilnog društva u okviru Berlinskog procesa;
- Precizni kalendari za stupanje na snagu sporazuma ili deklaracija iz mehanizama saradnje kako bi se osigurala pravovremena i efikasna implementacija u svim zemljama;
- Praktična primjena Memoranduma o saradnji u oblasti filma i audiovizuelnih aktivnosti u okviru Otvorenog Balkana, kroz simultano pružanje programa za zajedničku produkciju regionalnih javnih emitera uz predstavljanje potencijala i najboljih praksi u regionalnoj saradnji;
- Dalje pojednostavljenje procedura putovanja između zemalja, posebno u smislu polisa osiguranja;
- Strateškija komunikacija od strane Vlade prema građanima u vezi sa potencijalnim koristima regionalne saradnje;

- Osnivanje godišnjeg političkog sastanka između Sjeverne Makedonije (kao i regiona Zapadnog Balkana) i zemalja V4 u formatu samita kako bi se osigurale redovne prilike za saradnju i identifikaciju zona interesa;
- Unapređenje snažne saradnje između univerziteta iz Sjeverne Makedonije i V4 u oblasti slavističkih studija, uz istovremenu diversifikaciju saradnje u oblasti inovacija i tehnologije putem posebno prilagođenih programa finansiranja;
- Unapređenje saradnje između V4 i regionalnih javnih uprava (uključujući Sjevernu Makedoniju) u vezi sa iskustvima, praksom i lekcijama naučenim u unapređenju nacionalnih politika i principa protiv korupcije i integriteta;
- Podsticanje dalje trgovinske razmjene sa zemljama V4, posebno sa Slovačkom putem redovnih trgovinskih i ekonomskih foruma, uz snažno uključivanje nacionalnih privrednih komora;
- Uvođenje redovnih vazdušnih veza između Skoplja i Praga s ciljem podsticanja turizma, uz sezonske letove ljeti iz/do Ohrida i glavnih gradova V4;
- Nastavak političke, vojne i ekonomske podrške Sjeverne Makedonije prema Ukrajini;
- Definisane državom finansirane programe prilagođene za ukrajinske izbjeglice u pogledu obrazovanja i pokretanja biznisa kako bi se olakšala njihova integracija u makedonsko društvo.

Author: Aleksandar Popov

ODNOSI SA EVROPSKOM UNIJOM

Kada govorimo o istoriji odnosa između Srbije i Evropske unije, neizbježno je pomenuti period kada je postojala Jugoslavija, čiji je dio bila Socijalistička Republika Srbija. Predsjedništvo SFR Jugoslavije je sredinom 1989. godine izdalo posebnu izjavu u kojoj je naglašena potreba za evropskim integracijama zemlje, pri čemu se pominju Savjet Evrope i Evropska zajednica. Proevropski naponi posljednjeg jugoslovenskog premijera Ante Markovića, usred nacionalističke euforije u SFR Jugoslaviji, nisu donijeli rezultate. Jedan od protivnika takve orijentacije bio je Slobodan Milošević, tadašnji predsjednik Srbije, koji je preferirao koncept Velike Srbije nad evropskom budućnošću Jugoslavije, a time i Srbije. Ova preferencija bila je jedan od faktora koji su doveli do krvavog raspada Jugoslavije, čime je poništena evropska orijentacija Markovićeve vlade.

Prva prilika za promjenu izolacionističke politike Slobodana Miloševića prema Evropi pojavila se nakon početka demokratskih promjena 5. oktobra 2000. godine i Miloševićevog odlaska sa političke scene. Novoizabrani premijer Srbije, dr Zoran Đinđić, imao je izraženu proevropsku orijentaciju. Njegova vlada je započela demokratske reforme koje su postepeno mogle da učine Srbiju kompatibilnom sa Evropskom unijom. Slijedeći ovu ideju, usmjerio je Srbiju ka EU. Međutim, sa njegovim atentatom 12. marta 2003. godine, Srbija je izgubila glavnu pokretačku snagu u tom pravcu.

Sve srpske vlade do 2012. godine također su imale proevropsku orijentaciju i sprovodile reforme koje su vodile ka članstvu u EU. Ključ ovih reformi bilo je usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa evropskim standardima, poboljšanje funkcionisanja državnih institucija i privatizacija, jer je Srbija bila zemlja sa odloženom tranzicijom u poređenju sa drugim bivšim socijalističkim zemljama koje nisu imale autoritarne režime nakon pada socijalističkog sistema, niti su bile uključene u ratove devedesetih, kao što je bio slučaj sa Srbijom. Međutim, tokom ovog perioda, pojavili su se i nedostaci koji su pratili tranzicioni proces, poput korupcije, posebno vidljive u procesu privatizacije.

Zahvaljujući proevropskoj politici vlade, prvenstveno predvođene Demokratskom strankom, Evropska unija je uvela bezvizni režim sa Srbijom u novembru 2009. godine. Tom prilikom, tadašnji potpredsjednik Vlade Srbije, Božidar Đelić, poveo je grupu mladih ljudi za pravoslavni Božić da prvi put uđu u EU bez viza kao promotivni gest. U to vrijeme, javna podrška ulasku Srbije u EU bila je najviša, iznosila je 74 posto.

Zahvaljujući takvoj reformističkoj politici, Srbija je 1. marta 2012. godine dobila status kandidata, a Evropski savjet je 20. decembra 2013. godine donio odluku o otvaranju pregovora i usvajanju pregovaračkog okvira.

SNS Vlada i Promjena Smjera

Vlada koju je formirala Srpska napredna stranka (SNS) nakon poraza Demokratske stranke na parlamentarnim izborima 2012. godine istakla je članstvo u EU kao svoj glavni prioritet. U prvim godinama svog mandata, sprovela je reforme, prvenstveno u zakonodavnom području, krećući se u tom pravcu. Međutim, u drugoj polovini prošle decenije, ovaj reformistički proces postajao je sve više površan, jer usvojeni zakoni u skladu sa evropskim zakonodavstvom nisu bili u potpunosti primjenjeni, a korupcija je nastavila da raste.

Nakon izbora Aleksandra Vučića za predsjednika Srbije, uveden je predsjednički sistem, zaobilazeći Ustav Srbije, a podjela vlasti na tri grane postala je samo formalna, jer je Vučić lično imao posljednju riječ o svim pitanjima. Umjesto vladavine prava, došlo je do urušavanja ključnih institucija poput pravosuđa, slobode medija svedene su na minimum, a zbog nedostatka transparentnosti u radu državnih organa, korupcija je dostigla vrhunac. Evropska unija je u svojim izvještajima o napretku Srbije u početku zatvarala oči pred ovim dešavanjima, i ti izvještaji su ostali uglavnom pozitivni do prije otprilike tri godine.

Ključne tačke sukoba sa EU

Tek u posljednjim izvještajima skrenuta je pažnja na ova dešavanja, što je izazvalo oštre negativne reakcije zvaničnika, prvenstveno tadašnjeg premijera. Pored ovoga, ključne tačke sukoba sa EU uključivale su Poglavlje 35, odnosno normalizaciju odnosa sa Kosovom, jer je Srbija značajno opstruirala ovaj proces. Na nekoliko navrata, preko Srpske liste, proizvodile su se tenzije (kao što su barikade zbog uvođenja kosovskih tablica i izlazak iz kosovskih institucija u decembru 2022. godine, kao i oružani incident u Banjskoj, koji je mogao eskalirati u širi oružani sukob). Naravno, ni vlada Aljbina Kurtija nije nevinna u stvaranju tenzija (neimplementacija Sporazuma o Zajednici srpskih opština, potpisanog dva puta u Briselu 2013. i 2015. godine, ugrožavanje sigurnosti Srba od strane kosovske specijalne policije i ukidanje dinara kao legalne valute).

Iako je predsjednik Vučić verbalno prihvatio Ohridski sporazum, izjavio da Srbija neće ometati članstvo Kosova u međunarodnim institucijama, veliko nezadovoljstvo prema Zapadu, a posebno prema EU, izazvala je preporuka za prijem Kosova u Savjet Evrope.

Još jedna ključna tačka sukoba između Srbije i EU je neusaglašenost spoljne politike sa EU, koja je kulminirala nakon agresije Ruske Federacije na Ukrajinu. Iako je formalno glasala za rezolucije Generalne skupštine UN-a koje osuđuju ovu agresiju, Srbija je jedina zemlja u Evropi koja nije uvela sankcije Rusiji. Umjesto toga, kao odgovor na sve veći pritisak EU u tom pogledu, ojačala je svoje veze sa Ruskom Federacijom, a posljednjih godina, narativ srpskih zvaničnika sve više uključuje oštre riječi protiv "nepravednog i licemjernog" političkog Zapada, bez ijedne kritike upućene Ruskoj Federaciji. Srpski zvaničnici često posjećuju Rusiju u službenim posjetama i primaju visoka odlikovanja od predsjednika Putina. Srpski zvaničnici čak sve češće sugeriraju da Evropska unija ima alternativu u BRICS-u. S obzirom na to da mediji pod kontrolom vlade njeguju ovaj narativ, nije iznenađujuće da je podrška članstvu Srbije u EU pala na istorijski minimum i sada iznosi 35 posto.

Poseban izvor napetosti u odnosima Srbije sa političkim Zapadom, a time i sa Evropskom unijom, izazvala je inicijativa Njemačke i Ruande za glasanje o Rezoluciji o Srebrenici, koja je kasnije dobila preko 30 ko-sponzora, uključujući najvažnije zemlje EU. Srbija je ovu inicijativu nazvala antisrpskom, a predsjednik Vučić je naglasio da će nakon glasanja u Generalnoj skupštini UN-a, zemlje koje nisu

glasale za Rezoluciju biti smatrane prijateljskim, dok će one koje su podržale Rezoluciju biti smatrane samo partnerima. Takav stav srpskih vlasti prema Rezoluciji dodatno udaljava Srbiju od članstva u EU, jer doprinosi destabilizaciji regiona, što se poklapa sa ruskim interesima da stvori potencijalno žarište sukoba na Balkanu kako bi se odvratila pažnja od agresije u Ukrajini. Govoreći o mogućoj destabilizaciji regiona.

ODNOSI SA NATO-OM

Pitanje odnosa sa NATO-om je važno jer, prema dosadašnjoj praksi, nijedna zemlja nije postala punopravna članica Evropske unije bez prethodnog članstva u ovom savezu. Ako uzmemo u obzir današnji izrazito negativan stav političkog rukovodstva i medija pod kontrolom vlasti prema članstvu u NATO-u, čini se da je to konstantno od vremena Miloševića do danas. Na primjer, na kraju Miloševićevog režima, 21. septembra 2000. godine, u Palati pravde u Beogradu, u odsustvu su na 20 godina zatvora osuđeni Vilijam Klinton, Madlen Olbrajt, Toni Bler, Gerhard Šreder, Havijer Solana i Vesli Klark zbog bombardovanja.

Preokret u stavu prema NATO-u, uključujući članstvo, dogodio se nakon početka demokratskih promjena poslije 5. oktobra 2000. godine. Bivši savjetnik za spoljnu politiku pokojnog premijera Đinđića, Ivan Vejvoda, izjavio je da Srbija ne može održati neutralnost, napominjući da je Srbija do 2004. godine išla ka NATO-u i da su tokom mandata premijera Zorana Đinđića počeli razgovori o punopravnom članstvu u Alijansi, dok se "nije zanemario zločin koji je počinjen". Tek za vrijeme premijera Vojislava Koštunice, 2004. godine, usvojen je ustavni amandman koji proglašava vojnu neutralnost Srbije, ali "jasno se navodi da smo vojno, a ne ideološki neutralni".

Iako je značajan dio srpske javnosti imao negativan stav prema NATO-u zbog bombardovanja 1999. godine, tadašnji predsjednik Srbije, Boris Tadić, potpisao je dokument Partnerstvo za mir 2006. godine, čime je Srbija postala jedna od 23 zemlje koje učestvuju u NATO programu sa državama koje nisu članice. Nakon potpisivanja sporazuma, Tadić je istakao da je ulazak Srbije u Partnerstvo za mir od "istorijskog značaja" i predstavljao je prvi korak ka budućem članstvu u NATO-u. U okviru ovog programa, Vojska Srbije redovno je učestvovala u vježbama i drugim aktivnostima NATO-a.

Stav Srbije prema NATO-u drastično se promijenio nakon dolaska Srpske napredne stranke (SNS) na vlast. Koristeći populističke i nacionalističke narative za homogenizaciju javnog mnjenja i sticanje poena na domaćem terenu, srpski zvaničnici i mediji pod kontrolom vlasti kontinuirano podstiču narativ o kriminalnoj prirodi ovog saveza, koji je nepravedno bombardovao tadašnju SRJ, izazivajući brojne ljudske žrtve i materijalnu destrukciju. Ovaj narativ sugerise da je SRJ bombardovana bez razloga. Međutim, zanemaruje se činjenica da je bombardovanje, iako nije bilo odobreno od strane Savjeta bezbjednosti UN-a, zaustavilo masakre i progone koje su nad albanskim stanovništvom na Kosovu prije bombardovanja vršile srpske vojne, policijske i paravojne formacije. Haški tribunal je osudio bivšeg premijera Srbije Nikolu Šainovića i visoke bezbjednosne zvaničnike Jovicu Stanišića i Franka Simatovića na dugotrajne kazne zatvora zbog zločina nad civilima na Kosovu, između ostalih.

Licemjerstvo vlasti u vezi sa osudom NATO-a za bombardovanje SRJ ogleda se u činjenici da su neki od svjetskih lidera iz tog vremena, koji su 2000. godine osuđeni na 20 godina zatvora od strane beogradskog suda, kasnije postali Vučićevi savjetnici (Bler i Šreder) ili su bili blisko povezani s njim (Vučić je učestvovao u aktivnostima Klintonove fondacije). Zahvaljujući atmosferi koju su stvorili zvaničnici i provladini mediji o NATO-u, danas preko 80 posto građana Srbije protivi se pridruživanju Alijansi.

BILATERALNA SARADNJA (WB+VG4)

Srbija već dugo nema normalne odnose ni sa jednom članicom grupe WB6. Ovi loši rezultati su prvenstveno posledica neriješenih pitanja između Srbije i ovih zemalja, kao i odnosa prema događajima iz ratnih godina devedesetih (kada je riječ o zemljama koje su bile uključene u ratni sukob - BiH i Kosovo), ili zbog drugih neslaganja u spoljnoj politici, posebno paternalističkog odnosa prema Sjevernoj Makedoniji i Crnoj Gori. Međutim, najznačajnije pogoršanje odnosa dogodilo se u vezi sa Rezolucijom o Srebrenici, koja je usvojena 15. maja u Generalnoj skupštini UN-a, a čije su usvajanje podržale sve zemlje WB6, osim Kosova, koje nije član UN-a.

Crna Gora je bila ozbiljno destabilizovana tokom protesta koje je organizovala Srpska pravoslavna crkva 2019. i 2020. godine, kao reakcija na usvajanje Zakona o slobodi vjeroispovijesti. Protesti su izazvali porast srpskog nacionalizma, kao i nacionalističke nemire na toj osnovi, što je indukovalo crnogorski nacionalizam. Ipak, Vlada je insistirala na poštovanju sporazuma postignutog od strane koalicije prije njenog osnivanja, posebno u dijelu koji se odnosi na kontinuitet spoljne politike. To je dovelo do stalnih nesuglasica između nove vlade i vlasti u Beogradu, jer su očekivali da će vlada biti pretežno pro-srpska. Vlada Crne Gore nije dozvolila povratak Vladimira Božovića, bivšeg ambasadora Srbije u Crnoj Gori, jer je on, tokom prethodne vlade, proglašen personom non grata zbog otvorenog miješanja u unutrašnje stvari Crne Gore. Hlađenje odnosa između Podgorice i Beograda dodatno je intenzivirano retorikom pojedinih zvaničnika, a pauzirano je početkom novembra 2021. godine, posjetom premijera Krivokapića Beogradu. Tada su se vlasti obje zemlje složile da riješe sva otvorena pitanja tokom zajedničke sjednice vlada, koja će biti održana u dogledno vrijeme. Djelimično poboljšanje odnosa sa ovom zemljom dogodilo se tokom vlade Dritana Abazovića. On je u velikoj mjeri podržao članstvo Crne Gore u projektu Otvoreni Balkan, a tokom njegovog mandata, potpisan je Temeljni ugovor sa Srpskom pravoslavnom crkvom, što je bio glavni uzrok sukoba sa Srbijom, koja je otvoreno podržala proteste koji su doveli do Đukanovićevog pada sa vlasti. Nakon pada Abazovićeve vlade, okosnicu nove vladajuće većine činila je partija "Evropa sad", od koje se očekivalo da dodatno približi Beograd i Podgoricu. Srbija je imenovala Nebojšu Rodića za novog ambasadora u Crnoj Gori, dok Crna Gora još uvijek nije uzvratno imenovala ambasadora u Srbiji. Ipak, uprkos činjenici da Nova srpska demokratija pro-srpskog političara Andrije Mandića takođe učestvuje u vladajućoj većini, nova Vlada Crne Gore nije ispunila očekivanja Beograda jer je prioritet stavila na ispunjavanje evropske agende, a ne na odnose sa Beogradom. Nezadovoljstvo Beograda izazvano je činjenicom da je Crna Gora glasala za Rezoluciju o Srebrenici, iako je usvojen amandman da je krivica za genocid u Srebrenici individualna i da se ni u kom slučaju ne može pripisati cijelom srpskom narodu.

Bosna i Hercegovina je epicentar krize u regionu, gdje se prepliću interesi ne samo velikih sila, već i dvije susjedne zemlje, Hrvatske i Srbije. Glavni uzrok krize leži u Dejtonskoj ustavnoj strukturi Bosne i Hercegovine, koja bazira arhitekturu ove zemlje na tri konstitutivna naroda i dvije entiteta sa minimalnim ovlaštenjima centralne vlade, što je glavna prepreka da BiH postane funkcionalna država i javni servis za sve svoje građane. Ova situacija omogućila je nacionalnim liderima da kroz kontinuirane sukobe i određene političke poteze dovode u pitanje samo postojanje zemlje. Jedan od najozbiljnijih poteza bio je najava Milorada Dodika, srpskog člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine, da će Republika Srpska napustiti sve centralne institucije i formirati svoju vojsku, što je izazvalo oštre reakcije SAD-a i EU. Ipak, najavljene sankcije protiv onih koji pokušavaju da dovedu u pitanje stabilnost BiH nisu bile praćene konkretnim koracima za rješavanje krize u zemlji. Preostala dva člana Predsjedništva BiH, tj. predstavnici ostala dva konstitutivna naroda, koji

dodatno pogoršavaju situaciju svojim izjavama i određenim političkim odlukama, nisu oslobođeni odgovornosti za doprinos krizi. Umjesto da doprinesu stabilizaciji Bosne i Hercegovine, Srbija i Hrvatska, kao zemlje potpisnice Dejtonskog sporazuma, tretiraju BiH kao svoju koloniju. Posljednji bilateralni sastanak održan je 2018. godine, kada je predsjednik Srbije, Aleksandar Vučić, posjetio Sarajevo, sa prijedlozima za rješavanje preostalih otvorenih pitanja, posebno pitanja granica, koje je veoma složeno jer je predložena razmjena teritorija u opštini Priboj, kao i blizu Štrpca, gdje prolazi pruga Beograd-Bar, a radi se o teritoriji Bosne i Hercegovine. Pitanje korišćenja energije iz hidroelektrane Zvornik, kao i izgradnja nove hidroelektrane Buk Bijela, takođe je značajno otvoreno pitanje, za koje nije dobijena saglasnost centralnih vlasti BiH, već je zaključen sporazum između Srbije i entiteta Republika Srpska. Najnovije ozbiljno pogoršanje odnosa između dvije zemlje dogodilo se prilikom usvajanja Rezolucije o Srebrenici u Generalnoj skupštini UN-a, kada je došlo do razmjene oštrih riječi između zvaničnika Srbije i Bosne i Hercegovine, a Vlada Republike Srpske ponudila je Federaciji Bosne i Hercegovine Sporazum o mirnom razdvajanju, na što je odmah stigao negativan odgovor iz Federacije Bosne i Hercegovine.

Sjeverna Makedonija je jedna od zemalja koju Srbija tretira kao svoje područje interesa i potencijalni dio srpskog svijeta. Otvoreno miješanje u unutrašnje stvari Sjeverne Makedonije dogodilo se kada je savjetnik u Ambasadi Srbije u Skoplju i službenik Bezbednosno-informativne agencije (BIA) Goran Živaljević bio u Sobraanju Makedonije u vrijeme upada nasilnih demonstranata 27. aprila 2017. godine, što je dovelo do hlađenja odnosa nakon odlaska sa vlasti partije koju je vodio tadašnji premijer Gruevski⁸⁹. Novi premijer, Zoran Zaev, ipak je krenuo ka postepenom poboljšanju odnosa sa Srbijom, tako da je Sjeverna Makedonija bila jedna od tri osnivačke države Zone slobodne trgovine i regionalne inicijative Mini Šengen, koju su zajednički pokrenule Srbija i Albanija u Novom Sadu 2019. godine. Godine 2021. promijenila je ime u Otvoreni Balkan. Odnosi sa ovom zemljom pogoršani su nedavno kada je Sjeverna Makedonija ne samo glasala za Rezoluciju Generalne skupštine o genocidu u Srebrenici, već je bila i jedan od ko-sponzora ove Rezolucije.

Albanija je zemlja sa kojom odnosi osciliraju u poslednjih deset godina. Dobri odnosi, prvenstveno lični, između dva autoritarna lidera - predsjednika Vučića i Edija Rame - ubrzo su obnovljeni. Tako je 2019. godine Albanija, zajedno sa Srbijom, bila inicijator inicijative Zone slobodne trgovine i mini-Šengena, koja je kasnije prerasla u Otvoreni Balkan. Do početka ove godine, odnosi između dvije zemlje bili su srdačni, prije svega na nivou odnosa između Vučića i Rame. U to vrijeme, povremeni ispadi sa albanske strane, poput povremenog pojavljivanja karte Velike Albanije, ili kada je na zajedničkoj sjednici vlada Albanije i Kosova u decembru 2021. godine najavljeno njihovo ujedinjenje⁹⁰, tolerisani su od strane Srbije. Zbog toga je iz Beograda u Tiranu poslana protestna nota. Međutim, ovaj spor je ubrzo riješen tako da je partnerstvo unutar Otvorenog Balkana nastavljeno. Najnovije hlađenje odnosa dogodilo se nakon što je Edi Rama u septembru prošle godine izjavio da je Otvoreni Balkan završio svoju ulogu i da se sada treba okrenuti Berlinskom procesu, u kojem učestvuju sve zemlje Zapadnog Balkana. Ubrzo je, 15. oktobra 2023. godine, Tirana bila domaćin sastanka Berlinskog procesa, a to je bio prvi put da se održava u zemlji koja nije članica Evropske unije⁹¹. Od tada su aktivnosti unutar Otvorenog Balkana uglavnom zamrznute, a postoje i nagovještaji iz Sjeverne Makedonije da i ova zemlja namjerava da napusti ovu integraciju, tim prije što nije uspjela da uključi ostale zemlje Zapadnog Balkana - Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu i Kosovo.

89 <https://srbin.info/politika/makedonski-mediji-oficir-bia-usao-u-sobranje-tokom-napada-27-aprila/?lang=lat>

90 <https://www.kosovo-online.com/analize/najave-ujedinjenja-albanije-i-kosova-korak-ka-velikoj-albanija-ili-dodvoravanje-biracima>

91 <https://beta.rs/content/192289-sutra-u-tyrants-summit-of-the-Berlin-process>

Kosovo je drugi neuralgični punkt u regionu. Iako pregovori o normalizaciji odnosa između Srbije i Kosova traju od 2011. godine, kada je postignut značajan napredak u tom pravcu, kosovski problem je i dalje prilično daleko od rješenja. Tokom ovog perioda, uz posredovanje Evropske unije, postignuto je i sprovedeno mnogo sporazuma između Srbije i Kosova, ali neki ključni nisu - poput stvaranja Zajednice opština sa srpskom većinom, koji je dva puta potpisan u Briselu - 2013. i 2015. godine. Pored drugih spornih pitanja, ovo je jedno od ključnih, jer Priština, uprkos preuzetoj obavezi, odbija da ga sprovede. U posljednjih nekoliko godina, uz Miroslava Lajčaka, pregovaraču u ime EU, u pregovore se pridružio i Gabriel Eskobar u ime Sjedinjenih Američkih Država. Krajem prošle godine i tokom 2024. godine, ovaj duo je nekoliko puta najavio skori zaključak pravno obavezujućeg sporazuma o punoj normalizaciji odnosa između Srbije i Kosova, a pominjani su i neki datumi, ali umjesto toga svjedočili smo čestom zatezanju odnosa, koji su često bili na ivici oružanog sukoba⁹². Globalni trendovi i sukobi, poput agresije Ruske Federacije na Ukrajinu i sukoba u Gazi, ali i činjenica da će ove godine biti održani izbori za organe Evropske unije, kao i predsjednički izbori u SAD-u, značajno će usporiti napore za normalizaciju odnosa između Srbije i Kosova.

Odnosi između Srbije i zemalja Višegradske grupe (VG4)—Mađarske, Slovačke, Češke i Poljske—dugo su bili stabilni i kooperativni. Među njima, najprijateljskiji odnosi su sa Mađarskom i Slovačkom, uglavnom zbog sličnosti u prirodi režima i spoljne politike, posebno u vezi sa agresijom Ruske Federacije na Ukrajinu.

Mađarska: Odnos Srbije sa Mađarskom je posebno jak, karakterisan intenzivnom diplomatskom komunikacijom i čestim sastancima na vrhu. Poslednji sastanak na visokom nivou održan je u aprilu 2024. godine⁹³, kada je naglašeno potpuno slaganje u vezi sa spoljnopolitičkim pitanjima, prvenstveno u vezi sa uvođenjem sankcija protiv Ruske Federacije zbog agresije na Ukrajinu. Takođe su zaključeni brojni sporazumi o ekonomskoj saradnji, prvenstveno u oblasti energetike.

Bilateralni odnosi sa Slovačkom su veoma dobri i sadržajni. Dve zemlje imaju intenzivan i kontinuiran politički dijalog na svim nivoima.

Slovačka nacionalna manjina u Srbiji, kao i srpska nacionalna manjina u Slovačkoj, daju poseban doprinos odnosima između dve zemlje. U poslednjih nekoliko godina razmjenjene su brojne posjete na visokom nivou, i zaključeni su brojni sporazumi u oblasti ekonomske saradnje i drugih oblasti⁹⁴.

U okviru dobrih međusobnih odnosa sa Češkom Republikom, predsjednik Češke Republike, Miloš Zeman, na poziv predsjednika Republike Srbije, Aleksandra Vučića, službeno je posjetio Republiku Srbiju u januaru 2023. godine. Aleksandar Vučić i predsjednik Češke Republike, Miloš Zeman⁹⁵, otvorili su poslovni forum na kojem je učestvovalo pedeset poslovnih ljudi iz Češke Republike i 180 predstavnika srpskih kompanija.

Bilateralni odnosi između Srbije i Poljske tradicionalno su dobri. Poljska podržava proces evropskih integracija Srbije. Pored političke saradnje, postoji i intenzivna ekonomska saradnja između dvije zemlje⁹⁶.

92 Barricades and the coming down of institutions in December 2022, an armed incident in Banjska on September 24, 2023

93 <https://www.republika.rs/vest/svi-komentari/vesti/politics/520702/aleksandar-vucic-viktor-orban-meeting>

94 <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/slovačka-republika>

95 <http://prague.mfa.gov.rs/lat/newstext.php?subaction=showfull&id=1568640260&ucat=118&template=HeadlinesLat&>

96 <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/poljska>

MULTILATERALNA SARADNJA

U protekle dvije godine, Srbija je dva puta došla u otvoreni sukob sa političkim Zapadom. Prvi put se to odnosilo na njeno ponašanje u vezi sa agresijom Ruske Federacije na Ukrajinu u februaru 2022. Naime, osim glasanja za dvije rezolucije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija koje osuđuju ovu agresiju, Srbija se ni na koji drugi način nije distancirala od ove agresije. Naprotiv, ona je jedina zemlja u Evropi koja je odbila da uvede sankcije Ruskoj Federaciji i time nije uskladila svoju spoljnu politiku sa politikom Evropske unije u skladu sa Poglavljem 31 Pregovaračkog okvira. Umjesto toga, ona je uvijek njegovala prijateljske odnose sa Ruskom Federacijom, visoki zvaničnici Srbije često su se sastajali sa ruskim zvaničnicima, a čak je i Aleksandar Vulin, bivši šef srpske tajne službe BIA, odlikovan visokim ruskim ordenom. Predsjednik Vučić se sam sastao sa Vladimirom Putinom u oktobru 2023. godine na marginama Foruma „Pojas i put“ u Pekingu⁹⁷. Jedina pozitivna stvar u vezi sa Ukrajinom bila je posjeta Olene Zelenskaja, supruge predsjednika Ukrajine Zelenskog, i Dmitra Kulebe, ministra vanjskih poslova Ukrajine, Beogradu 12. maja 2024. godine. Goste iz Ukrajine ugostili su Tamara Vučić, supruga predsjednika Vučića, i Marko Đurić, ministar vanjskih poslova Srbije. Tom prilikom, predsjednik Vučić je takođe primio gosta iz Ukrajine⁹⁸. Ovakvo ponašanje Srbije naišlo je na snažne prigovore sa Zapada, prije svega zbog upornog odbijanja Srbije da uvede sankcije Rusiji, dok je Mađarska, koja je članica Evropske unije, podržava.

Drugi otvoreni spor Srbije sa političkim Zapadom desio se prilikom usvajanja Rezolucije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o genocidu u Srebrenici 15. maja 2024. godine. Naime, nakon usvajanja Rezolucije, koju su predložili Njemačka i Ruanda, a sponzorisle su je najuticajnije zemlje Zapada, upućene su veoma oštre, a kada je riječ o Njemačkoj, neprikladne riječi u svijetu diplomatije, prvenstveno na račun Njemačke. Sve ovo, a posebno neprikladna bliskost sa Ruskom Federacijom i njenim zvaničnicima koji su pod zapadnim sankcijama, doprinosi daljem udaljavanju Srbije ne samo od Zapada već i od članstva u EU.

REGIONALNA SARADNJA NA ZAPADNOM BALKANU

Godine 2019, Srbija je zajedno sa Albanijom pokrenula regionalnu integraciju Zone slobodne trgovine i mini-Šengena, koja je prije tri godine promijenila naziv u Otvoreni Balkan. Sjeverna Makedonija odmah se pridružila ovoj integraciji, a ambicija je bila uključiti i ostale tri zemlje Zapadnog Balkana. Međutim, postojali su otpori u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Kosovu jer su dva osnivača ove integracije - Srbija i Albanija - imala svoje grandiozne koncepte (Srbija Srpski svijet i Albanija Velika Albanija), što je imalo odbojan učinak na potencijalne nove članove. Pored toga, već postoji Berlinski proces koji je Angela Merkel pokrenula 2014. godine i koji je uključio sve zemlje Zapadnog Balkana, u okviru kojeg su postignuti brojni sporazumi koji čine ovo područje slobodnim za kretanje robe, rada i saradnje u drugim oblastima. Takođe postoji Investicioni plan vrijedan 6 milijardi eura, u okviru kojeg se 2 milijarde eura dodjeljuju kao grantovi, a 4 milijarde kao povoljni krediti. Berlinski proces bio je zamrznut neko vrijeme, da bi bio oživljen prije dvije godine. Tako, uz izjavu Rame da je Otvoreni Balkan odigrao svoju ulogu i najavu Sjeverne Makedonije da bi mogla napustiti ovu integraciju, očigledno je da će Otvoreni Balkan otići u istoriju i da će Berlinski proces biti glavni poluga za razvoj Zapadnog Balkana.

97 <https://n1info.rs/vesti/sta-ruski-mediji-pisu-o-susretu-putina-i-vucica/>

98 <https://www.mfa.gov.rs/mediji/vesti/supruga-predsednika-srbije-tamara-vucic-ugostila-prvu-damu-ukrajine-olenu-zelenska>

Uzged, Srbija takođe učestvuje u drugim regionalnim inicijativama, kao što su Brdo - Brioni, Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA), Regionalna inicijativa za migracije, azil i izbjeglice (MARRI), Mreža asocijacija lokalnih vlasti jugoistočne Evrope (NALAS), Regionalna inicijativa za borbu protiv korupcije (RAI), Inicijativa za demokratiju Zapadnog Balkana (WBDI), Regionalna škola za javnu upravu (ReSPA), Regionalna kancelarija za saradnju mladih (RYCO), Fond za Zapadni Balkan (WBF), Inicijativa za reformu obrazovanja jugoistočne Evrope (ERI SEE), i mnoge druge, koje uključuju većinu zemalja Zapadnog Balkana i u kojima Srbija aktivno učestvuje i doprinosi.

Kada je riječ o Srbiji, regionalna saradnja opterećena je brojnim problemima i nedosljednostima:

- sastanci na najvišem nivou održavaju se isključivo na multilateralnim skupovima, dok su bilateralni sastanci veoma rijetki, bilo ih je samo nekoliko. Kada je riječ o Srbiji, oni su intenzivni isključivo sa predstavnicima jedne entitete BiH, tj. Republike Srpske, a slično je i sa odnosima Hrvatske prema dijelovima BiH koje su okupirali Hrvati;
- zajednički sastanci vlada održavaju se uglavnom sa zemljama sa kojima nema značajnih otvorenih pitanja, dok u periodu koji se razmatra nije održan nijedan zajednički sastanak bilo koje dvije vlade zemalja Dejtonskog sporazuma;
- umjesto unapređenja međuparlamentarne saradnje u skladu sa težnjama za ubrzanje na putu ka EU, ona je u stalnom padu u poređenju sa periodima koji su prethodili posmatranom;
- u periodu koji se razmatra, nastavljen je trend daljeg pogoršanja odnosa među četiri zemlje Dejtonskog sporazuma, u velikoj mjeri podstaknut izjavama najviših zvaničnika i medija koji su uglavnom pod kontrolom vladajućih struktura;
- više od dvije decenije nakon početka normalizacije odnosa među četiri zemlje Dejtonskog sporazuma, još uvijek postoje nerešena ključna pitanja: granice, nestala lica, sukcesija, zaštita prava nacionalnih manjina

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Kao država, Srbija nema Nacionalnu strategiju spoljne politike, što je omogućilo vladama koje su se mijenjale od početka demokratskih promjena nakon 5. oktobra 2000. godine, da pojedine svoje prioritete proglase strateškim u skladu sa pojedinačnim interesima. Stalna konstanta u svemu ovome bila je da su sve vlade u navedenom periodu navele punopravno članstvo u Evropskoj uniji kao svoj strateški cilj spoljne politike. Međutim, tokom vladavine Demokratske stranke do 2012. godine, tadašnji ministar inostranih poslova, Vuk Jeremić, proklamovao je četiri osnovna stuba spoljne politike. To su EU, Rusija, SAD i Kina. Umjesto da EU bude jedini stub, a da se podrazumijeva njegovanje dobrih odnosa sa ostale tri zemlje, Srbija nije dovoljno uradila u tom periodu da ubrza svoj put ka ovoj integraciji evropskih zemalja. Nezadovoljna takvim stavom, a posebno stavom tadašnjih vlasti prema Kosovu⁹⁹, Angela Merkel, tadašnja kancelarka Njemačke, pomogla je Srpskoj naprednoj stranci da dođe na vlast na izborima 2012. godine. Ova partija je takođe navela punopravno članstvo u Evropskoj uniji kao svoj strateški cilj spoljne politike. U prvih pet godina, značajno su sprovedene unutrašnje reforme i pratila se spoljna politička agenda EU, što je rezultiralo otvaranjem novih pregovaračkih poglavlja. Međutim, krajem posljednje decenije i u ovoj deceniji, unutrašnje reforme su bile samo fingirane, jer je došlo do blokade institucija i urušavanja vladavine prava, kao i slobode medija, što

⁹⁹ Tokom njene posjete Srbiji u decembru 2011. godine, Angela Merkel je zamolila tadašnjeg predsjednika Srbije, Borisa Tadića, da Srbija ukine tzv. paralelne institucije na sjeveru Kosova. Tadić je odgovorio da to ne može učiniti jer u tom slučaju ne bi bilo nijednih institucija tamo, budući da Priština još nije uspostavila svoje institucije na sjeveru.

je dovelo do negativnih ocjena u izvještajima o napretku Srbije ka EU i usporavanju evropskog puta. To najbolje ilustruje činjenica da u posljednje tri godine nije otvoreno nijedno novo pregovaračko poglavlje, odnosno klaster. Tome je podjednako doprinijelo i neusaglašavanje spoljne politike Srbije sa politikom EU – sada glavni oslonac spoljne politike nije bio četiri stuba iz vremena Demokratske stranke, već politika sjedenja na dvije stolice. Te dvije stolice su EU i Ruska Federacija. To je posebno postalo očigledno nakon ruske agresije na Ukrajinu, kada su iz Brisela sve češće dolazile kritike zbog neusaglašavanja spoljne politike Srbije sa spoljnom politikom EU, jer je Srbija, manje ili više otvoreno, favorizovala odnose sa Moskvom u odnosu na odnose sa Briselom.

U tom kontekstu, prava preporuka bi bila da, ukoliko Srbija zaista želi da iskoristi prednosti statusa kandidata i jednog dana postane punopravna članica EU, mora da usaglasi svoju spoljnu politiku u skladu sa Članom 31. pregovaračkog okvira. Međutim, realno gledano, ovo će ostati samo kao preporuka bez šansi za realizaciju, barem u dogledno vrijeme. Kako ne postoji Nacionalna strategija spoljne politike, glavna strategija spoljne politike Srbije je, bez obzira na njegove protokolarne ustavne nadležnosti, ono što predsjednik Vučić odluči. Ipak, on i dalje lično i preko provladinih medija sprovodi proruskiju politiku, usmjeravajući sve oštrije riječi prema Zapadu, posebno u posljednje vrijeme, nakon usvajanja Rezolucije o Srebrenici u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija.

Regionalna saradnja (iz perspektive Srbije)

Srbija, kao najveća zemlja u regionu, odnosno među zemljama Zapadnog Balkana, mogla je i trebala biti okosnica stabilnosti regiona i lider na putu ka EU. Na neki način, pokušala je to učiniti pokretanjem regionalne inicijative "Otvoreni Balkan" zajedno sa Albanijom i kasnije Sjevernom Makedonijom. Međutim, koncept Velike Srbije zapravo nikada nije postojao, čak ni u vrijeme vlade koja je nastala nakon pada Miloševićevog režima. On nije stavljen ad acta. U to vrijeme, glavni zagovornik tog koncepta bio je Vojislav Koštunica, koji je u svojim izjavama tvrdio da entitet Republika Srpska pripada Srbiji, čime je doveo do zatezanja odnosa sa Bosnom i Hercegovinom. Slična situacija bila je i u odnosu na Crnu Goru, koju je nakon izlaska iz državne zajednice Srbije i Crne Gore 2006. godine nazvao kvazi-državom. Sve to je kasnije definisano od strane vlade SNS-a kao politika srpskog svijeta, odnosno ujedinjenja svih dijelova susjednih država u kojima su Srbi većina, na nacionalnoj osnovi. U stvari, Srbija nema stabilne odnose ni sa jednom zemljom Zapadnog Balkana.

Uz redefinisavanje cjelokupne strategije spoljne politike, Srbija bi trebala redefinisati i svoju regionalnu politiku, jer koncept srpskog svijeta nikada neće biti realizovan (osim možda u slučaju velikih svjetskih turbulencija), tako da od poremećenih regionalnih odnosa Srbija može imati samo štetu. Preduslov za političku, a time i ekonomsku stabilnost, su dobrosusjedski odnosi, što zahtijeva i spremnost na suočavanje s prošlošću, sa zločinima koji su se desili devedesetih godina prošlog vijeka, a koji i tri decenije kasnije remete odnose sa susjedima.

Saradnja sa VG4 (iz perspektive Srbije)

Srbija bi trebala nastaviti da unapređuje svoje dobre odnose sa zemljama Višegradske grupe. S jedne strane, to je politički interes, jer su sve te zemlje članice Evropske unije i mogu pomoći Srbiji da ubrza svoj put ka ovoj evropskoj integraciji. Iako su odnosi sa Mađarskom na najvišem nivou u poređenju sa svim članicama Evropske unije, a samim tim i sa ostalim članicama Višegradske grupe, trebalo bi težiti i podizanju odnosa sa ostale tri članice na viši nivo. Kao što je već pomenuto, politički interesi to nalažu, ali ni ekonomska saradnja, koja je u stalnom porastu, nije zanemarljiva. Na kraju, nema razloga da se ne teži takvim odnosima, posebno jer Srbija nema spornih ili otvorenih pitanja ni sa jednom od tih zemalja.

